

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

EX.A

S. O. U.
0

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1953:26
JUSTITIEDEPARTEMENTET

Betänkande med förslag till

**VISSA ÄNDRINGAR
I RÄTTEGÅNGSBALKEN M. M.**

AVGIVET DEN 10 AUGUSTI 1953 AV
1951 ÅRS RÄTTEGÅNGSKOMMITTÉ

STOCKHOLM 1953

Statens offentliga utredningar 1953

Kronologisk förteckning

1. Valkretsar vid fullmäktigeval i kommunerna. 1950 års folkomröstnings- och valsättutrednings betänkande. 4. Kihlström. 36 s. Ju.
2. Betänkande med förslag till fiskeristadga m. m. Kihlström. 99 s. Jo.
3. Betänkande med förslag till åtgärder för stödjande av hästaveln m. m. Victor Petterson. 77 s. Jo.
4. Nordisk passfrihet. Betänkande nr 4. Victor Petterson. 28 s. U.
5. Lättnader i fråga om tullbehandling m. m. av motorfordon i trafiken mellan de nordiska länderna. Victor Petterson. 45 s. U.
6. Generella metoder och fysiska kontroller inom investeringspolitiken. Idun. 229 s. S.
7. Läkarutbildningen. Victor Petterson. 394 s. E.
8. Utredning om fastighetsbeskattningen. Marcus. 136 s. Fi.
9. Förslag till lagstiftning om insemination. Katalog och Tidskriftstryck. 143 s. Ju.
10. Förband och bygd. Victor Petterson. 180 s. Fö.
11. Betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för den territoriella pastoratsindelningen och församlingsprästerliga organisationen m. m. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 350 s. E.
12. Fakta om olja. Gernandt. 80 s. H.
13. Landsbygdens elkraftförsörjning. Gernandt. 120 s. K.
14. Förslag till brottsbalk. Norstedt. 590 s. Ju.
15. Juridisk och samhällsvetenskaplig utbildning. 1. Katalog och Tidskriftstryck. 550 s. E.
16. Juridisk och samhällsvetenskaplig utbildning. 2. Bilagor. Beckman. 271 s. E.
17. Enhetligt frihetsstraff m. m. Marcus. 222 s. Ju.
18. Lika lön för män och kvinnor i det statliga lönesystemet. Beckman. 527 s. C.
19. Sägverksindustrin i södra Sverige. Idun. 164 s. H.
20. Trafiknykterhet. Victor Petterson. 312 s. K.
21. Promemoria med förslag till vissa åtgärder för att nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökning i brottmål. Katalog och Tidskriftstryck. 66 s. Ju.
22. Nåd i brottmål. Statistiska uppgifter för 1900-talets första hälft. Av S. Groth. Marcus. 24 s. Ju.
23. Konsumentprisindex. Betänkande angående omläggning av levnadskostnadsindex. Marcus. 75 s. C.
24. Folkhögskolans ställning och uppgifter. Katalog och Tidskriftstryck. 247 s. E.
25. Det proportionella valsättet vid landstingsval. 1950 års folkomröstnings- och valsättutrednings betänkande. 5. Kihlström. 128 s. Ju.
26. Betänkande med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken m. m. Gernandt. 159 s. Ju.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo = jordbruksdepartementet.

Betänkande med förslag till

VISSA ÄNDRINGAR

I RÄTTEGÅNGSBALKEN M. M.

AVGIVET DEN 10 AUGUSTI 1953 AV
1951 ÅRS RÄTTEGÅNGSKOMMITTÉ

GERNANDTS BOKTRYCKERI
STOCKHOLM 1953

Faint, illegible text centered on the page, possibly a title or subtitle.

Faint, illegible text centered on the page, possibly a title or subtitle.

Faint, illegible text centered on the page, possibly a title or subtitle.

Faint, illegible text centered on the page, possibly a title or subtitle.

Faint, illegible text centered on the page, possibly a title or subtitle.

Innehåll

<i>Skrivelse till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet</i>	5
1. Inledning	7
2. Processkostnaderna för det allmänna och för den enskilde	11
3. Strafföreläggande	22
4. Behandlingen av mindre brottmål vid underrätt	37
5. Måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt	56
6. Vistelseforum i brottmål	80
7. Tystnadsplikt för tandläkare	91
8. Målsägandes rätt till ersättning av allmänna medel	93
9. Vissa frågor angående meddelande och expedierande av dom eller beslut	101
A. Rättens sammansättning vid avkunnande av dom	101
B. Underrättelse och anslag om meddelande av dom eller slutligt beslut	102
C. Expeditionstiden vid kanslidom	108
10. Vissa frågor om lösenskyldighet	111
A. Tilltalads lösenskyldighet	111
B. Skyldighet att lösa domstols slutliga beslut om ersättning av allmänna medel	115
11. Vissa frågor om domförheten i domstolsärenden	120
12. Vissa frågor rörande nämndemän	129
A. Valperiod	129
B. Kvalifikationskrav för nämndemän, m. m.	131
C. Antecknande av nämndemans mening i protokollet	132
<i>Reservationer</i>	
Beträffande punkt 3 (strafföreläggande) av herr <i>Clémentz</i>	134
Beträffande punkt 4 (behandlingen av mindre brottmål vid underrätt)	
1) av herrar <i>Laurin</i> och <i>Lutteman</i>	136
2) av herr <i>Clémentz</i>	136
Beträffande punkt 5 (måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt) av herr <i>Brodin</i>	138

<i>Bilaga A.</i>	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.	141
<i>Bilaga B.</i>	Förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472)	146
<i>Bilaga C.</i>	Förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 5 och 18 §§ protokollskungörelsen den 26 september 1947 (nr 775)	148
<i>Bilaga D.</i>	Förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 8 § kungörelsen den 31 oktober 1947 (nr 825) med vissa bestämmelser angående rådhusrätt och magistrat	149
<i>Bilaga E.</i>	Förslag till lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 10 juli 1947 (nr 632) angående ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl.	150
<i>Bilaga F.</i>	Förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 5 § kungörelsen den 10 juli 1947 (nr 642) med bestämmelser angående vissa kostnader vid domstol	151
<i>Bilaga G.</i>	Förslag till lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 808) om lagsökning och betalningsföreläggande (lagsökningslag) . .	152
<i>Bilaga H.</i>	Förslag till kungörelse om ändrad lydelse av §§ 12 och 16 förordningen den 7 december 1883 (nr 64) angående expeditionslösen	153
<i>Bilaga I.</i>	Förslag till lag om ändrad lydelse av 6 och 7 §§ lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden	155
<i>Bilaga J.</i>	Tabell utvisande antalet mål som under år 1952 vid rikets rådhusrätter handlagts såsom nämndmål, tredomarbrottmål och endomarbrottmål	157
<i>Bilaga K.</i>	Tabell över tredomarbrottmålen fördelning år 1951 i vissa rådhusrätter.	158
<i>Bilaga L.</i>	Tabell utvisande det antal mål som i hovrätterna avgjorts med resp. utan huvudförhandling (hf) under vart och ett av åren 1/7 1949—30/6 1950, 1/7 1950—30/6 1951 och 1/7 1951—30/6 1952 . .	129

Till Herr Statsrådet

och chefen för justitiedepartementet

Härmed får 1951 års rättegångskommitté vördsamt överlämna bifogade betänkande med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken m. m.

Jönköping den 10 augusti 1953.

Joël Laurin

Wilhelm Brodin

G. A. Eriksson

Bengt Lassen

Rob. Clémentz

Verner Hedlund

Sven Lutteman

/ Sture Cederbalk

Die hier vorkommenden

und werden für ...

... für die ...

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

1.

Inledning

Chefen för justitiedepartementet, *statsrådet Zetterberg*, anförde till *statsrådsprotokollet den 25 maj 1951*:

Det sedan lång tid tillbaka bedrivna arbetet på en reform av vårt rättegångsväsende utmynnade år 1942 i utfärdandet av en ny rättegångsbalk. Denna trädde i kraft den 1 januari 1948. Den nya balken innebar en i betydelsefulla hänseenden djupt ingripande omdaning av vår rättegångsordning. Särskilt gällde detta förfarandet. Domstolsorganisationen lämnades däremot i det väsentliga orörd.

Under förarbetena till den nya rättegångsbalken nåddes i stort sett enighet beträffande de grundprinciper på vilka den nya processordningen skulle bygga, även om vissa meningsskiljaktigheter förelågo rörande det sätt, varpå principerna i detalj skulle genomföras. Vårt nya rättegångsförfarande plägar karakteriseras som byggt på muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Skilda praktiska hänsyn ha föranlett modifieringar i dessa principer. Vid balkens tillkomst framställdes från vissa håll yrkanden om att ytterligare modifieringar borde göras; å andra sidan saknades icke röster för att de principer, på vilka lagförslaget byggde, borde genomföras mera konsekvent. När den nya ordningen nu varit i tillämpning i något över tre år torde den allmänna meningen bland domare, åklagare, advokater och andra som haft att tillämpa balken vara den, att förfarandet i stort sett erhållit en mycket god utformning. Det torde knappast finnas någon som önskar en återgång till förhållandena före processreformen, och i den mån erinringar eller önskemål om ändringar framställts avse de endast smärre jämkningar. Till vissa av de framkomna önskemålen hade 1950 års riksdag tillfälle att taga ståndpunkt. I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 23 i anledning av vissa motioner (I: 98, II: 118 och 205) samt statsrevisorernas uttalanden i sin till riksdagen avgivna berättelse rörande processreformens ekonomiska verkningar anförde sålunda första lagutskottet, att det enligt utskottets mening borde slås fast, att den nya rättegångsordningen inneburet en så betydande vinning för vårt rättsliv, att endast synnerligen tungt vägande skäl borde få föranleda någon rubbning av dess huvudprinciper. Och de invändningar som riktats mot den genomförda rättegångsreformen kunde enligt utskottets mening ingalunda tillmätas en sådan betydelse.

Rättegångsordningen får alltså anses ha erhållit sin, så långt man nu kan överblicka, i huvudsak definitiva utformning genom den nya balken. Det sagda hindrar givetvis icke att smärre jämkningar i ena eller andra hänseendet kunna befinnas påkallade. Detta gäller såväl själva rättegångsbalken som de författningar som ansluta sig till denna. Innan rättegångsbalken kunde sättas i kraft, erfordrades en omfattande kompletterande lagstiftning. Denna genomfördes i huvudsak under åren 1946 och 1947. Vidare krävdes utfärdande av ett mycket stort antal författningar av administrativ art. En särskild inom justitiedepartementet organiserad avdelning var sysselsatt huvudsakligen härmed från och med år 1945.

Redan vid rättegångsreformens genomförande förutsattes att det omfattande författningsmaterialet inom viss tid skulle tarva en översyn, grundad på de erfarenheter som framkommo vid den praktiska tillämpningen. Domare, åklagare och advokater samt dessas organisationer uppmanades därför att under hand delge justitiedepartementet sina erfarenheter av den nya processordningens praktiska tillämpning. Dessa uppmaningar ha i stor utsträckning efterkommits. Särskilda frågor ha varit föremål för diskussion vid de berörda personalorganisationernas möten. Vissa där gjorda inlägg ha återgivits i tryck, främst i Svensk Juristtidning och Tidskrift för Sveriges advokatsamfund, vilka tidskrifter även innehållit ett antal på annan väg framkomna diskussionsinlägg. Sålunda har efter hand framkommit ett omfattande erfarenhetsmaterial, som är ägnat att ligga till grund för en översyn av rättegångsbalken och därtill anslutande författningar.

Även riksdagen har funnit en sådan översyn påkallad. 1950 års riksdag har sålunda (skrivelse nr 224) hemställt, att en utredning måtte tillsättas för att med beaktande av hittills vunna erfarenheter av den nya processordningens praktiska tillämpning utarbeta förslag till erforderliga ändringar i skilda detaljbestämmelser i rättegångsbalken och dess följdförfattningar. Om bakgrunden till denna skrivelse må här nämnas följande.

I sin till 1950 års riksdag avgivna berättelse över sin året därförut verkställda granskning av statsverket gjorde riksdagens revisorer vissa uttalanden rörande processreformens ekonomiska verkningar och pekade därvid på skilda bestämmelser i rättegångsbalken som enligt deras mening vore i behov av ändring. Revisorernas berättelse i denna del behandlades av första lagutskottet i samband med de tre förut nämnda motionerna. I motionerna I: 98 och II: 118, vilka voro likalydande, hade hemställts om utredning rörande vissa åtgärder i syfte att nedbringa antalet bagatellmål vid domstolarna. Motionen II: 205 hade utmynnat i en hemställan om översyn av rättegångsbalken och tillhörande författningar. I fråga om statsrevisorernas uttalanden, innehållet i däröver inhämtade yttranden samt utskottets motivering torde få i huvudsak hänvisas till utskottets utlåtande nr 23.

Den översyn av rättegångsbalken med därtill anslutande lagstiftning och administrativa författningar, varom riksdagen anhållit och som jag enligt vad jag förut anfört anser påkallad, torde nu böra igångsättas. De spörsmål, som därvid böra upptagas till övernående, ha avseende såväl å organisatoriska problem som å förfarandet. Huvudsynpunkten vid denna utredning bör vara att utan eftersättande av rättssäkerhetens krav eftersträva praktiska förenklingar och förbättringar. Det bör emellertid ytterligare understrykas, att avsikten med översynen icke är, att de grundläggande principerna i nya rättegångsbalken skola omprövas. Såsom första lagutskottet vid 1950 års riksdag uttalade, måste också den största försiktighet och återhållsamhet iakttagas vid en revision av detaljbestämmelser om förfarandet, eftersom de skilda stadgandena stå i ett så nära samband med varandra att även en till synes obetydlig ändring kan få vittgående konsekvenser av icke önskvärd natur. Detta bör dock givetvis icke hindra att framkomna uppslag förutsättningslöst prövas.

Bland de olika ändringsförslag som från skilda håll framkommit och som borde utredas berörde departementschefen härefter följande frågor:

- 1) strafföreläggande;
- 2) förhållandet mellan polismyndighet och åklagare i avseende å ledningen av förundersökningen;
- 3) bagatellförfarandet vid domstolarna;

- 4) tingsnotariernas behörighet;
- 5) värdegränserna i 50 kap. 21 §, 51 kap. 21 § och 54 kap. 12 § RB samt möjligheterna att i hovrätt företaga värdjade mål till avgörande utan huvudförhandling;
- 6) protokollföringen;
- 7) postdelgivning;
- 8) domstolarnas skyldighet att lämna underrättelser till myndigheter m. fl.;
- 9) lösen för expeditioner;
- 10) kontorsarbetet på domstolskanslierna; samt
- 11) begränsning av utgifterna under det under andra huvudtiteln uppförda anslaget till Ersättning åt domare, vittnen och parter.

Redogörelse för vad departementschefen i dessa frågor anförde lämnas av kommittén i samband med att de särskilda frågorna i detta eller kommande betänkande upptagas till behandling.

Departementschefen anförde vidare:

Den nu lämnade redogörelsen för vissa frågor som böra upptagas till övervägande är, såsom redan antytts, långt ifrån fullständig. Förutom dem har framförts ett stort antal uppslag som kunna vara värda en närmare prövning. Vid utredningen torde även dessa böra undersökas liksom de övriga spörsmål som under utredningsarbetet kunna framkomma och finnas förtjäna avseende.

Den ifrågasatta utredningen torde böra verkställas av särskilda sakkunniga. Deras arbete bör bedrivas i erforderligt samråd med den nu upplösta processlagberedningens ordförande, f. d. justitierådet N. Gärde. Vid behandling av spörsmål som beröra inre organisatoriska frågor vid domstolarna böra de sakkunniga samarbeta med statens organisationsnämnd.

Eftersom utredningen avser ett stort antal delvis helt fristående spörsmål synes det lämpligt att de sakkunniga successivt redovisa resultatet av sitt arbete.

Sedan Kungl. Maj:t den 25 maj 1951 bemyndigat departementschefen att tillkalla högst åtta *sakkunniga* för att verkställa den berörda utredningen, att utse en av de sakkunniga att vara ordförande samt att utse sekreterare och experter åt de sakkunniga, förordnade departementschefen den 31 maj 1951 advokaten Wilhelm Brodin, stadsfiskalen Robert Clémentz, häradshövdingen G. A. Eriksson, dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammar Verner Hedlund, lagbyråchefen Bengt Lassen, presidenten Joël Laurin och borgmästaren Sven Lutteman att såsom sakkunniga inom justitiedepartementet verkställa översyn av rättegångsbalken med därtill anslutande lagstiftning och administrativa författningar m. m. Departementschefen utsåg Laurin att vara de sakkunnigas ordförande och förordnade dåvarande hovrättsassessorn, numera hovrättsrådet Sture Cederbalk att vara sekreterare. Kriminalöverkonstapeln A. V. Uhrbom utsågs att såsom expert biträda de sakkunniga.

De sakkunniga ha antagit benämningen *1951 års rättegångskommitté*.

Genom *circulärskrivelse den 13 juni 1951* till presidenterna i rikets hov-

rätter och riksåklagaren samt Sveriges advokatsamfund, föreningen Sveriges häradshövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare, föreningen Sveriges landsfogdar, föreningen Sveriges stadsfiskaler och föreningen Sveriges landsfiskaler bereddes dessa jämte under dem hörande befattningshavare eller medlemmar tillfälle att till kommittén framföra förslag.

Till kommittén har från domstolar, myndigheter, föreningar och enskilda befattningshavare inkommit ett stort antal framställningar och förslag, vilka i allmänhet komma att av kommittén redovisas i samband med behandlingen av de särskilda frågorna. Vissa framställningar ha överlämnats till kommittén från justitiedepartementet.

Kommittén har *föret avlämnat följande förslag* (i stencil):

a) den 10 november 1951 ang. utskrift och bevarande av fonogram över uppteckning av vittnesmål eller annan utsaga (jfr prop. nr 75/1952 och SFS 1952: 137 och 249).

b) den 13 oktober 1952 ang. kommissionärsväsendet vid domstolarna m. m.;

c) den 14 oktober 1952 ang. ändrade bestämmelser om vittnesersättning m. m. (jfr prop. nr 29/1953 och SFS 1953: 75—77);

d) den 14 oktober 1952 ang. ändrade bestämmelser om mellandom; och

e) den 27 november 1952 ang. forum för genkäromål i äktenskapsmål.

Vidare har kommittén till Kungl. Maj:t avgivit yttranden *dels* den 29 november 1952 över en av nämndemännen i Färentuna härad gjord framställning rörande fördelningen av antalet nämndemän mellan skilda valkretsar i domsaga, *dels ock* den 6 februari 1953 över en av militieombudsmannen gjord framställning rörande bestämmelserna om fullföljdsrätt i mål, vari ådömts disciplinstraff.

Kommittén har funnit lämpligt att nu, för att möjliggöra riksdagsbehandling i erforderliga delar vid 1954 års riksdag, framlägga detta *delbetänkande*, vilket avser dels de av departementschefen berörda, ovan under 1) och 3) anmärkta frågorna, dels vissa delar av frågorna under 5), 6) och 9), dels ock åtskilliga andra väckta frågor på sätt framgår av betänkandet.

Härutöver har kommittén behandlat även åtskilliga andra frågor, vilka kommittén senare kommer att redovisa.

2.

Processkostnaderna för det allmänna och för den enskilde

Såsom anmärkts i den del av direktiven för kommittén, som återgivits under punkt 1 ovan, gjorde *riksdagens revisorer* i sin till 1950 års riksdag avgivna berättelse vissa uttalanden om processreformens ekonomiska verkningar (del I s. 51 o. f.). Av dessa uttalanden, vilka utmynnade i dels ett allmänt yttrande därom, att det vore angeläget att utan eftersättande av rättssäkerhetens krav möjligheterna att minska statsverkets kostnader för rättegångsväsendet och att nedbringa processkostnaderna för den rättsökande allmänheten undersöktes, dels ock vissa detaljförslag — varav åtskilliga beröras i det följande — vill kommittén här återgiva följande.

Frågan om de ekonomiska verkningar, vilka voro att förvänta i anledning av den av riksdagen i princip godkända rättegångsreformen, förelades genom proposition nr 5 1942 års riksdag i anslutning till det samtidigt framlagda förslaget till rättegångsbalk. I propositionen angavs därvid uppgiften närmast vara att undersöka det nya rättegångsväsendets inverkan på personalbehovet inom domstols- och åklagarväsendet samt därav föranledda förändringar i fråga om personalkostnaderna.

De i propositionen framlagda kostnadsberäkningarna hänförde sig väsentligen till överinstanserna. Vad angår underrätterna hade departementschefen nämligen funnit, att arbetsbördan för dessa icke komme att ökas genom rättegångsreformen samt att reformen icke heller i och för sig vore av beskaffenhet att böra inverka på domarpersonalens avlöningsförhållanden. Med hänsyn härtill hade för underrätternas del någon siffermässig beräkning icke verkställts. För hovrätterna hade däremot ansetts erforderligt inrätta ett antal nya ledamotsbefattningar, för vilka merkostnaden beräknades uppgå till omkring 135 000 kronor om året. Det ändrade förfarandet i högsta instans hade ansetts medgiva en väsentlig nedsättning av antalet revisionssekreterare, varigenom skulle ernås en årlig besparing å 166 500 kronor. Utöver sålunda angiven kostnadsökning hade även i andra avseenden ansetts kunna uppkomma en icke närmare uppskattad ökning av statsverkets utgifter för rättegångsväsendet, såsom i fråga om ersättningar av allmänna medel åt vittnen och parter i överrätt samt till biträden åt tilltalade eller misstänkta personer, reseersättningar åt domare och åklagare, m. m. Besparingsberedningen, som hade tagit del av den sålunda verkställda utredningen, hade för sin del funnit, att även om vissa merkostnader uppkomme, anledning icke funnes att av statsfinansiella skäl avråda från reformarbetets framläggande, därest detta av andra skäl ansåges vara av betydelse.

Erfarenheten under den tid, som förflutit sedan den nya rättegångsordningen varit föremål för statsmakternas prövning, har utvisat, att den i propositionen uppdragna kostnadsramen varit alltför snäv. Den lämnade redogörelsen ger sålunda vid handen, att de ekonomiska verkningarna av processreformen blivit mycket större än vad som förutsatts vid rättegångsbalkens antagande. Över huvud

taget kan man icke frigöra sig från det intrycket, att vid processreformens förberedande de rent processuella frågorna kommit i förgrunden, medan såväl de finansiella som de processekonomiska synpunkterna ägnats mindre uppmärksamhet. Icke heller synes reformen ha föregåtts av någon utredning om de framtida möjligheterna att tillgodose uppkommande personalbehov. De merkostnader, som med hänsyn härtill uppkommit, äro av en betydande storleksordning. Med den av 1947 års riksdag godkända personalorganisationen vid domstolsväsendet belöpte sig anslagsökningen för häradsrätterna till ungefär 4,5 miljoner kronor samt för hovrätternas del till ungefär 1,8 miljoner kronor, medan processförfarandet i högsta domstolen ännu icke hunnit i nämnvärd mån påverka anslagsbehovet därstädes. Utöver nu angivna anslagsökningar har uppkommit en enligt beräkningarna icke närmare uppskattad ökning av statsverkets utgifter för kostnader enligt lagen om fri rättegång samt för ersättningar av allmänna medel åt domare, vittnen och parter med i vartdera fallet 400 000 kronor ävensom till reseersättningar till nämndemän med 300 000 kronor. Till de av processreformen föranledda kostnaderna böra hänföras jämväl sådana indirekta kostnader, som uppkommit för postverket på grund av dess bestyr med officialdelgivningen av rättegångsinlagor, kallelser m. m., för polismyndigheter för parter m. fl. efterspanande, kallande och hämtande till huvudförhandling, för fångvårds- och andra anstaltsmyndigheter för intagnas inställande till huvudförhandling i hovrätt, m. m.

Vid ett bedömande av de angivna kostnadsuppgifterna bör uppmärksammas, att en exakt beräkning av de direkt av rättegångsreformen föranledda kostnaderna endast med svårighet låter sig göra. I fråga om vissa av de organisatoriska förändringar, vilka satts i samband med rättegångsreformen, har sålunda ett visst latent behov förelegat redan under tidigare rättegångsordning, även om detta behov aktualiserats först i samband med reformens genomförande. Härtill komma verkningarna av den för statstjänstemännen år 1947 genomförda allmänna löne-regleringen ävensom i viss mån den ökade belastning, som uppstått därigenom, att de militära målen överflyttats å de allmänna domstolarna. Någon exakt siffermässig jämförelse mellan de beräknade och de av processreformen faktiskt föranledda kostnaderna är därför knappast möjlig. Likväl kunna uppskattningsvis de av rättegångsreformen direkt föranledda kostnaderna betecknas såsom betydande. Det må dessutom påpekas att, trots de personalförstärkningar, domstolsväsendet erhållit genom 1947 års riksdags beslut, hovrätterna icke ansett personalutrustningen tillräcklig utan i sedermera avgivna anslagsäskanden såväl för egen räkning som för häradsrätternas del påyrkat ytterligare utbyggnad av personalorganisationen.

Vad åklagarorganisationen angår var visserligen under förarbetena till den nya rättegångsbalken förutsatt, att rättegångsreformen skulle vara ägnad att i viss mån öka åklagarens arbetsbörda. Särskilt för städernas del har denna ökning dock blivit av en betydande storleksordning. För åklagarmyndigheten i Stockholm beräknas sålunda den direkt av den nya processordningen föranledda ökningen av arbetsmängden till ungefär 50 procent. I anslutning till införandet av den nya processordningen har med hänsyn härtill inom de flesta större städer måst genomföras en genomgripande omorganisation av åklagarmyndigheterna, syftande till såväl en förstärkning av personalen i alla grader som en skärpning av kompetensvillkoren för stadsfiskalerna och därmed höjning av löneställningen för dessa. Organisationens snabba utbyggnad har även medfört avsevärda rekryteringssvårigheter. Ökningen i arbetsbördan hänför sig såväl till åklagarens befattning med förundersökningen som till hans verksamhet i samband med underrätts- och överrättsprocessen. I fråga om uttagande av stämning, förhandlingarna inför rätta

samt förberedelserna härför har processreformen medfört en väsentlig utvidgning av åklagarens arbetsuppgifter med häremot svarande ökning av arbetsbördan. Särskilt den åklagaren åvilande sakframställningen och den avsevärt fylligare pläderingen i såväl underrätt som hovrätt ha visat sig betungande och torde kräva noggrannare förberedelse från åklagarens sida än tidigare. Förfarandet inför rätta enligt den nya rättegångsordningen torde även i allmänhet ha blivit mera tidsödande än enligt den gamla, något som oförmånligt återverkat på åklagarnas möjligheter att ägna sig åt andra arbetsuppgifter. Vad särskilt angår enmansbrottmålen vid rådhusrätterna, d. v. s. mål angående brott, varå endast böter kunna följa, avgöras dessa numera till övervägande del genom åtalseftergift eller strafföreläggande. Den lättnad i arbetsbördan, som föranledes härav, torde dock endast komma domstolen till godo. För åklagarna däremot synes den materiella prövningen av åtalsfrågan, straffmätningen, besväret med granskningen och under-tecknandet av utgående expeditioner samt de ytterligare arbetsuppgifter, som föranledas av att utsända strafförelägganden icke godkännas, mer än väl uppväga den lättnad i arbetsbördan, som uppkommer av att det stora flertalet av dessa mål icke blir föremål för domstolsbehandling. Härjämte bör även uppmärksammas, att expedieringen av strafförelägganden och därmed sammanhängande arbetsuppgifter medfört en mångdubbling av kanslipersonalens göromål.

I fråga om de processekonomiska synpunkterna framhöll departementschefen, att vad anginge överrättsförfarandet det vore obestriddigt, att detta i viss mån krävde ökad inställeskyldighet av parterna, liksom att i de fall, då sådan inställeskyldighet förelåge, processkostnaderna komme att i viss mån stiga. Vad angår den för kostnaderna i underrätt viktiga frågan, om processkostnaderna skulle komma att ökas därigenom att parterna med det nya förfarandet icke skulle förmå att i samma omfattning som tidigare själva föra sin talan utan nödgas anlita advokat, avvisade departementschefen denna tanke såsom i stort sett ogrundad. Sammanfattningsvis kom departementschefen beträffande frågan om det nya förfarandets inverkan på processkostnaderna till den uppfattningen, att i det större antalet mål, där rättegången vore avslutad med underrättens dom, kostnaderna oftast komme att snarare understiga än överstiga vad som dittills varit vanligt samt att i de mål, som fullföljdes till högre rätt, kostnaderna komme att, om ock ej i alltför hög grad, överstiga de dåvarande.

Jämväl i avseende å frågan om processreformens inverkan å processkostnaderna torde erfarenheten under den tid den nya rättegångsbalken varit i kraft ha ådagalagt, att dessa kostnader blivit större än vad som vid beräkningarna förutsatts. Detta gäller rättegångarna såväl i underrätterna som framför allt i hovrätterna. Vad underrättsprocessen beträffar har den ökade koncentrationen visserligen minskat det totala antalet rättegångstillfällen. Å andra sidan torde den muntliga handläggningen ha medfört en sådan utökning av handläggningstiden, att det finns anledning antaga att denna numera ofta överstiger den förutvarande totala handläggningstiden. Härtill kommer att antalet vittnen i varje mål synes ha genomsnittligen ökat, beroende på att de begränsade möjligheterna att erhålla uppskov ofta föranleda part att till huvudförhandlingen för säkerhets skull inkalla samtliga vittnen, vilka vid behov kunna tänkas vitna till partens förmån. En följd härav måste bli ökade kostnader för vittneslöner. Även parts möjlighet att utan biträde av advokat föra talan torde ha begränsats, enär numera i högre grad än tidigare kräves grundlighet och allmän rättegångsvana för att tillvarataga partsintresse i rättegång. Detta i förening med den längre handläggningstiden och de ökade anspråken på rättegångsombuden, när det gäller förberedelse till rättegång torde — utöver den av penningvärdets försämring betingade förhöjningen av advokat-

arvodena — ha medfört en allmän ökning av advokatkostnaderna. Det kan ifrågasättas, om icke den sålunda uppkomna kostnadsökningen i viss mån bidragit till den minskning av antalet vid underrätterna handlagda civilmål, som på sina håll kunnat förmärkas.

Den processekonomiska utveckling, som sålunda kommit att känneteckna under-rättsprocessen, har i än högre grad satt sin prägel på hovrättsprocessen. Enligt uppgift lära sålunda de dryga hovrättskostnaderna ha föranlett en icke oväsentlig minskning av antalet till hovrätterna fullföljda mål. Inrättandet av särskilda hovrättsting kommer visserligen att i någon mån minska olägenheterna för parterna i förevarande hänseende, men dylika ting komma å andra sidan att föranleda ökade kostnader för statsverket bl. a. i form av rese- och traktamentsersättningar för hovrättsledamöter med åtföljande kanslipersonal. Dessutom bör uppmärksammas, att förekomsten av dylika ting icke medger parterna någon rätt att få ett visst mål handlagt i denna ordning.

I detta sammanhang torde få särskilt framhållas följande. I de till hovrätt fullföljda målen förflyter med nödvändighet en ganska avsevärd tidrymd mellan underrättens dom och huvudförhandlingen i hovrätten. Under tiden falla helt naturligt målens detaljer lätt i glömska hos parternas ombud. Då nu hela målet skall muntligen framläggas i hovrätten, kräves att advokaterna på ett helt annat sätt än vid den tidigare processen behärska målet och ha det hela present på en gång. Detta förhållande tvingar regelmässigt advokaterna till ett synnerligen omfattande repetitionsarbete under den närmaste tiden före huvudförhandlingen i hovrätten. De härav föranledda betydande arvodeskraven torde representera en av de mest väsentliga kostnadsökningar, som i fråga om processkostnaderna föranletts av processreformen.

I betraktande av det anförda har man anledning ifrågasätta, om icke utvecklingen lett därhän, att det nya rättegångsförfarandet i stället för att nedbringa rättegångskostnaderna fått motsatt effekt. Frånsett de fall, då, såsom i fri rättegång, kostnaderna stanna å statsverket, synes kostnadsfrågan ha blivit i hög grad avgörande för den rättssökande allmänheten vid valet mellan att å ena sidan anlita domstol för prövning av rättsanspråk och att å andra sidan söka andra utvägar för tillgodoseende av anspråket eller rent av avstå från att göra detta gällande. En sådan utveckling måste givetvis vara betänkelig ur rättssäkerhetssynpunkt. Den processekonomiska frågan har i själva verket utvecklats sig därhän, att enbart på denna grund en översyn av det nya rättegångsförfarandet aktualiseras.

De över revisorernas berättelse avgivna yttrandena återgivas i berättelsen del II s. 164 o. f. En sammanfattning av yttrandena har gjorts i *första lagutskottets* utlåtande nr 23/1950.

Utskottet anförde i nämnda utlåtande, bland annat:

Sedan den 1 januari 1948, då den nya processlagstiftningen trädde i kraft, ha nu något mera än två år förflutit. Då de processrättsliga reglerna dagligen komma till användning vid våra domstolar, har trots den begränsade tiden åtskillig erfarenhet vunnits av de nya bestämmelsernas praktiska tillämpning. Det allmänna intrycket synes härvid ha varit, att rättegångsreformen i stort sett väl motsvarat de förväntningar som ställts på densamma. Kritiska röster ha dock icke helt saknats. Särskilt har man — såsom nu senast riksdagens revisorer — gjort gällande, att reformen medfört en betydande stegring såväl i det allmännas utgifter för rättegångsväsendet som i den enskildes processkostnader. Kritik har vidare riktats mot skilda bestämmelser i den processrättsliga lagstiftningen, vilka skulle ha visat sig mindre ändamålsenliga.

Enligt utskottets mening bör det inledningsvis slås fast, att den nya rättegångsordningen inneburet en så betydande vinning för vårt rättsliv, att endast synnerligen tungt vägande skäl böra få föranleda någon rubbning av dess huvudprinciper. De invändningar som riktats mot den genomförda rättegångsreformen kunna — såsom kommer att framgå av det följande — ingalunda tillmätas en sådan betydelse. Vissa av dem måste betraktas som obefogade.

Vad först angår invändningen att reformen medfört ökade kostnader för det allmänna, är det obestriddigt, att efter reformens genomförande en ökning av det allmännas kostnader för rättegångsväsendet ägt rum. Orsaken till denna ökning är emellertid endast till en del — och efter vad det vill synas endast till en mindre del — att hänföra till rättegångsreformen. Större betydelse torde i detta sammanhang vara att tillmäta sådana omständigheter som den under år 1947 genomförda allmänna löneregleringen för statstjänstemännen, tillgodoseendet i samband med rättegångsreformen av vissa redan tidigare förefintliga behov på det domstolsorganisatoriska området samt, icke minst, den allmänna nedgången i penningvärdet. Även i nuvarande läge kunna dock det allmännas utgifter för domstolsväsendet icke betecknas som anmärkningsvärt stora. Den procentuella andel, som dessa kostnader utgöra av samtliga statsutgifter, synes såsom framhållits av bl. a. Svea hovrätt icke vara större än i våra grannländer. Man får vidare hålla i minnet, att rättsordningens upprätthållande är en av samhällets äldsta och mest betydelsefulla uppgifter. En god rättsordning är ock av det största värde för hela samhällslivet.

Av statsrevisorerna och även från andra håll har vidare anförts, att rättegångsreformen skulle ha lett till en sådan stegring i den enskildes processkostnader, att mången av ekonomiska skäl skulle nödgas avstå från att väcka eller fullfölja talan. Dessa påståenden måste betecknas som väsentligt överdrivna. Att en viss ökning av kostnaderna ägt rum är dock tydligt. Delvis är emellertid ökningen skenbar. I motsats till vad tidigare mången gång var fallet, tillerkänna nämligen domstolarna nu regelmässigt den vinnande parten full ersättning för hans rättegångskostnader. De utdömda rättegångskostnaderna uppgå därför ofta till högre belopp än på den äldre rättegångsbalkens tid.

Såvitt angår underrätterna synes stegringen i processkostnaderna stanna vid mera blygsamma belopp. Till icke oväsentlig del torde kostnadsökningen även här bero av andra omständigheter än rättegångsreformen.

Beträffande hovrättsprocessen åter förutsattes redan före reformens genomförande, att en viss ökning av processkostnaderna skulle inträda. Med det muntliga förfarande, som i princip skall tillämpas även i hovrätt, är en sådan ökning ofrånkomlig. Det är dock icke väl beställt, om överrättsprocessen är så kostsam, att parter hellre avstå från sin rätt än taga den ekonomiska risk som följer med ett överklagande.

Hittills vunna erfarenheter giva icke vid handen, att kostnaderna i hovrätt ökat i sådan grad, att några allvarigare olägenheter kunna sägas ha uppkommit. Det bör i detta sammanhang observeras, att bestämmelserna om skyldighet för hovrätt att hålla regelbundet återkommande hovrättsting trätt i kraft först med innevarande års ingång. Det torde kunna förväntas, att ordningen med hovrättsting kommer att leda till en icke obetydlig minskning i den enskildes kostnader. Det sagda utesluter emellertid icke att en viss uppmjukning av reglerna om skyldighet för hovrätt att hålla huvudförhandling skulle kunna övervägas i syfte att nedbringa processkostnaderna. Utskottet återkommer i det följande till detta spörsmål. Övervägas bör måhända också, om icke samhället i högre grad än vad för närvarande är fallet borde svara för dessa kostnader, exempelvis genom ett vidgat användande av fri rättegång.

I *statsverkspropositionen till 1951 års riksdag* anförde departementschefen rörande anslaget till Ersättning åt domare, vittnen och parter, att i samband med en blivande utredning om den nya processordningens praktiska tillämpning uppmärksamhet borde ägnas möjligheterna att begränsa utgifterna under detta anslag. *Statsutskottet* anförde i sitt utlåtande (nr 2) i anledning därav, att utskottet funne detta med hänsyn till de starkt stigande belastningssiffrorna i hög grad påkallat. Härvid torde, anförde utskottet vidare, böra ägnas uppmärksamhet åt frågan huruvida icke möjligheter föreläge att utan åsidosättande av rättssäkerhetens krav begränsa inkallandet av vittnen i förhållande till vad som understundom skedde.

I *direktiven* för kommittén erinras om dessa uttalanden.

I sin till 1953 års riksdag avgivna berättelse ha *riksdagens revisorer* ånyo gjort vissa uttalanden i förevarande fråga. Revisorerna ha bland annat undersökt rättegångskostnaderna för ett visst mål, gällande frågan om ansvar för grovt bedrägeri m. m. i samband med tillverkning och försäljning av homeopatiska preparat, och ha i samband därmed anført:

Revisorerna har redan år 1949 påtalat de dryga kostnaderna för det allmänna, som den nya processreformen medför. Den nu verkställda stickprovsundersökningen tyder på att vissa av dessa kostnader alltjämt ökar. Det av revisorerna särskilt undersökta målet är av en osedvanlig storleksordning. Att det allmännas kostnader fram till hovrättens dom skall behöva uppgå till omkring 270.000 kronor bortsett från vissa mindre kostnader, kan dock inge betänkligheter. Särskilt synes det överraskande, att mer än 1/3 av detta belopp eller 98.000 kronor hänföra sig till ersättningar åt de offentliga försvararna i målet. Revisorerna vill inte taga ställning till frågan om skäligheten av ersättningar till de olika försvararna i detta mål. Med nu eljest tillämpade advokatarvoden torde det inte kunna undvikas, att dessa blir ganska höga. Revisorerna vill med anledning av den gjorda undersökningen understryka vikten av att åtgärder vidtages för att genom förenklingar och på annat sätt förbilliga det processuella förfarandet. Med nuvarande system torde stora grupper medborgare på grund av de dryga kostnaderna bli avskurna från möjligheten att söka sin rätt vid domstol, något som givetvis aldrig avsetts.

Statsutskottet anförde härom i sitt utlåtande nr 2/1953:

I likhet med riksagens revisorer finner utskottet utvecklingen av kostnaderna för rättegångsväsendet oroande. Såsom revisorerna framhållit är det en allmän uppfattning att stora grupper medborgare med nuvarande system på grund av de dryga kostnaderna blir avskurna från möjligheten att söka sin rätt vid domstol. Då en sådan utveckling givetvis aldrig avsetts, vill utskottet understryka revisorernas uttalande om vikten av att åtgärder vidtages för att genom förenklingar och på annat sätt förbilliga det processuella förfarandet. I avbidan på den översyn, som framdeles — sedan 1951 års rättegångskommitté slutfört sitt uppdrag — kan komma till stånd, synes det angeläget att partiella reformer övervägas. Varje möjlighet att nå förenklingar i det processuella förfarandet, utan att rätts-säkerheten därmed eftersättes, bör på allt sätt tillvaratagas.

I följande tablå redovisas vissa uppgifter angående *statsverkets kostnader* för dels domstolarna, dels rättegångsväsendet i allmänhet under budgetåren 1945/46—1953/54.

Budgetår	Nettoutgift ¹ å anslagen i riksstaten till:			
	Domstolarna	Rättegångsväsendet i allmänhet		
		Ersättning åt domare, vittnen och parter	Kostnader enl. lagen om fri rättegång	Utomprocessuell rättshjälp m. m.
1945/46	11 213 300	793 100	694 800	457 100
1946/47	12 106 200	806 000	708 800	421 000
1947/48	16 500 000	1 000 600	641 700	314 400
1948/49	17 744 800	1 896 200	1 005 200	322 600
1949/50	17 831 500	2 059 300	1 367 700	347 277
1950/51	19 361 300	2 213 400	1 649 500	364 700
1951/52	23 513 600	2 754 900	1 808 000	234 500
¹ 1952/53	23 231 700	2 400 000	1 750 000	318 600
¹ 1953/54	28 263 700	3 000 000	2 000 000	335 500

¹ För 1952/53 och 1953/54 avse beloppen anslagens belopp i stället för nettoutgiften.

Anslagen till *domstolarna* avse i huvudsak avlöningar — dock ej de rörliga tilläggen — och omkostnader för högsta domstolen, regeringsrätten, hovrätterna, häradsrätterna och vattendomstolarna samt ersättningar till nämndemän.

Av anslaget till *Ersättning åt domare, vittnen och parter* bestridas statsverkets utgifter för en mängd olika ändamål, bland vilka må nämnas följande:

- 1) ersättning till sakkunnig ledamot i vissa domstolar vid upptagande av sjöförklaring eller sjöförhör eller vid behandlingen av patentmål ävensom till juryman eller expropriationstekniker;
- 2) ersättning till vittne och målsägande samt kostnader för åtskillig annan bevisning;
- 3) ersättning till misstänkt i brottmål enligt 31 kap. 2 och 8 §§ RB och till oskyldigt häktade och dömda;
- 4) ersättning till offentlig försvarare;
- 5) ersättning till förundersökare och läkare enligt lagen om särskild förundersökning i brottmål;
- 6) ersättning till tolkar och stenografer i vissa fall;
- 7) rättegångskostnader, för vilka kronan är skyldig svara; samt
- 8) kostnad för efterspanande, gripande och hemförande till Sverige av förbrytare, som skall åtalas vid svensk domstol men som avvikit ur riket, ävensom kostnad i mål om hans utlämnande.

Kommittén

Som synes av den föregående redogörelsen ha riksdagens revisorer häv-

dat, att processreformen medfört en betydande och i flera avseenden icke förutsedd stegring såväl i det allmännas utgifter för rättegångsväsendet som i de enskildas processkostnader. I sistnämnda avseende ha revisorerna anfört, att stora grupper medborgare på grund av de dryga kostnaderna torde bli avskurna från möjligheten att söka sin rätt vid domstol. Kritik av liknande innebörd har framförts även från andra håll.

Innan kommittén övergår till att behandla särskilda detaljförslag rörande rättegångsordningen, vill kommittén något uppehålla sig vid denna allmänna kritik.

Statsverkets direkta kostnader för rättegångsväsendet bestå av dels kostnaderna för själva domstolsorganisationen, dels de ersättningar som utgå av allmänna medel till åtskilliga nyss berörda ändamål, dels ersättningar enligt lagen om fri rättegång, dels ock kostnader för utomprocessuell rätts-hjälp. En uppfattning om storleken av dessa kostnader och deras stegring under det sista årtiondet kan man få av tablån här ovan. Det bör dock beaktas att dessa utgifter delvis uppvägas av rättegångsavgifter i form av stämpelmedel.

Stegringen av berörda utgifter efter processreformens ikraftträdande är otvivelaktigt betydande men har till avsevärd del föränletts av förhållanden, som äro helt oberoende av processreformen. I fråga om samtliga kostnader har penningvärdets fall föränlett en höjning av de nominella beloppen; det erinras att levnadskostnadsindex utan skatter var 154 år 1945 och 227 i mars 1953. Kostnaderna för domstolsorganisationen ha avsevärt ökats i följd av löneregleringar för statstjänstemännen. Vissa rent organisatoriska reformer ha genomförts och krävt kostnader efter RB:s ikraftträdande men skulle ha erfordrats oavsett processreformen. Städernas läggande under landsrätt har fört över kostnader från kommunerna till statsverket. Beträffande domstolsorganisationen torde fortfarande kunna hävdas, att det i stort sett endast varit hovrätterna som krävt ökade kostnader som direkt följd av processreformen. I fråga om statsverkets berörda kostnader för annat än domstolsorganisationen bör anmärkas, att de ersättningsbelopp som kunna tillerkännas vittnen o. dyl. successivt ökats på grund av ändrade ekonomiska förhållanden eller eljest oberoende av processreformen. Detta gäller också ersättningar till de offentliga försvararna och till biträdena i fria rättegångar; höjningen av dessa ersättningar bottnar till stor del i ett ändrat beräknings sätt och en ändrad syn på dessa frågor, som börjat tränga igenom under åren närmast före år 1948 och därefter fortsatt utan direkt samband med processreformen. Till höjningen av dessa advokat-ersättningar torde emellertid i viss mån ha medverkat de krav, som muntliga koncentrerade förhandlingar medföra, och i varje fall är det uppenbart att dessa ersättningar måst bli betydligt högre än förut i överrätterna, när där muntliga förhandlingar hållas. Beträffande de offentliga försvararna bör tilläggas att sådana enligt nya RB skola förordnas i en helt annan

omfattning än tidigare, då de hade någon motsvarighet endast i fråga om häktade. Den muntliga proceduren i överrätterna har också medfört en avsevärd ökning av det allmännas utgifter för vittnen o. dyl.

I den mån ökningen av det allmännas kostnader för rättsskipningen verkligen föranletts av den nya rättegångsordningen hyser kommittén den uppfattningen, att kostnaderna i stort sett äro en följd av grundläggande principer i den nya ordningen, att dessa principer äro av det största värde och — såsom ock anförts i direktiven för kommittén — icke nu böra omprövas samt att de ökade kostnaderna motsvaras av betydande vinningar för vår rättsordning. Så kan exempelvis erinras att möjligheten för tilltalade personer att erhålla offentliga försvarare, vilken onekligen nu medför stora kostnader, är en rättighet av största vikt i ett rättssamhälle och att det tidigare varit illa sörjt härför i vårt land. Och vad angår de fria rättegångarna kan det framhållas den utomordentliga betydelse dessa ha för att nå den likhet inför lagen, som ej får saknas i ett rättssamhälle.

Överhuvud vill kommittén i fråga om det allmännas kostnader för rättegångsväsendet instämna i första lagutskottets yttrande, att dessa utgifter icke kunna betecknas som anmärkningsvärt stora, att rättsordningens uppriktthållande är en av samhällets äldsta och mest betydelsefulla uppgifter och att en god rättsordning är av det största värde för hela samhällslivet.

Vad nu sagts utesluter självfallet icke att man bör sträva efter att nedbringa statsverkets kostnader för rättegångsväsendet, därest detta i något avseende kan ske genom ändrade bestämmelser utan rubbning i rättegångsordningens grundprinciper och i övrigt utan olägenhet. I den mån sådana reformer beröra riksstatsanslaget till ersättning åt domare, vittnen och parter, vilket särskilt nämnts i direktiven, eller eljest falla inom kommitténs uppdrag, kommer kommittén under sitt arbete att ägna frågan all uppmärksamhet, och kommittén har anledning räkna med att åtskilliga besparingar skola kunna ernås. Vissa förslag av denna innebörd ha tidigare framlagts eller framläggas i detta betänkande. Härvidlag må nämnas förslagen om ändrade bestämmelser i fråga om skyldighet att utskrive fonogram (se punkt 1 ovan), förenklingar i fråga om handläggningen av mindre brottmål och vissa domstolsärenden (punkterna 4 och 11 nedan), avgörande av mål utan huvudförhandling i hovrätt (punkt 5 nedan), vistelseforum i brottmål (punkt 6 nedan) samt avskaffande av anslagen rörande meddelade domar och beslut (punkt 9 nedan). Å andra sidan har kommittén framlagt och framlägger kommittén i detta betänkande även förslag, som medföra vissa kostnadsökningar, nämligen om höjd vittnesersättning (se punkt 1 ovan), varom anmärkes att höjningarna icke ens motsvara penningvärdets fall, om vidgad rätt till ersättning åt målsägande (punkt 8 nedan) och om befrielse för tilltalade m. fl. i vissa fall att lösa domstols dom eller beslut (punkt 10 nedan).

Kommittén har i det föregående endast berört statsverkets kostnader och

bortsett från att domstolsorganisationen i vissa städer bekostas av städerna. I den mån det sagda berör kostnaderna för denna organisation har det motsvarande tillämpning.

I fråga om de enskildas processkostnader vill kommittén göra gällande, att dessa kostnader i underrätt i stort sett icke blivit så mycket högre såsom en direkt följd av processreformen. I någon mån kan visserligen även för underrätt — såsom ovan berörts — en höjning ha skett i följd av de ökade kraven på advokaterna vid muntliga förhandlingar. Man får emellertid icke av det förhållandet, att rättegångskostnader nu ofta utdömas i målen till avsevärt högre belopp än tidigare, draga den slutsatsen, att parternas verkliga kostnader ökat som en följd av processreformen. Nämda förhållande torde väsentligen bero — förutom på penningvärdets fall — på de förut berörda ändrade grunderna för beräkning av ersättning till advokater samt därpå, att domstolarna numera i vida större utsträckning än tidigare tillerkänna vinnande part full ersättning för hans kostnader. Förr kunde det ofta vara så att en vinnande part slutligen själv fick betala en stor del av vad rättegången kostat honom; även en vinnande part kunde med andra ord ofta ha kostnader som ej kommo till uttryck i domen. Sistnämnda omständighet är ännu mera framträdande i hovrätterna, där rättegångskostnad tidigare merendels utdömdes schablonmässigt med belopp som oftast avsevärt understego de verkliga kostnaderna; en annan praxis härvidlag — enligt kommitténs mening otvivelaktigt riktig — har börjat tillämpas samtidigt med att den muntliga proceduren blivit regel i hovrätterna, men denna nya praxis är icke i och för sig föranledd av processreformen. Beträffande underrättsförfarandet bör framhållas, att reformen även innefattar nyheter som måste medföra vissa minskningar i parternas processkostnader. Sålunda kan framhållas, att parterna numera i såväl brottmål som tvistemål regelmässigt torde åsamkas färre inställelser än tidigare; möjligheten till huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelse i tvistemål är härvidlag att beakta.

Beträffande hovrättsförfarandet är det däremot klart, att de enskildas processkostnader avsevärt stigit i följd av det nya förfarandet. Det ligger i sakens natur och har självfallet också insetts när förfarandet infördes, att ett muntligt förfarande i hovrätt icke kan genomföras utan ökade rättegångskostnader för de enskilda. Denna omständighet torde, jämte det förbättrade underrättsförfarandet, ha lett till en minskning i fullföljdsfrekvensen till hovrätt. Kommittén tvekar emellertid icke om, att vinsterna av den nya ordningen i stort sett äro så betydande att de uppväga de nackdelar den må ha medfört. Det bör också erinras, att hovrättstingen numera väsentligt bidra till att minska parternas processkostnader; vad angår statsverkets direkta kostnader för dessa ting torde de helt eller åtminstone till avsevärd del uppvägas av minskade utgifter för statsverket för vittnen, offentliga försvarare och biträden enligt lagen om fri rättegång.

Det är enligt kommitténs mening ej heller klart, att det bör tillskrivas processreformen att antalet tvistemål överhuvud synes ha nedgått vid såväl underrätter som hovrätter. Detta är en utveckling som inletts redan tidigare och som väsentligen torde bero på advokatväsendets utveckling. Ju större tillgången på skickliga och kunniga advokater blir, desto flera tvister avgöras utan process. Att ett avsevärt antal enskilda tvister slitas av skiljemän i stället för av domstol torde i ganska ringa utsträckning bero på kostnadsfrågan. Skiljemannaförfarandet är som regel ingalunda billigt. När detta ändock väljes torde det främst bero på att därigenom ett slutligt avgörande som regel kan nås vida snabbare än vid domstol, men även andra faktorer, såsom intresset att undgå offentlighet, torde medverka.

Även om således storleken av de enskildas processkostnader enligt kommitténs mening icke är något som bör föranleda rubbning i gällande principer för vårt rättegångsväsen, är det även i detta avseende klart att förhållandet bör beaktas och att alla möjligheter till minskning böra tillvaratas. Kommittén framlägger i detta betänkande vissa förslag av denna innebörd, nämligen i fråga om måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt (punkt 5 nedan), vidgad rätt för målsägande till ersättning av allmänna medel (punkt 8 nedan) samt befrielse från lösenskyldighet i vissa fall (punkt 10 nedan). Tidigare har kommittén framlagt ett förslag rörande kommissionärsväsendet, som är ägnat att minska parternas processkostnader (se punkt 1 ovan).

3.

Strafföreläggande

Gällande bestämmelser

Enligt 48 kap. 1 § RB äger åklagaren, när allmänt åtal skall äga rum för brott, varå allenast böter kunna följa, dock ej normerade böter, att i stället för att väcka åtal till godkännande förelägga den misstänkte det straff åklagaren anser brottet förskylla. Strafföreläggande må ej avse dagsböter utöver tjugu. Är brottet förenat med egendoms förverkande eller annan sådan påföljd, skall även den påföljden föreläggas den misstänkte till godkännande. Därest fråga är om flera brott, må föreläggande ej givas, med mindre det sker gemensamt för alla brotten. Strafföreläggande må ej användas, om den misstänkte är under aderton år och ej heller om anledning förekommer, att målsägande finnes. Godkänner den misstänkte strafföreläggande, som avser böter omedelbart i penningar till högre belopp än etthundra kronor, skall föreläggandet enligt 4 § underställas rättens prövning. Jämlikt 5 § gäller strafföreläggande, som fastställts av rätten eller, då rättens fastställelse ej erfordras, godkänts av den misstänkte, som lagakraftvunnen dom.

Om tillsyn å handhavandet av bestämmelserna om strafföreläggande stadgas i instruktioner för statsåklagarna samt riksåklagarämbetet. Sålunda föreskrives i 6 § instruktionen den 24 april 1936 (SFS nr 154) för landsfogdarna, att landsfogden skall verka för att gällande bestämmelser om meddelande av strafföreläggande bliva riktigt och enhetligt tillämpade av honom underställda åklagare. Enahanda föreskrift avseende statsåklagaren finnes i 7 § instruktionen den 30 juni 1948 (SFS nr 515) för åklagarmyndigheten i Malmö. Jämlikt 7 § instruktionen den 5 december 1947 (SFS nr 957) för åklagarmyndigheten i Stockholm åligger det statsåklagaren att ägna särskild uppmärksamhet åt tillämpningen av bestämmelserna om strafföreläggande och därvid meddela de föreskrifter, som kunna finnas erforderliga för att åvägabringa en enhetlig rättstillämpning. Samma stadgande finnes i § 8 instruktionen den 16 november 1951 (SFS nr 716) för åklagarmyndigheten i Göteborg. I 3 § instruktionen den 30 december 1947 (SFS nr 1015) för riksåklagarämbetet framhålles, att riksåklagaren bör ägna särskild uppmärksamhet åt tillämpningen av gällande bestämmelser om strafföreläggande.

Ur förarbetena

Processkommissionen framlade i sitt betänkande förslag om införande i vårt land av det i vissa främmande länder använda institutet strafföreläggande. Enligt förslaget skulle åklagaren i vissa fall äga att, i stället för att utfärda stämning, till godkännande förelägga den misstänkte det straff, som åklagaren ansåg böra tillämpas. Förutsättning härför var, att misstanken avsåg brott, varå ej kunde följa svårare straff än fängelse, och att åklagaren fann den misstänkte ha gjort sig förfallen till böter, högst femhundra kronor. Hade den misstänkte godkänt föreläggande, som avsåg böter till högre belopp än etthundra kronor, skulle frågan underställas rättens prövning. Fann rätten betänklighet icke möta mot föreläggandet, skulle rätten meddela fastställelse därå. I annat fall skulle föreläggandet av rätten undanröjas. Hade den misstänkte godkänt strafföreläggande, som avsåg böter till belopp av högst etthundra kronor, eller hade rätten fastställt föreläggande, som avsåg högre belopp, skulle föreläggandet lända till efterrättelse såsom laga kraftvunnen dom.

Processlagberedningen anförde vid rubriken till 48 kap. bland annat:

Enligt beredningens mening kunna starka skäl anföras för förslaget att i viss omfattning införa institutet strafföreläggande. Såsom processkommissionen framhållit bör en enkel form skapas för behandling av mål rörande obetydliga, erkända förseelser. Att i dessa mål tillämpa det ordinära förfarandet, som är anpassat för betydelsefulla och invecklade mål, skulle vara alltför betungande för den misstänkte och medföra onödiga kostnader för det allmänna. Särskilt är det av vikt, att den misstänkte besparas besvär och kostnader för inställelse, som i dessa mål ofta saknar betydelse. Lättnad härutinnan har man visserligen sökt vinna därigenom, att mål om lindrigare brott i vissa fall kunna avgöras utan hinder av den tilltalades utelämnande. Denna ordning kan dock icke helt tillgodose vad man velat ernå genom strafföreläggande. Sådant föreläggande medför ej blott, att den misstänkte fritages från skyldighet att inställa sig vid rätten, utan även, att han samtidigt vinner trygghet, då han vet, vilket straff han underkastar sig. Strafföreläggande möjliggör även ett snabbare avgörande, vilket stundom kan vara av betydelse för den misstänkte. Förfarandet medför tillika lättnad i arbetet för rätten och för åklagaren, vilken befrias från förpliktelsen att komma tillstädes vid rätten. De anmärkningar, som framförts mot införande av strafföreläggande, synas mindre ha riktat sig mot själva institutet än mot det sätt, på vilket detsamma utformats i processkommissionens förslag. Härvid har främst anmärkts, att institutet erhållit en alltför vidsträckt tillämpning och skulle kunna användas även beträffande ganska svåra brott. Med hänsyn härtill synes strafföreläggandets användning böra begränsas till de egentliga ordningsförseelserna. Såsom närmare utvecklas vid 1 § synes institutet böra tillämpas allenast i fråga om brott, varå ej kan följa svårare straff än böter omedelbart i penningar. Vidare böra uteslutas brott, som skola bestraffas med normerade böter, liksom sådana brott, beträffande vilka målsägande finnes. På grund av dessa begränsningar kommer strafföreläggande att kunna anlitas endast beträffande brott, som med hänsyn till såväl utredning som straffmätning i regel äro av mycket enkel beskaffenhet.

I *processlagberedningens förslag* hade 48 kap. 1 § denna lydelse:

Skall allmänt åtal äga rum för brott, varå allenast böter kunna följa, dock ej

dagsböter eller normerade böter, äge åklagaren, i stället för att väcka åtal, till godkännande förelägga den misstänkte det straff åklagaren anser brottet förskylla. Är brottet förenat med egendoms förverkande eller annan sådan påföljd, skall ock den påföljden föreläggas den misstänkte till godkännande.

Strafföreläggande må ej användas, om den misstänkte är under aderton år eller om andel i böterna skall tillfalla åklagaren och ej heller om brottet är sådant, att målsägande finnes.

Beredningen anförde i motiveringen till denna paragraf:

Såsom redan berörts bör tillämpningen av strafföreläggande begränsas till de egentliga ordningsförseelserna. Med hänsyn härtill bör föreläggande ej kunna användas beträffande brott, å vilket kan följa frihetsstraff. Ej heller synes det lämpligt att använda sådant föreläggande i fråga om brott, som är belagt med dagsböter. Vid utmätande av straff för dylikt brott måste en prövning ske av den misstänktes ekonomiska förhållanden, och det är mindre lämpligt, att denna prövning överlämnas åt åklagaren. Tvekan kan råda, huruvida strafföreläggande bör tillämpas beträffande brott, som skall bestraffas med normerade böter. I dessa fall är straffmätningen jämförelsevis enkel, då det endast gäller att tillämpa den för böterna stadgade beräkningsgrunden. Emellertid äro vissa brott, som höra till denna grupp, t. ex. brott, som avses i lagen den 8 juni 1923 om straff för olovlig varuinförsel, eller brott mot 143 § taxeringsförordningen, stundom av invecklad beskaffenhet och kunna föranleda höga straff. På grund härav synes vid dessa brott strafföreläggande ej böra förekomma. Sådant föreläggande bör alltså kunna tillämpas allenast beträffande brott, varå högst böter kunna följa, dock ej dagsböter eller normerade böter.

Då strafföreläggande ej bör komma i fråga, med mindre det kan antagas, att den misstänkte vid godkännande av föreläggande förstår innebörden därav, synes böra föreskrivas, att strafföreläggande ej må användas, om den misstänkte är under aderton år. — — — Med hänsyn till att strafföreläggande bör tillämpas huvudsakligen vid ordningsförseelser och då det ofta kan medföra olägenhet vid prövning av enskilt anspråk på grund av brott, att frågan om ansvar för brottet avgjorts genom strafföreläggande, bör stadgas, att sådant föreläggande ej må tillämpas, då brottet är sådant, att målsägande finnes. Denna begränsning är för övrigt av mindre betydelse, då i allmänhet brott, beträffande vilket målsägande finnes, är belagt med dagsböter eller svårare straff.

Med förevarande förslag har ställning ej tagits till frågan, huruvida ökad användning av strafföreläggande kan vara påkallad inom vissa delar av specialstraffrätten. Denna fråga synes böra övervägas i samband med reformer inom sistnämnda lagstiftningsområde.

Lagrådet anförde under rubriken "Förslaget i allmänhet":

I närmaste samband med frågan om åklagarorganisationen står spörsmålet i vilken utsträckning åklagare må kunna eftergiva åtal eller genom strafföreläggande bestämma straff. Åklagarna få här helt nya uppgifter. Dessa komma att huvudsakligen åvila distriktsåklagarna. Rätt att eftergiva åtal eller meddela strafföreläggande har i förslaget tilldelats åklagarna i mycket begränsad omfattning. Beträffande strafföreläggande torde detta i viss mån berö därpå att många av de myndigheter och sammanslutningar, som hördes över processkommissionens betänkande, ställde sig avvisande till institutet. Ehuru de farhågor, som framfördes i yttrandena, torde vara överdrivna, förefaller det — trots de beaktansvärda fördelar varmed institutet, på sätt i processlagberedningens motiv framhålles, är förenat — välmotiverat att, såsom i förslaget skett, gå fram med försiktighet vid

institutets införande i svensk rätt. Sedan erfarenhet om dess verkningar vunnits även i vårt land, torde böra övervägas, huruvida man ej skall gå vidare på den beträdda vägen.

I *särskilda utskottets förslag* erhöll 48 kap. 1 § den slutliga lydelsen. Utskottet anförde:

Vid granskningen av processlagberedningens förslag har lagrådet framhållit, att tillämpningsområdet för strafföreläggande blivit mycket begränsat, men att det — trots de beaktansvärda fördelar, varmed institutet vore förenat — förefölle välmotiverat att gå fram med försiktighet vid institutets införande i svensk rätt. Sedan erfarenhet om dess verkningar vunnits även i vårt land, torde det enligt lagrådets åsikt böra övervägas, huruvida man ej skulle gå vidare på den beträdda vägen.

Utskottet delar uppfattningen att man vid införande av detta institut bör framgå med en viss försiktighet. Institutets tillämpningsområde bör därför, såsom i motiven anförts, begränsas till de egentliga ordningsföreseelserna. Vid avgränsandet av dessa förseelser har emellertid enligt utskottets mening gränsen dragits för snävt, då alla brott, varå dagsböter kunna följa, uteslutits. För ett stort antal ordningsföreseelser är straffet numera dagsböter. Såsom exempel härpå kunna nämnas åtskilliga förseelser mot motorfordonsförordningen och vägtrafikstadgan. Å andra sidan finnas inom dagsbotsområdet åtskilliga brott av allvarligare natur, vilka icke böra undandragas domstols prövning. Frågan om vilka med dagsböter belagda brott, som äro att betrakta som sådana ordningsföreseelser att de böra falla inom strafföreläggandets tillämpningsområde, kan naturligtvis vara föremål för olika meningar. Det skulle sålunda kunna ifrågasättas att använda strafföreläggande vid förseelser mot vissa angivna författningar eller lagrum. Ett sådant förfarande skulle emellertid lagtekniskt vara ganska omständligt utan att likväl kunna bliva fullt tillfredsställande, då under ett och samma lagrum kunna inrymmas såväl ordningsföreseelser som svårare brott. Det torde därför enligt utskottets uppfattning vara mera ändamålsenligt att föreskriva, att strafföreläggande icke må avse mer än ett visst antal dagsböter. Lämpligen torde gränsen kunna dragas vid tjuvu dagsböter. Brott, som icke förskylla högre straff, äro enligt utskottets mening i allmänhet icke av sådan natur, att det kan möta några betänkligheter att de undandragas domstols prövning. Att strafföreläggande kan användas vid sådana brott är för den misstänkte närmast att betrakta som en fördel, då föreläggandet, såsom i motiven framhållits, medför att han fritages från skyldigheten att inställa sig vid domstol samtidigt som han vet, vilket straff han underkastar sig. I betraktande av att förvandlingsstraffet för tjuvu dagsböter är detsamma som för penningböter å etthundra kronor, torde strafföreläggande, som avser dagsböter, icke behöva underställas rättens prövning. På grund av vad sålunda anförts föreslår utskottet att i 1 § intages föreskrift om att strafföreläggande jämväl må avse dagsböter ej över tjuvu samt att i överensstämmelse härmed avfattningen av 4 § jämkas.

Direktiven

I direktiven för kommittén anförde *departementschefen*:

Genom åtskilliga stadganden i rättegångsbalken har man sökt förenkla förfarandet i bagatellmål. Såväl för rådhusrätt som för häradsrätt gälla särskilda regler om domstolens sammansättning samt om protokoll och dom i dylika mål o. s. v. De allra enklaste brottmålen behöva under vissa förhållanden ej bringas under domstols prövning utan kunna avgöras genom strafföreläggande av vederbörande

åklagare. Detta institut innebär en betydelsefull nyhet i vår rättsordning. Av försiktighetsskäl har dess användande begränsats ganska starkt. Strafföreläggande får sålunda ej komma till användning, när annat straff än böter kan följa, och är ej tillämpligt i fråga om normerade böter. Det får ej användas om anledning förekommer, att målsägande finnes, även om det är klart att målsägande ej kommer att göra gällande något anspråk. Vidare må strafföreläggande ej avse dagsböter över tjugu. Det må ej användas mot misstänkt som är under aderton år.

Beträffande samtliga dessa begränsningar ha uppmjukningar ifrågasatts. Systemet med strafförelägganden synes i tillämpningen ha slagit väl ut. De möjligheter till förenkling av förfarandet och avlastning av domstolarnas arbetsbörda som erbjuda sig genom en ökad användning av strafföreläggande böra därför noggrant övervägas.

Ändringsförslag

Av den ovan lämnade redogörelsen för förarbetena framgår, att lagstiftarna vid rättegångsbalkens antagande icke stodo främmande för tanken att, sedan erfarenheter av institutets verkningar vunnits, utvidga tillämpningsområdet. Såsom framhållits i direktiven ha beträffande samtliga de i 48 kap. 1 § stadgade begränsningarna vid tillämpningen av strafföreläggande uppmjukningar ifrågasatts. Det har därvid särskilt framhållits, att användningen av strafföreläggande avlastat mycket arbete från domstolarna och att genom en utvidgad användning av institutet arbetsbördan skulle kunna ännu mer minskas, varigenom domstolarnas personal skulle erhålla mera tid för viktigare och större mål. Även kostnadsskäl ha åberopats för en utvidgning. Från några håll har dock uttalats viss tveksamhet mot en vidgad användning av strafföreläggande. Man har därvid bland annat framhållit, att det av principiella skäl vore mindre välbetänkt att i större utsträckning än nu vore fallet lägga straffrättsskipningen i andra händer än domstolarnas. Det har även invänts, att användningen av strafföreläggande kunde föranleda ojämnheter i straffmätningen, en olägenhet som bleve större ju vidsträcktare institutets tillämpningsområde bestämde.

Beträffande de *särskilda ändringsförslagen* må följande anmärkas.

Riksdagens revisorer gjorde i sin till 1950 års riksdag avgivna berättelse över den år 1949 av dem verkställda granskningen av statsverket vissa uttalanden rörande processreformens ekonomiska verkningar samt pekade i samband därmed på skilda bestämmelser i RB, som ansågos vara i behov av ändring. Vad angår handläggningen av de mindre brottmålen ifrågasatte revisorerna, om icke användningsområdet för strafföreläggandena skulle kunna något vidgas.

Revisorerna anförde:

Med den goda åklagarkår, som numera finnes, torde denna utvidgning väl låta sig göra. Då vid en hel del förseelser straffet, som normalt är böter, vid försvårande omständigheter kan uppgå till fängelse, bortfaller härmed möjligheten att vid ett flertal bagatellförseelser, exempelvis brott mot vägtrafikstadgan 20 § 1

mom. och mot föreskrifter, utfärdade med stöd av 12 § samma stadga, meddela strafföreläggande. Då den berörda straffskärpningen icke bör utgöra hinder för att i normalfallet meddela strafföreläggande, synas möjligheterna att tillämpa strafförelägganden böra undersökas för det stora antal förseelser av ifrågavarande slag, för vilka visserligen fängelse ingår i latituden, men där domstolarna likväl så gott som undantagslöst utdöma böter. Även en höjning av det för strafföreläggande föreskrivna bötesmaximum kan ifrågasättas. Skäl synas även förefinnas att utsträcka användningen av strafföreläggande till person under 18 år. Anledningen till den nuvarande åldersbegränsningen torde vara uppfattningen att en så ung person saknar förmåga att moget bedöma förseelsens betydelse, men denna betänklighet skulle bortfalla, om man i detta fall uppställde krav på godkännande jämväl av förmyndaren. Särskilt i det stora antalet mycket enkla mål, där åtalsetfergift av någon anledning icke ansetts böra ifrågakomma, borde strafföreläggande med fördel kunna användas.

Över revisorernas uttalanden inhämtades yttranden från samtliga hovrätter, riksåklagarämbetet, Sveriges advokatsamfund, föreningen Sveriges härads hövdingar och föreningen Sveriges stadsdomare. Statsrevisorernas förslag om utvidgning av området för strafföreläggande tillstyrktes i allmänhet eller lämnades i vart fall utan erinran.

Riksåklagarämbetet uttalade sig sålunda för en utvidgning av institutet i enlighet med revisorernas förslag till brott, där fängelse ingår i latituden. Vidare fann ämbetet skäl tala för en höjning, särskilt i konkurrensfall, av det högsta antal dagsböter, som må föreläggas. Strafföreläggande borde lämpligen få användas även för personer under 18 år. Godkännande av den minderåriges vårdnadshavare kunde i så fall krävas. Strafföreläggande borde slutligen få användas även vid brott, som förskyllde normerade böter, samt i fall då målsägande visserligen funnes men förklarat sig ej ämna föra ersättningstalan eller träffat förlikning.

Hovrätten över Skåne och Blekinge ville rent principiellt understryka det betänkliga i att i alltför hög grad lägga straffrättsskipningen i händerna på åklagarna. En utökning av området för strafföreläggande borde därför ske med den största försiktighet.

Sveriges advokatsamfund ansåg, att en icke oväsentlig utvidgning av strafföreläggandenas tillämplighetsområde kunde övervägas samt anförde:

Styrelsen instämmer i vad statsrevisorerna i detta hänseende anført och vill tillägga att icke heller den omständigheten att det förekommer anledning att målsägande finnes, alltid bör utesluta möjligheten att använda strafföreläggande. Om åklagaren från målsäganden erhåller bevis att denne icke i anledning av brottet har några yrkanden, borde hinder icke möta för strafföreläggande. Styrelsen är medveten om att vissa betänkligheter kunna anföras mot en vidsträckt tillämpning av detta institut. Det kan således bl. a. invändas att bruket av strafföreläggande lätt kan föranleda betydande ojämnheter i straffmätningen, en olägenhet, som givetvis blir större ju vidsträcktare institutets tillämplighetsområde bestämmes. Invändningen saknar icke berättigande men kan näppeligen tilläggas avgörande betydelse. Mot densamma kan nämligen erinras att högre åklagare har betydande möjligheter att övervaka tillämpningen och tillse att stötande olikhet i straffmätningen undvikes. Ojämnheter i detta hänseende präglar för övrigt även

domstolarnas avgörande (det är sålunda långt ifrån ovanligt att en förseelse, för vilken normalstraffet i en domsaga anses vara t. ex. 50 dagsböter, i granndomsagan regelmässigt anses förskylla exempelvis 25 dagsböter) och kan svårigen undvikas med de vidsträckta strafflatituder som utmärka senare tids strafflagstiftning. Det kan t. o. m. ifrågasättas, om icke möjligheterna att åvägabringa en någorlunda jämn straffmätning äro större inom åklagarväsendet än i fråga om domstolarna.

Mot en vidsträckt tillämpning av strafföreläggande kan vidare invändas att densamma stundom kan leda till otillbörlig mildhet mot den brottslige. Icke heller denna invändning kan enligt styrelsens mening tillmätas avgörande vikt. Åklagaren handlar under tjänstemannaansvar, och högre åklagare måste förutsättas vaka över att underordnad åklagare icke förelägger den misstänkte ett orimligt lågt bötesstraff.

I två vid 1950 års riksdag väckta, likalydande motioner (I: 98 och II: 118) hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag rörande utvidgad tillämpning av åtalseftergift och strafföreläggande i syfte att nedbringa antalet bagatellmål vid domstolarna.

Första lagutskottet yttrade i utlåtandet nr 23/1950:

Det i motionerna I: 98 och II: 118 och även av statsrevisorerna framförda förslaget att vidga användningsområdet för strafförelägganden synes däremot värt att närmare undersökas. Särskilt torde böra övervägas, om icke institutets nuvarande begränsning till personer, som uppnått aderton års ålder, skulle kunna slopas. Vissa skäl tala vidare för att utvidga institutets tillämplighetsområde även till brott, där fängelse visserligen ingår i latituden men sällan eller aldrig ådömes. Inom utskottet ha dock anförts betänkligheter mot en sådan lösning. Man har därvid pekat på att åklagarens verksamhet är undandragen offentlighetens insyn och att åklagaren lätt kan bliva utsatt för obehörig påverkan. Tydligt är att man vid en eventuell utvidgning på denna punkt måste gå fram med den största varsamhet. Utskottet vill i detta sammanhang understryka angelägenheten av att man vid det fortsatta lagstiftningsarbetet på straffrättens område i görligaste mån söker utsöndra de rena bagatellförseelserna till särskilda brottstyper med allenast böter i strafflatituden. — Såsom riksåklagarämbetet anført, tala vissa skäl för en höjning, särskilt i konkurrensfall, av det högsta antalet dagsböter, som må utmätas genom strafföreläggande. Över huvud synes frågan om tillämpningsområdet för strafförelägganden böra utredas i hela sin vidd.

I detta sammanhang må omnämnas, att *Stockholms stadskollegium* i en skrivelse den 25 januari 1951, vilken av överståthållarämbetet överlämnats till Kungl. Maj:t, anhållit om utredning om utvidgad användning av strafförelägganden. I en vid skrivelsen fogad promemoria framhölls, att om institutets tillämpningsområde vidgades härigenom skulle vinnas icke obetydliga kostnadsbesparingar, varjämte en rationellare och snabbare behandling av de enklare målen skulle nås. Att spörsmålet om en utvidgning av användningsområdet för strafföreläggande vore av särskild betydelse för Stockholms vidkommande framginge bland annat därav, att antalet strafförelägganden i Stockholm uppginge till ej mindre än omkring 20 000 om året.

Frågan om utvidgad användning av strafföreläggande har berörts jämväl i skrivelser, som inkommit till kommittén i anledning av dess cirkulär-

skrivelse den 13 juni 1951. I samtliga yttranden föreslås, att strafföreläggande borde komma till användning, även om den misstänkte är under aderton år, därvid i ett av yttrandena framhålls, att föreläggandet borde godkännas jämväl av den misstänktes förmyndare. *Föreningen Sveriges stadsfiskaler* föreslår, att gränsen för strafförelägganden borde höjas från tjugu till exempelvis fyrtio dagsböter samt att föreläggande borde få komma till användning även då målsägande finnes men det är utrett att målsäganden icke önskar föra talan.

Föreningen Sveriges landsfogdar anför:

Strafföreläggande kan icke avse dagsböter utöver tjugu. En något friare tillämpning synes vara att föredraga även om man naturligtvis fjärrar sig från begreppet egentliga ordningsföreseelser allteftersom gränsen för dagsböterna höjes. Emellertid synes trots detta en höjning till trettio dagsböter kunna förordas. För närvarande är underställningsskyldighet icke föreskriven beträffande föreläggande avseende dagsböter. Detta torde äga samband med att tjugu dagsböter motsvara samma förvandlingsstraff som etthundra kronors böter omedelbart i penningar och att sistnämnda straff utgör den gräns utöver vilken underställning erfordras. Därest jämförelsen anses böra bibehållas kunde möjligen angivna gräns höjas till etthundrafemtio kronor som motsvarar trettio dagsböter eller underställningsplikt föreskrivas beträffande strafföreläggande avseende tjugoen—trettio dagsböter.

Strafföreläggande kan vidare icke komma i fråga om anledning förekommer att målsägande finnes. Denna inskränkning synes böra ändras därhän, att strafföreläggande borde kunna tillämpas även i fall där målsägande finnes men där det på grund av träffad uppgörelse eller av annan anledning är uppenbart att målsäganden icke skall föra talan.

Den viktigaste utvidgningen av begreppet strafföreläggande som dryftats inom föreningen avser emellertid icke sak utan person. För närvarande kan strafföreläggande icke förekomma om den misstänkte är under 18 år. Processlagberedningen har framhållit, att strafföreläggande icke borde komma i fråga med mindre det kunde antagas, att den misstänkte vid godkännande av föreläggandet förstode innebörden därav. Gentemot vad processlagberedningen sålunda anfört synes kunna framhållas, att den underårige vid godkännande av strafföreläggande torde kunna erhålla biträde av sin målsman. Vidare synes böra erinras därom, att enligt föräldrabalken en omyndig under 18 år under vissa förutsättningar kan företaga rättshandlingar av så stor ekonomisk räckvidd att de kunna te sig betydligt vanskeligare än att godkänna ett strafföreläggande. Den angivna inskränkningen att ungdomar under 18 år icke kunna bli föremål för strafföreläggande har väckt en viss reaktion. Å ena sidan strävar man efter att söka undvika lagföring inför domstol av det klientel som här är i fråga. Å andra sidan måste enligt 48 kap. 1 § rättegångsbalken — därest åtalseftergift ej anses böra komma i fråga — en person under 18 år åtalas inför domstol för en förseelse som skulle ha medfört strafföreläggande beträffande en person över 18 år.

Kommittén

Processlagberedningen framhöll, att den uttalade farhågan, att åklagarna icke skulle vara vuxna den nya uppgift, som ålades dem, syntes vara ogrundad. De hittills vunna erfarenheterna av det för svensk rätt nya institutet

ha bekräftat riktigheten av detta beredningens uttalande. Systemet med strafförelägganden synes — såsom jämväl framhållits i direktiven — i tillämpningen ha slagit väl ut. Det kan visserligen i detta sammanhang anmärkas, att justitieombudsmannen i sin till 1950 års riksdag avgivna ämbetsberättelse (s. 234) anfört, att han vid sina inspektioner hos distriktsåklagarna många gånger kunnat konstatera betydande felaktigheter och försummelser vid deras handhavande av strafförelägganden. Det torde dock knappast vara förvånande att, när det som här rör sig om en för åklagarna tidigare fullständigt främmande uppgift, i början vissa misstag vid tillämpningen begåtts, men sedan åklagarna numera vunnit större förtroendet med handhavandet av strafförelägganden, torde man kunna påstå, att tillämpningen av strafföreläggande fungerar tillfredsställande.

Oaktat åklagarna icke äro skyldiga att använda sig av strafföreläggande, har institutet kommit till stor användning. Det kan sålunda omnämnas, att av antalet under år 1951 ådömda bötesstraff, 179 282, ej mindre än 103 006 hänförde sig till strafföreläggande. I den ovannämnda skrivelserna från Stockholms stadskollegium uppgives, att enbart i Stockholm utfärdas ungefär 20 000 förelägganden årligen. Betalningen av de godkända böterna synes i allmänhet ha influtit väl. För att belysa sistnämnda fråga kunna följande uppgifter lämnas.¹ Under en godtyckligt vald månad, april 1949, ådömde Stockholms rådhusrätt 502 bötesstraff och meddelade åklagare i Stockholm 1 092 strafförelägganden. Vid utgången av april 1950 voro av de ådömda böterna 321 (64 %) och av de förelagda böterna 989 (91 %) betalda. De böter, som ålagts genom strafföreläggande, ha sålunda betalats i betydligt större utsträckning än övriga böter. I många åklagardistrikt har enligt uppgift betalningen av förelagda böter skett hundraprocentigt.

Innan man tar ställning till spörsmålet om och i vad mån tillämplighetsområdet för strafföreläggande bör vidgas, torde några allmänna synpunkter böra framhållas. Ehuru det nya institutet i det stora hela fungerat tillfredsställande, torde man vid ifrågasatt utvidgning av tillämplighetsområdet böra framgå med varsamhet. Frågor om en gärning är brottslig eller ej och om åläggande av straff böra otvivelaktigt i princip åvila domstolarna. Det avsteg som härifrån gjorts genom införandet av institutet strafföreläggande har såsom framgår av förarbetena varit betingat av önskan att för obetydliga, erkända förseelser tillskapa ett billigare och smidigare förfarande än det ordinära. Lagstiftarnas avsikt har varit att strafföreläggande skulle kunna komma till användning endast beträffande sådana brott, som med hänsyn till utredning och straffmätning i regel äro av mycket enkel beskaffenhet. Strafföreläggande skulle vara avsett för de egentliga ordningsförseelserna. Den sålunda fastslagna grundsatsen synes man ej böra frånga. En utvidgning av tillämplighetsområdet för strafföre-

¹ Uppgifterna äro hämtade ur en av professor Ivar Strahl den 30 maj 1950 utarbetad promemoria till den nordiska straffrättskonferensen i Reykjavik år 1950.

läggande skulle ju medföra överflyttning av arbete från domstolarna till åklagarna. Besparingen för domstolarna torde komma att uppvägas av den ökade kostnaden för åklagarmyndigheterna. Även om användandet av strafföreläggande icke med gällande ordning medfört mera påtagliga olägenheter med avseende å enhetligheten i straffmätningen, föreligger det risk för sådana olägenheter, om tillämpningsområdet för strafföreläggande i någon större utsträckning utvidgas. Det nu anförda utesluter emellertid ej, att strafföreläggandes tillämpningsområde skulle kunna i något avseende jämkas.

Kommittén övergår härefter till att taga ställning till olika förslag till ändringar i de nuvarande bestämmelserna.

Bör strafföreläggande få användas även i de fall där frihetsstraff ingår i straffskalan?

Enligt 48 kap. 1 § har tillämpningsområdet för strafföreläggande begränsats till att avse brott, varå allenast böter kunna följa, dock ej normerade böter. Härigenom uteslutas fall, då frihetsstraff ingår i den tillämpliga straffskalan, och detta även för den händelse sådant straff skall inträda endast vid försvärande omständigheter. Om däremot tillämpningen av frihetsstraff är beroende av en särskild straffskärpningsgrund, blir det avgörande, huruvida sådan straffskärpningsgrund i det särskilda fallet föreligger eller ej.

Såsom tidigare framhållits föreslog processkommissionen, att strafföreläggande skulle få användas vid brott, varå ej kunde följa svårare straff än fängelse; endast bötesstraff skulle dock få åläggas. Processlagberedningen föreslog däremot, att föreläggande skulle få förekomma allenast ifråga om brott, varå ej kunna följa svårare straff än böter omedelbart i penningar. På förslag av särskilda utskottet kom stadgandet att utvidgas att avse även brott, varå kunna följa dagsböter, dock så att högst tjugu dagsböter må föreläggas.

Under de senaste årens omfattande ändringar inom strafflagens speciella del har man i viss utsträckning sammanfört de särskilda brotten till mera allmänna brottstyper med vidare straffskalor, innehållande ej blott böter utan även frihetsstraff. Även på specialstraffrättens område ha för brotten i stor utsträckning stadgats vida strafflatituder, och straffskalor med "böter eller fängelse" äro mycket vanliga. Härigenom komma under ett och samma straffbud att inrymmas både brott av allvarlig art och brott, vilka äro av lindrigare natur och mången gång närmast äro att hänföra till ordningsförseelser. Systemet med vida strafflatituder ställer stora krav på den som har att bedöma brottet. Varje fall måste bedömas efter sin egenart. Icke minst straffmättningsfrågorna kunna bliva av ömtålig natur, och mera sällan kan ett visst straff utpekas som det normala för ett visst brott.

Genom att såsom från flera håll ifrågasatts utvidga tillämpningsområdet

för strafföreläggande till att avse brott, varå jämväl fängelse kan följa, ehuru endast bötesstraff skulle få åläggas, skulle inom området för strafföreläggande falla det övervägande flertalet av alla förekommande brott och sålunda även ganska allvarliga brott. Strafföreläggande skulle komma att tillämpas vid brott som falla långt utanför ordningsförseelsernas grupp.

Med hänsyn till vad nu anförts synes strafföreläggande icke böra få användas i fall där frihetsstraff ingår i straffskalan.

Kommittén vill dock i detta sammanhang — såsom även första lagutskottet i utlåtande nr 23/1950 gjort — understryka angelägenheten av att man vid det fortsatta lagstiftningsarbetet på straffrättens område i görigaste mån söker utsöndra de rena bagatellförseelserna till särskilda brotts typer med allenast böter i strafflatituden. Man bör med andra ord vid indelningen av de olika brotten taga hänsyn till möjligheten av att använda strafföreläggande.

Bör strafföreläggande avse även normerade böter?

Såsom förut omnämnts får strafföreläggande ej användas beträffande brott som bestraffas med normerade böter.

I strafflagen finnas numera ej normerade böter. Däremot förekomma dylika böter utom strafflagens område. Att normerade böter stadgats torde i allmänhet ha förestavats av önskan att bötesstraffet icke skall sättas för lågt, och därvid har ofta den synpunkten spelat in att den ifrågavarande lagöverträdelsen begås under utövande av näring eller eljest för vinnings skull och att man därför önskat sätta bötesstraffet i förhållande till förtjänsten av det lagstridiga förfarandet.

I strafflatituden för vissa brott i de specialstraffrättsliga författningarna ingå icke endast normerade böter utan även frihetsstraff. Så är fallet beträffande såväl falskdeklaration som vårdslös deklaration. Förhållandet är detsamma vid flera av brotten i lagen den 8 juni 1923 om straff för olovlig varuinförsel och lagen den 20 juni 1924 med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin. Enär såsom ovan anförts tillämpningsområdet för strafföreläggande icke bör utvidgas till att avse böter, därest i strafflatituden ingår även fängelse, kan beträffande de brott varom nu är fråga redan av nämnda anledning icke finnas utrymme för tillämpning av strafföreläggande. Andra brott med endast normerade böter i straffskalan, t. ex. vissa av de brott som straffas i lagen om straff för olovlig varuinförsel, kunna understundom vara av invecklad beskaffenhet. Flera av dem kunna vidare föranleda mycket höga bötesstraff och äro ofta förenade med förverkande av egendom till betydande belopp. Därjämte finnas visserligen andra med normerade böter bestraffade brott, vilka oftast äro av mycket enkel beskaffenhet och regelmässigt föranleda endast ringa bötesstraff. Beträffande denna sistnämnda grupp skulle det i och för sig icke vara uteslutet att använda strafföreläggande. Man skulle sålunda kunna tänka sig ett stadgande av innehåll, antingen att strafföreläg-

gande finge användas vid brott, vilka bestraffas med normerade böter, och därvid göra undantag för brott i vissa särskilt angivna författningar, eller att strafföreläggande finge komma till användning vid brott mot vissa författningar eller lagrum. Att förfara på något av de angivna sätten torde emellertid av bland annat lagtekniska skäl vara mindre lämpligt. Någon avsevärd lättnad i domstolarnas arbetsbörda skulle ej åstadkommas.

En särskild synpunkt i denna fråga är, att de brott, varå kunna följa normerade böter, ännu i stor utsträckning skola åtalas av tullåklagare och att dessa som regel icke ha samma kompetens för ifrågavarande uppgifter som distriktsåklagare.

Kommittén anser följaktligen, att strafföreläggande ej bör avse normerade böter.

Bör strafföreläggande få användas även vid dagsböter över tjugu?

Enligt 48 kap. 1 § gäller att strafföreläggande ej må avse dagsböter utöver tjugu. Där fråga är om flera brott, må föreläggande ej givas, med mindre det sker gemensamt för alla brotten. Av förarbetena framgår, att lagstiftarnas avsikt varit, att strafföreläggande skulle användas endast vid de egentliga ordningsförseelserna. Såsom förut framhållits synes man ej böra frånga den sålunda fastslagna grundsatsen. Beträffande bagatellförseelserna torde sällan ifrågakomma att för en enda förseelse, som bestraffas med dagsböter, utdöma högre antal dagsböter än tjugu. Om man i de fall, där endast en förseelse förelåg, skulle utvidga tillämpningsområdet för strafföreläggande till att avse dagsböter över tjugu, torde man i många fall komma att gå utanför ramen för de egentliga ordningsförseelserna. Även om genom överläggningar mellan stats- och distriktsåklagare ökad enhetlighet i fråga om straffen för samma förseelser kunnat åstadkommas, bör man dock med hänsyn till det nyss sagda icke höja dagsbotsgränsen, där fråga är om lagföring för en enda förseelse. Förhållandet kan i viss mån te sig annorlunda i de fall, där fråga är om lagföring för flera förseelser, alltså i konkurrensfallen. Det torde icke kunna bestridas, att gränsen vid tjugu dagsböter stundom kan te sig mindre tillfredsställande vid flerfaldig brottslighet. Det kan såsom riksåklagarämbetet framhållit i yttrandet över statsrevisorernas ovannämnda berättelse leda till att rent tillfälliga omständigheter komma att inverka på användningen av strafföreläggande. Om en person sålunda gjort sig skyldig till flera brott, vilka var för sig kunna göras till föremål för strafföreläggande, utesluter den omständigheten, att förseelserna upptäckas samtidigt, möjligheten att använda strafföreläggande, såvida ej samtliga förseelser kunna bestraffas inom ramen för det stadgade maximiantalet dagsböter. I och för sig kunna sålunda i konkurrensfallen vissa skäl anföras för höjning av den nuvarande maximigränsen. För att en sådan höjning skall få någon större praktisk betydelse torde gränsen böra sättas till fyrtio dagsböter. Vid en dylik gränsdragning skulle

emellertid enligt kommitténs mening alltför höga bötesstraff kunna åläggas den misstänkte i strafföreläggandets form. Med hänsyn härtill har kommittén icke ansett sig kunna förorda en höjning.

I detta sammanhang böra uppmärksammas bestämmelserna i 48 kap. 4 § om underställning av strafföreläggande. Enligt detta lagrum skall godkänt strafföreläggande, som avser böter omedelbart i penningar till högre belopp än etthundra kronor, underställas rättens prövning. Därest strafföreläggande skulle komma till användning vid högre dagsbotsantal än tjuvu, skulle med hänsyn till förvandlingsstraffets storlek konsekvensen kräva, att även sådana förelägganden underställdes. Härigenom skulle höjningen emellertid sannolikt få föga praktiskt värde. Den hittills vunna erfarenheten visar nämligen, att strafförelägganden endast i mycket ringa utsträckning underställas. Anledningen härtill torde närmast vara, att åklagaren i dessa fall finner det naturligare att utfärda stämning till domstol i vanlig ordning än att meddela strafföreläggande och därefter till rätten överlämna detta jämte utskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen samt övriga handlingar i ärendet. Det finnes ingen anledning antaga, att denna åklagarnas inställning skulle komma att förändras, om underställningskyldigheten utvidgades. Att avskaffa denna skyldighet anser kommittén å andra sidan icke böra ifrågakomma.

Bör strafföreläggande få användas även om anledning förekommer att målsägande finnes?

Enligt 48 kap. 1 § får strafföreläggande ej användas, om anledning förekommer att målsägande finnes. Stadgandet medför enligt den tolkning, som givits av lagrådet, att strafföreläggande ej kan användas ens i sådana fall, där målsägande på grund av förlikning eller eljest förklarar sig avstå från att föra talan. Stadgandet tolkas på samma sätt i den av GÄRDE m. fl. författade kommentaren till RB.

I detta sammanhang torde böra omnämnas, att riksåklagarämbetet i cirkulärskrivelse den 28 december 1948 till statsåklagarna gjort ett uttalande i förevarande fråga. Ämbetet anför:

Med hänsyn till den avfattning bestämmelsen erhållit bör strafföreläggande ej meddelas om åklagaren har anledning antaga att målsägande finnes. Det kan därför icke anses rådligt, att åklagarna meddela strafföreläggande ens i de fall, då målsägande förklarar sig ej ämna föra ersättningsstalan eller träffat förlikning om sitt ersättningsanspråk. Såsom sakligt skäl härför kan anföras, att målsäganden kan ändra ståndpunkt eller att tvist kan uppstå, huruvida förlikning i laga ordning kommit till stånd.

I fråga om de brott, som bestraffas med endast böter omedelbart i penningar eller dagsböter, förekommer sällan anledning, att målsägande finnes. Eftersom kommittén föreslår, att man bibehåller bötesgränsen för användandet av strafföreläggande, finner kommittén ej anledning att jämka på det nu ifrågavarande villkoret.

Bör strafföreläggande få användas även när den misstänkte är under aderton år?

Enligt 48 kap. 1 § får strafföreläggande ej användas, om den misstänkte är under aderton år. Innebörden av stadgandet är den, att strafföreläggande ej kan förekomma, därest vederbörande vid tiden för godkännandet ej fyllt aderton år. Däremot hindras ej användandet av strafföreläggande av att den underårige vid förseelsens begående tilläventyrs ännu ej fyllt aderton år. Den omnämnda inskränkningsen har av processlagberedningen motiverats med att strafföreläggande ej borde komma ifråga, med mindre det kunde antagas, att den misstänkte vid godkännande av föreläggande förstode innebörden därav.

De bötesbrott, till vilka underåriga under aderton år göra sig skyldiga, torde i allmänhet vara av mycket enkel beskaffenhet; oftast är det fråga om förseelser mot trafikförfattningar såsom färdande å cykel utan tänd lykta och dylikt samt fylleri och förargelseväckande beteende.

I många av dessa fall torde enligt 20 kap. 7 § 1. åtalsetergift komma till stånd. Enligt detta stadgande må nämligen åklagaren eftergiva allmänt åtal, om å brottet icke kan följa svårare straff än böter och det är uppenbart, att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt. Enligt den angivna bestämmelsen eftergavos år 1951 åtal mot 7 114 personer, av vilka 1 075 voro under aderton år. För år 1952 voro motsvarande siffror respektive 5 841 och 911. Den nu ifrågavarande begränsningen i användningen av strafföreläggande medför, att om åtalsetergift enligt 20 kap. 7 § 1. icke meddelas, den ordinära straffprocessordningen kommer att tillämpas beträffande de underåriga varom nu är fråga. Stämning till underrätt, förhandling inför denna och dom fordras alltså i dessa fall. Beträffande ifrågavarande mål torde i allmänhet stadgandet i 46 kap. 15 § andra stycket bliva tillämpligt. Enligt detta stadgande äger domstolen rätt att avgöra mål utan hinder av att den tilltalade kommit tillstådes allenast genom ombud eller uteblivit, om å brottet icke kan följa svårare straff än fängelse och saken finnes kunna nöjaktigt utredas. Om sålunda den underårige tecknat erkännande på stämningen och insänt denna till domstolen, kan målet avgöras utan att den tilltalade inställt sig. Stundom förekommer dock, att den underårige inställer sig vid huvudförhandlingen personligen eller genom ett av honom befullmäktigat ombud. Det skildrade förfarings-sättet innebär otvivelaktigt för den underårige vissa nackdelar. Om han inställer sig personligen, kan detta föranleda tidsspillan och utgifter. Om han anlitar ombud i målet, komma kostnader att utgå för detta. Den stadgade begränsningen i tillämpningen av strafföreläggande har således haft till följd, att de underåriga genom stämning och eventuell inställelse vid domstol bliva föremål för mera ingripande förfarande än vuxna personer. En annan icke önskvärd konsekvens av den gällande ordningen är den, att om flera yngre personer varit inblandade i samma förseelse, de som varit över

aderton år kunnat få strafföreläggande, medan de som ej uppnått denna ålder riskera att nödgas inställa sig inför domstol. I dylika fall torde en del åklagare utfärda stämning å samtliga inblandade.

Invändningen mot strafföreläggande för underåriga under aderton år, att den misstänkte vid godkännande av föreläggande bör förstå innebörden därav, anser kommittén med hänsyn till arten av de förseelser, som det här gäller, icke böra tillmätas avgörande betydelse.

På grund av vad ovan framhållits föreslår kommittén, att den inskränkning i användande av strafföreläggande, varom nu är fråga, avskaffas och att alltså föreläggande bör få användas även när den misstänkte är under aderton år. Enär i fall, då stämning utfärdas å misstänkt under aderton år, denne ensam erhåller del av stämningen och själv kan underteckna erkännande, anser kommittén det ej vara erforderligt att såsom från några håll ifrågasatts uppställa som villkor att även den misstänktes vårdnads-havare eller förmyndare skall godkänna föreläggandet.

I enlighet med det nu anförda har kommittén utarbetat förslag till ändrad lydelse av 48 kap. 1 § rättegångsbalken, vilket förslag ingår i kommitténs förslag till lag om ändring i rättegångsbalken, *bilaga A*.

4.

Behandlingen av mindre brottmål vid underrätt

Gällande bestämmelser

Straff för lindrigare förseelser utmätas enligt RB i stor utsträckning genom strafföreläggande, utan domstolarnas medverkan (jfr punkt 3 ovan). När de tilltalade lagföras vid domstol gälla i princip i fråga om processen vid underrätten samma regler för mål om lindrigare brott som för mål om svårare. Olika bestämmelser gälla dock i fråga om rättens domförhet ävensom i fråga om protokollets och domens form, varjämte den tilltalades skyldighet att inställa sig, personligen eller genom ombud, är beroende av brottets svårhetsgrad. Under denna punkt behandlas frågan om domförheten samt protokollets och domens form ävensom viss fråga om uppläggande av dagboksblad, allt såvitt rör de mindre brottmålen.

För *häradsrätt* är huvudregeln att häradshövdingen dömer med nämnd; häradsrätt är dock domför utan nämnd vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället (1 kap. 4 §).

Rörande häradsrätt stadgas vidare i 1 kap. 5 § andra stycket:

I nämnd skola sitta minst sju och högst nio. Rör mål allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och förekommer i målet ej anledning, att målsägande finnes, eller hålles syn å stället utom huvudförhandling, vare dock häradsrätten domför med tre i nämnden.

Enligt 1 kap. 7 § skola för huvudförhandling med nämnd årligen å bestämda tider hållas allmänna ting. För huvudförhandling i mål, vari häradsrätten är domför med tre i nämnden, skola, om det erfordras, ting hållas å bestämda tider och orter; om tingsordning för såväl allmänna ting som tremansting förordnar Konungen.

Domförhetsregeln för brottmål vid *rådhusrätt* upptages i 1 kap. 11 §, som såvitt rör brottmålen lyder:

Rådhusrätt vare domför med tre lagfarna domare; ej må flera än fyra lagfarna domare sitta i rätten. I mål om ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver, skall rådhusrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd; finnes, sedan nämnd deltagit, målet ej vara av sådan beskaffenhet, vare rätten dock domför i den sammansättning nu sagts.

Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, — — — vare rådhusrätt dock domför med en lagfaren domare. Lag samma vare i fråga om huvudförhandling och

syn å stället i brottmål, om målet rör allenast ansvar för brott, vara icke kan följa svårare straff än böter, och i målet ej förekommer anledning, att målsägande finnes.

I nämnd skola även i rådhusrätt sitta minst sju och högst nio (1 kap. 12 §).

Bestämmelserna i vilken omfattning *protokoll* skall föras innefattas i 6 kap. 1 §, som lyder:

Protokoll skall föras för varje mål särskilt.

Över handläggning, som företages av lagfaren domare ensam eller av tjänsteman vid domstolen och ej sker vid sammanträde för förhandling eller vid måls avgörande, vare förande av protokoll ej erforderligt. Vid måls avskrivning, som ej sker i samband med förhandling, erfordras ej heller protokoll.

Rör mål allenast ansvar för brott, vara icke kan följa svårare straff än böter, och har den tilltalade erkänt gärningen, må i sådant mål i stället för protokoll föras anteckningar enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av Konungen.

Föreskrifter om vad protokoll skall innehålla meddelas i 6 kap. 3—8 §§.

Enligt 30 kap. 1 § sker rättens avgörande av saken i brottmål genom *dom* och annat rättens avgörande genom *beslut*; beslut, varigenom rätten annorledes än genom dom skiljer saken från sig, är slutligt beslut.

Dom skall enligt 30 kap. 5 § avfattas skriftligen och i skilda avdelningar angiva:

1. domstolen samt tid och ställe för domens meddelande;
2. parterna samt deras ombud eller biträden och den tilltalades försvarare;
3. parternas yrkanden och de omständigheter, vara de grundats;
4. domskälen med uppgift å vad i målet är bevisat; samt
5. domslutet.

Emellertid stadgas härifrån det undantaget i 30 kap. 6 §, att om mål rör allenast ansvar för brott, vara icke kan följa svårare straff än böter, och den tilltalade har erkänt gärningen, domen må utfärdas i förenklad form; närmare bestämmelser därom skola meddelas av Konungen.

Enligt 30 kap. 8 § skall dom uppsättas särskilt och underskrivas av de lagfarna domare, som deltagit i avgörandet.

Vad i 30 kap. 5 och 8 §§ är stadgat om dom skall tillämpas även å slutligt beslut, om frågans beskaffenhet fordrar det. För beslut, som ej äro slutliga, gälla däremot andra regler.

De administrativa bestämmelser angående *protokoll* och *dom* i bagatellbrottmål, som förutsatts i RB, ha meddelats i protokollskungörelsen 5, 6 och 13 §§, vilka ha följande lydelse:

5 §. I mål som allenast rör ansvar för brott, vara icke kan följa svårare straff än böter, må, om den tilltalade erkänt gärningen, underrätts dom antecknas i tabell, innehållande uppgift i de avseenden som angivas i härvid fogade formulär A (här uteslutet).

Har i domen upptagits beslut, varemot talan skall föras genom besvär, skall anteckning därom göras vid beslutet.

Vad i denna paragraf är stadgat skall icke äga tillämpning i militära mål.

6 §. Vad i 5 § är stadgat skall äga motsvarande tillämpning då i särskilt mål föres talan angående utdömande av förelagt vite.

13 §. I de fall som avses i 5 och 6 §§ må i stället för protokoll över förhandlingen föras anteckningar på domsblanketten. Anteckningarna skola, tillika med de uppgifter som ingå i domen, lämna upplysning i de hänseenden som angivas i 6 kap. 3 § rättegångsbalken. Förekommer eljest något som bör antecknas, verkställs i korthet sådan anteckning med iakttagande i tillämpliga delar av vad i rättegångsbalken är föreskrivet om protokoll.

Den i 6 kap. 11 § RB föreskrivna *dagboken* över mål skall enligt 15 § protokollskungörelsen bestå av en fortlöpande förteckning (*målförteckning*) jämte *dagboksblad* över handläggningen av de särskilda målen. *Dagboksblad*, om vars närmare innehåll stadgas i 17 §, skall uppläggas i alla *mål*, såväl tvistemål som brottmål; det enda undantaget från denna regel innefattas i 18 §, som lyder:

Har mål, som anhängiggjorts genom ansökan, omedelbart företagits till avgörande, erfordras ej att dagboksblad upplägges. Föreskrivna uppgifter om tiden när målet inkommit samt, i förekommande fall, om fullföljd av talan skola då i stället lämnas i målförteckningens anmärkningskolumn. I denna skall ock anmärkas att dagboksblad ej upplagts.

Dagbok över *ärenden* skall likaledes bestå av förteckning och dagboksblad. Uppläggande av dagboksblad erfordras emellertid allenast när ärendet icke kan avgöras utan att yttrande inhämtas eller annan förberedande åtgärd vidtages (20 §).

Ur förarbetena

Processlagberedningen gjorde i samband med redogörelsen för förslagets huvudgrunder följande allmänna uttalande rörande *behandlingen av mindre mål*:

En viktig fordran å en rättegångsordning är, att den äger tillräcklig smidighet för att lämpa sig för behandlingen av såväl mera svårutredda eller eljest invecklade mål som ock mål, i vilka rättsskipningsuppgiften är av jämförelsevis enkel beskaffenhet. Då denna ofta mer eller mindre påverkas av de intressen, varom målet rör sig, kan ifrågasättas att för vissa mindre mål inrätta ett särskilt förfarande, s. k. bagatellförfarande. Uppenbart är dock, att betänkligheter möta att mera allmänt eftergiva de rättsliga garantierna för prövningen allenast på den grund, att tvisteföremålet har ett relativt mindre värde eller målet rör allenast ett ringare brott; detta ger icke alltid ett riktigt uttryck åt den betydelse målet kan äga för parterna. Särskilt framträda dessa betänkligheter i fråga om förfarandet i första instans. Av denna anledning har beredningen icke ansett sig böra beträffande handläggningen i första instans göra någon allmän uppdelning av målen. I denna del överensstämmer förslaget med propositionen och riksdagens ståndpunkt. — — —

Vad som sålunda kan anföras mot införande av ett särskilt bagatellförfarande bör emellertid icke utesluta sådana förenklingar i det allmänna förfarandet, som med hänsyn till rättsskipningsuppgiftens natur i det särskilda fallet kunna visa sig ändamålsenliga. — Av den redan lämnade redogörelsen för förfarandet framgår i viss mån, att en sådan anpassning kan ske. — — —

Även för behandlingen av mindre brottmål medger förslaget vissa lättnader

i förfarandet. Då erkännande av den misstänkte föreligger, kan i vissa fall rättegång undvikas och i stället strafföreläggande komma till användning. Detta kan ske, om å brottet icke kan följa svårare straff än böter, dagsböter och normerade böter undantagna. Det torde kunna förväntas, att strafföreläggande kommer till stor användning vid de s. k. polismålen. Beträffande bötesmål i allmänhet erfordras enligt förslaget ej förundersökning, utan åtal kan ske omedelbart. Rätten kan ock, då åtal väckts, utsätta brottmål omedelbart till huvudförhandling utan föreläggande för den tilltalade att inkomma med bevisuppgift. I vissa fall utgör ej heller den tilltalades utevaro hinder för ett brottmåls avgörande. Kan å brottet icke följa svårare straff än fängelse, må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, målet ändock avgöras. Med dessa bestämmelser åsyftas särskilt sådana fall, då ett bestridande av gärningen från den tilltalades sida med hänsyn till vad tidigare förekommit kan anses uteslutet; uppskov skulle i dessa fall vålla såväl den tilltalade som det allmänna onödiga kostnader. Även domstolens sammansättning är vid behandling av mindre brottmål förenklad. Från gällande rätt har beredningen upptagit, att bötesmål kunna handläggas av häradsrätt med allenast tre i nämnden, och vid vissa rådhusrätter, som Konungen bestämmer, är rätten vid behandlingen av bötesmål domför med en lagfaren ledamot.

I fråga om *domförheten i häradsrätt* erinrade *processlagberedningen* under 1 kap. 5 §, att från huvudregeln om nämndens beslutförhet undantag gjorts genom lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden, i det att häradsrätten i dessa var domför med allenast tre i nämnden, och uttalade beredningen, att denna anordning borde bibehållas i fråga om handläggning av mindre brottmål. Beredningen fortsatte:

Enligt nyssnämnda lag må vid de s. k. tremanstingen upptagas mål angående ansvar för förseelse, som i lag eller författning ej är belagd med svårare straff än böter, högst 500 kronor, dock ej mål av beskaffenhet, att talan däri kan föras av målsägande. För att den ifrågavarande anordningen skall bliva av praktisk betydelse särskilt för de städer och större samhällen, som ingå i domsaga, torde någon utvidgning av tremanstingens kompetens i förevarande hänseende vara påkallad. Någon betänklighet torde icke möta mot att häradsrätten är domför med tre i nämnden i alla mål, som röra allenast ansvar för brott, om å brottet icke kan följa svårare straff än böter och brottet tillika är sådant, att målsägande ej finnes.

Enligt lagen den 7 maj 1918 må mål, som avses i lagen, handläggas vid tremansting endast första gången det förekommer; avgöres då ej målet, sker dess fortsatta behandling inför fulltalig nämnd. Tillräcklig anledning synes ej föreligga att upptaga någon motsvarighet till denna bestämmelse.

Beträffande motsvarande *domförhetsregel för rådhusrätt* anförde *processlagberedningen* under 1 kap. 11 §:

För närvarande utövas i vissa städer domsrätt av polisdomstol eller poliskammare. Deras behörighet och sammansättning regleras i särskilda av Kungl. Maj:t utfärdade författningar. Ehuru dessa inbördes förete vissa olikheter, gäller som allmän regel, att polisdomstol är domför med en lagfaren domare. Polisdomstol äger företrädesvis upptaga mål om åtal för brott, varå endast böter kunna följa. I särskilda författningar meddelas dessutom föreskrift, att polisdomstol är behörig att upptaga åtal för vissa förseelser, som allenast äro belagda med bötes-

straff, såsom i 44 § utlänningslagen den 11 juni 1937 och i 35 § motorfordonsförordningen den 23 oktober 1936. Om polisdomstols behörighet att i samband med åtal upptaga skadeståndstalan har viss tvekan rått. Enligt stadgande i motorfordonsförordningen må polisdomstol icke upptaga mål, däri talan om skadestånd föres.

Behovet av en enklare sammansättning av domstolen vid behandling av mindre brottmål är för de större städerna påtagligt. För tillgodoseende av detta behov synes emellertid icke vara påkallat, att vid sidan av rådhusrätten en särskild domstol finnes inrättad. Samma fördel kan vinnas genom en regel, att rådhusrätten vid dessa måls handläggning är domför med en ledamot; man undviker härigenom vissa olägenheter, som äro förknippade med frågan om polisdomstolens behörighet. I anslutning till vad nu i allmänhet gäller torde ifrågavarande domförhetsregel böra avse åtal för brott, varå endast böter kunna följa. Härutöver bör emellertid göras den begränsningen, att brottet ej är sådant, att målsägande finnes; huruvida målsäganden i det särskilda fallet för talan eller ej, torde lika litet i detta fall som i fråga om sammansättning av häradsrätten vid behandling av motsvarande mål böra tilläggas avgörande betydelse.

I några fall äger polisdomstol eller poliskammare att upptaga vissa tvistemål. Tillräckliga skäl att för dessa fall göra någon avvikelse från de allmänna domförhetsreglerna torde icke föreligga.

Såsom framgår av dessa processlagberedningens uttalanden hade beredningen föreslagit den begränsningen i fråga om domförhetsregeln för bagattellbrott i 1 kap. 5 och 11 §§, att "brottet är sådant att målsägande ej finnes". Förslaget i denna del föranledde följande yttrande av *lagrådet* under 1 kap. 5 §.

Enligt lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden kunna häradsrätterna å sammanträden med tremansnämnd upptaga, bl. a., mål angående ansvar för förseelse, som i lag eller författning ej är belagd med svårare straff än böter, högst 500 kronor, såvida målet ej är av beskaffenhet att talan däri kan föras av målsägande.

Innebörden av sistnämnda undantag är ej alldeles otvetydig. Å ena sidan kan göras gällande, att alla mål rörande sådana brottskategorier, vid vilka målsägande är tänkbar, äro uteslutna från behandling med tremansnämnd, även om det är uppenbart att i det förevarande fallet målsägande ej finnes. Å andra sidan kan hävdas, att undantaget gäller allenast sådana mål, i vilka det av utredningen framgår att målsägande finnes. Sannolikt är den senare tolkningen den i praxis vanliga.

Det remitterade förslaget har i förevarande hänseende erhållit en från 1918 års lag något avvikande lydelse, som emellertid även den lämnar rum för olika tolkningar. Såsom förutsättning för att häradsrätt skall vara domför med tre i nämnden anges, att brottet är sådant, att målsägande ej finnes. Såvitt av motiven framgår har någon ändring i sak av vad nu gäller icke avsetts. Den ändrade lydelsen torde hava ansetts påkallad av att målsägandens åtalsrätt enligt förslaget skall vara subsidiär i förhållande till åklagarens.

Den otydlighet, som vidlåder det föreslagna stadgandet, bör undanröjas. Därvid torde företräde böra tillerkännas den ståndpunkt, som låter omständigheterna i det särskilda fallet vara avgörande. Det väsentliga syftet med undantaget, nämligen att från handläggning med tremansnämnd utesluta mål däri målsägande kan antagas komma att framställa ersättningsanspråk, blir därigenom tillgodosett, utan att tremansnämndens kompetens kan anses bliva alltför omfattande. Mot den nu

förordade gränsdragningen skulle kunna invändas, att om — sedan ett mål utsatts till handläggning med tre i nämnden — en målsägande ger sig tillkänna, det blir nödvändigt att avbryta handläggningen och utsätta den till annat sammanträde. Sådana fall torde emellertid komma att bli så sällsynta, att de kunna lämnas ur räkningen. Därest efter brottmålets avgörande en målsägande framträder och vill i särskild rättegång väcka ersättningstalan, står möjlighet därtill honom öppen. I denna rättegång är den med tremansnämnd i brottmålet meddelade domen enligt förslaget icke bindande. Men den omständigheten att målsägande ger sig tillkänna medför med den nu förordade lösningen ej att brottmålsdomen kan angripas genom domvillobesvär på grund av bristande domförhet hos rätten.

Lagrådet hemställer, att åt ifrågavarande stadgande, såvitt nu är i fråga, gives det innehållet, att häradsrätt skall vara domför med tre i nämnden, då mål rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och anledning saknas till antagande att målsägande finnes. Att tillägga tremansnämnden kompetens i de fall, då målsägande finnes men förklarat sig ej ämna föra ersättningstalan eller träffat förlikning om sitt ersättningsanspråk, synes knappast lämpligt.

Iakttages denna hemställan, böra liknande ändringar göras i 1 kap. 11 § andra stycket — — —.

I *propositionen till 1942 års riksdag* fingo 1 kap. 5 och 11 §§ i fråga om bestämmelsen om målsägande den lydelse som lagrådet föreslagit. I riksdagen gjordes ej erinran häremot.

Beträffande 1 kap. 11 § upptog propositionen i enlighet med processlagberedningens förslag den begränsningen att den särskilda domförhetsregeln för bagatellbrottmål skulle gälla endast för rådhusrätt "beträffande vilken Konungen meddelat förordnande därom".

Sistnämnda punkt föranledde följande invändning av *särskilda utskottet*:

Förslaget i denna del är betingat av att de nuvarande polisdomstolarna skola upphöra. Enligt utskottets mening föreligger ej tillräcklig anledning att i detta hänseende göra skillnad mellan olika städer. Utskottet förordar därför sådan ändring i förslaget, att nämnda domförhetsregel kommer att gälla alla rådhusrätter. I arbetsordningarna torde böra regleras vilken ledamot som skall tjänstgöra såsom ensamdomare i bötesmålen.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag.

Rörande undantagsbestämmelsen om *protokoll* i 6 kap. 1 § sista stycket anförde *processlagberedningen* allenast:

En grupp av mål, där behovet av protokoll i regel är ringa, utgör mål om ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, de s. k. polismålen. Föreligger i sådant fall erkännande av den tilltalade, torde protokollet kunna ersättas med erforderliga anteckningar i dagbok eller särskild liggare.

Ändringsförslag

I *riksdagens revisorers berättelse till 1950 års riksdag* framhölls beträffande stadsdomstolarna, att det syntes onödigt att handlägga mål med nämnd i sådana fall, då normalstraffet är böter eller fängelse men vid försvårande omständigheter straffarbete i två år eller därutöver må ifrågakomma, samt att även en omvandling av tremansbrottmål till ensamdomar-

brottmål syntes kunna ifrågasättas i vissa fall. Vidare anfördes att bestämmelserna om protokoll och fullständig dom, så snart frihetsstraff inginge i skalan, mången gång syntes onödigt tyngande.

I *yttrandena* över revisorernas berättelse tillstyrktes förslaget i fråga om stadsdomstolarnas sammansättning i brottmål av tre av hovrätterna samt riksåklagarämbetet, medan advokatsamfundet avstyrkte och ej heller stadsdomarföreningen var beredd förorda någon principiell ändring.

Första lagutskottet vid 1950 års riksdag yttrade i sitt utlåtande nr 23:

Huruvida ändring bör göras i reglerna om stadsdomstolarnas sammansättning finner utskottet tveksamt. För de mindre rådhusrätternas del torde spørsmålet icke ha någon egentlig aktualitet. Förhållandena äro dock annorlunda i de största stadsdomstolarna. I vart fall bör icke komma i fråga att lämna ensamdomare behörighet att ådöma frihetsstraff.

I en skrivelse den 25 januari 1951 från *Stockholms stadskollegium*, vilken av överståthållarämbetet överlämnats till Kungl. Maj:t, anhöll stadskollegiet, att Kungl. Maj:t ville låta företaga utredning rörande de spørsmål, som berörts i en skrivelse från direktionen för Stockholms stads rättsväsende. I sistnämnda skrivelse åberopades ett tjänstememorial av kanslichefen hos direktionen, vari bl. a. anfördes:

Att frågan om en ändring av reglerna om stadsdomstolarnas sammansättning är av särskild betydelse för de största städerna framgår på ett påfallande sätt av förhållandena i Stockholm. Detta gäller i första hand organisationen av de domstolar, som handlägga tremansbrottmål. Antalet ledamöter i dessa domstolar synes vara större än vad som kan anses nödvändigt med hänsyn till att målen merendels äro av tämligen enkel natur. Därest sammansättningen av ifrågavarande domstolar bättre anpassades efter målens art, skulle för huvudstadens vidkommande avsevärda kostnadsbesparingar vinnas.

Av rådhusrättens tjugofyra avdelningar är det f. n. tio, som uteslutande eller huvudsakligen handlägga tremansbrottmål. Varje avdelning består av en rådman såsom ordförande, en andre rådman och en assessor. Ifrågavarande brottmålsavdelningar ha dessutom i allmänhet tillgång till en sekreterare. Avlöningskostnaderna för de lagfarna ledamöterna uppgå för varje avdelning till cirka 72 000 om året eller alltså sammanlagt för de tio avdelningarna till omkring 720 000 kronor. Härtill kommer kostnaden för sekreteraren, som i allmänhet har en årslön å cirka 12 000 kronor.

Om endast en domare blir behörig att handlägga vissa slag av de mål, som nu handläggas av tre domare, skulle stadens kostnader för domstolsväsendet kunna nedbringas avsevärt. Avlöningskostnaden för en rådman (Co 14) utgör f. n. 25 188 kronor och för en rådman i ordförandeställning 26 436 kronor. Även om det ur rättssäkerhetssynpunkt skulle visa sig påkallat att ett begränsat antal nämndemän böra medverka i avgörandet av ifrågavarande mål, skulle likväl betydande besparingar kunna göras. Härtill komma de fördelar i form av snabbare och smidigare handläggning, som en dylik reform skulle innebära.

Även en begränsning av nämndens medverkan skulle för Stockholms del innebära ej obetydliga kostnadsbesparingar. Stadens utgifter för ersättning till nämndemän ha under den tid den nya processlagstiftningen hittills varit i kraft uppgått till avsevärda belopp. För åren 1948—1950 ha dessa kostnader utgjort 145 590,

222 630 respektive 288 930 kronor eller alltså genomsnittligen 219 050 kronor för år.

Med hänsyn härtill och då det är angeläget, att nämndemännens tid och krafter icke tagas i anspråk i andra mål än sådana, som äro av den vikt och betydelse att deras medverkan kräves, skulle det självfallet vara önskvärt, därest — utan att syftet med det värdefulla lekmannainslag i domstolarna, som nämndens medverkan uppenbarligen innebär, därigenom äventyras — användandet av nämnd kunde inskränkas.

Med hänsyn till den betydelse, som en ändring av reglerna om stadsdomstolarnas sammansättning sålunda ur olika synpunkter äger, är det angeläget, att frågan snarast möjligt utredes.

Förslag av liknande innebörd ha framförts från åtskilliga andra håll.

Direktiven

I direktiven för kommittén har anförts följande.

Bagatellförfarandet vid domstolarna är i brottmål inskränkt till sådana brott, varå icke kan följa svårare straff än böter och vari ej förekommer anledning att målsägande finnes. I mål om ansvar för sådant brott är rådhusrätt domför med allenast en lagfaren ledamot och häradsrätt med, förutom ordföranden, endast tre nämndemän. Den valda gränsdragningen har — jämte tillkomsten av straffföreläggandena — lett till att endast ett jämförelsevis ringa antal brottmål kommit att handläggas av underrätterna i denna sammansättning, medan ett jämförelsevis stort antal mål av tämligen enkel beskaffenhet måste handläggas i rådhusrätt av tre lagfarna jurister och i häradsrätt av den lagfarna ordföranden med fullsutten nämnd. Särskilt har det påtalats att ett mycket stort antal helt enkla trafikförseelser måst handläggas inför fullsutten rätt.

Frågan om jämkning av denna domförhetsgräns har särskilt stor praktisk betydelse för de större stadsdomstolarnas vidkommande och har — med avseende å förhållandena i Stockholms rådhusrätt — upptagits i en skrivelse den 25 januari 1951 från Stockholms stadskollegium, vilken av överståthållarämbetet överlämnats till Kungl. Maj:t.

Mot en överflyttning av mål från kollegial rätt till enmansdomstol skulle kunna invändas att man därigenom skulle bryta mot en i rättegångsbalken iakttagen princip att ej överlämna mera krävande bevisprövning åt ensamdomare; som regel har lagen vid dylik prövning ställt antingen ytterligare två jurister eller en nämnd vid domarens sida. Denna grundsats är naturligtvis mycket betydelsefull. En viss jämkning av behörighetsgränsen synes dock kunna vidtagas utan några principiella betänkligheter.

En sådan överflyttning av mål varom nu är fråga kan lagtekniskt verkställas på två sätt, antingen genom jämkning i de berörda straffskalorna eller genom ändring i rättegångsbalkens domförhetsregler. Gällande straffskalor äro naturligt nog ej konstruerade med tanke på domförhetsreglerna. Någon allmän översyn av straffskalorna torde knappast nu kunna ifrågakomma. Däremot torde det ej vara uteslutet att på någon särskild betydelsefull punkt åstadkomma en ändring. Härigenom kan man emellertid endast till en del lösa problemet. En lämplig jämkning av domförhetsreglerna torde därför böra övervägas. Hur denna bör utformas är jag ej beredd att nu närmare ange. Första lagutskottet vid 1950 års riksdag, som i sitt utlåtande nr 23 berört också denna fråga, har beträffande omfattningen av en blivande jämkning uttalat, att det i vart fall icke borde ifrågakomma att lämna ensamdomare behörighet att ådöma frihetsstraff. Till detta uttalande vill jag ansluta mig.

I direktiven omnämnes i detta sammanhang att det ifrågasatts att ändra reglerna rörande omfattningen av de mål, i vilka *nämnd i rådhusrätt* skall medverka, och erinras om dels att i en motion vid 1951 års riksdag begärts utredning av frågan om nämnd även i familjerättsmål, dels att i nämnda skrivelse från Stockholms stadskollegium framställts önskemål om inskränkning av nämndens medverkan. Departementschefen uttalar emellertid härefter i direktiven, att frågan om nämnds medverkan i rådhusrätt icke i förevarande sammanhang bör upptagas till omprövning.

Statistiska uppgifter

Kommittén har från samtliga rådhusrätter i riket begärt uppgift å det antal mål, som under år 1952 handlagts såsom nämndmål, tredomarbrottmål och endomarbrottmål. De inkomna svaren redovisas i en härvid fogad tabell, *bilaga J*.

I fråga om fördelningen av *tredomarbrottmålen* har kommittén från Stockholms rådhusrätt samt rådhusrätterna i Norrköping, Hälsingborg, Halmstad och Västervik erhållit vissa uppgifter för år 1951. Enär dessa äro ägnade att i viss mån belysa de förslag, som kommittén i det följande framlägger, återges uppgifterna i en härvid fogad tabell, *bilaga K*; det anmärkes att denna upptager endast mål vari ej yrkats skadestånd.

I fråga om *häradsrätterna* kan anmärkas att vid de särskilda tremans-tingen i 106 domsagor handlades tillhopa 945 brottmål år 1951 och tillhopa 1 229 brottmål år 1952. Brottmål kunna handläggas med tremansnämnd även vid de allmänna tingen, men detta torde icke i praktiken ske.

Kommittén

I fråga om domförhetsreglerna för mindre brottmål är det särskilt förhållandena vid rådhusrätterna som under de gångna åren påkallat uppmärksamhet. Genom att de lindrigaste förseelserna i stor utsträckning överförts till strafförelägganden och genom att tillämpningsområdet för de s. k. endomarbrottmålen begränsats såsom skett i förhållande till tredomarbrottmålen, har endomarkompetensen inte kommit att få så stor betydelse som torde ha avsetts. Till stor del avse endomarbrottmålen sådana förseelser, som kunnat behandlas såsom strafföreläggande om 18-årsgränsen icke funnits; avskaffas denna gräns, såsom kommittén föreslagit, komma endomarbrottmålen att ytterligare avsevärt minska. Av övriga endomarbrottmål utgöras många av erkända förseelser av mycket enkel natur, vilka kunna behandlas rent expeditionsmässigt. Å andra sidan förekomma bland tredomarbrottmålen åtskilliga mål, vilka i själva verket torde kunna betraktas som sådana s. k. ordningsmål eller polismål, som endomarbrottmålen avsetts omfatta och i vilka endast låga bötesbelopp förekomma. Särskilt är därvid att beakta vissa enklare trafikförseelser, viss lindrig

misshandel, vissa fall av våldsamt motstånd samt lindrigare fall av olovlig in- eller utförelse. Många av dessa mål kunde tidigare behandlas av de polisdomstolar, som funnos i vissa städer. I dessa fall kan en domstol med tre lagfarna domare te sig som en överorganisation. Det är naturligt att detta beaktats från åtskilliga städers sida och att förslag om förenklingar framförts. Enligt kommitténs mening kan också utan men för rättsskipningen en utvidgning av området för endomarbrottmålen ske. Även om en sådan endast i de största städerna kan få omedelbara verkningar för personalorganisationen, bör den icke underlåtas; tillsammans med andra faktorer som påverka organisationen kan den nu eller framdeles få större betydelse.

För häradsrätternas del har den domförhetsregel, som medger tremansnämnd för samma mål som vid rådhusrätt äro endomarbrottmål, icke blivit föremål för samma uppmärksamhet. Det är att märka att huvudförhandlingar i brottmål i de allra flesta fall hållas vid de allmänna tingen och att det vid dessa ting, då nämnden är fulltaligt samlad för övriga brottmål och för tvistemål, icke framträtt något behov av att i några bagatellbrottmål begränsa nämndemännens antal; så torde heller aldrig ske vid dessa ting. Endast vid de s. k. tremanstingen, som i de flesta domsagor skola hållas, merendels under sommarferien å vanlig tingsort men stundom å andra tider eller andra orter, begagnas tremansnämnd. Såsom framgår av ovan antecknade uppgifter handläggas emellertid mycket få brottmål vid tremansting, år 1951 i 106 domsagor i genomsnitt endast ett 10-tal mål per år. En helt annan betydelse skulle domförhetsregeln om tremansnämnd få, om den ändrades på sätt kommittén anser för rådhusrätternas del böra ske i fråga om endomarbrottmålen. Det skulle då bli möjligt att i åtskilliga domsagor ersätta en del av de allmänna tingen, vid vilka fulltalig nämnd tjänstgör, med ting för tremansnämnd. Och det skulle sannolikt också bli möjligt att i åtskilliga fall, då nu extra sammanträden med fulltalig nämnd behöver hållas — i form av en ytterligare dag vid ett allmänt ting eller som ett fristående sammanträde — i stället anordna extra sammanträden med tremansnämnd. En omläggning av denna innebörd kan möjligen för många te sig som en alltför stark brytning med häradsrätternas traditioner i fråga om nämnden och anses innebära en alltför stor beskärning av nämndens deltagande i rättsskipningen; önskemålen att nämnden skall representera så stor personkännedom som möjligt från domsagans olika delar bleve också på detta sätt sämre tillgodosedda. Å andra sidan torde tjänstgöringen som nämndeman på många håll efter hand ha kommit att anses så betungande, att det kan uppstå svårigheter att få kvalificerat folk att åtaga sig dessa uppgifter. Ur denna synpunkt vore den ifrågasatta omläggningen en fördel. För statsverket skulle den kunna innebära en ej obetydlig besparing, särskilt sedan vid årets riksdag även arvoden för nämndemanstjänstgöringen införts. Och det lär väl knappast kunna bestridas att om man kan avgränsa en grupp av lindrigare brottmål, som

anses i rådhusrätt kunna behandlas av en lagfaren domare ensam och vilkas handläggning anordnas så för att undvika en vidlyftigare organisation än saken kräver, så kan det icke finnas mindre skäl att låta samma mål i häradsrätt behandlas av häradshövding jämte tre nämndemän. Man kan snarare rent logiskt göra gällande att dessa mål även i häradsrätt borde avgöras av ensam lagfaren domare utan nämnd. Nämndens deltagande i rättsskipningen vid häradsrätt är emellertid grundad i sådana traditioner att en dylik reform icke nu torde böra ifrågasättas.

På nu anförda skäl anser kommittén, ehuru icke utan tvekan, att en utvidgning av området för bagatellbrottmålen med hänsyn till domförheten bör få tillämpning ej endast för rådhusrätt utan även för häradsrätt. Kommittén vill redan nu framhålla, att härmed icke är sagt att tingsnotariernas kompetens, som nu i stort sett täcker tremansnämndsmålen, skulle på motsvarande sätt utvidgas; kommittén återkommer i det följande till denna fråga.

Att domförhetsregeln för bagatellbrottmålen fått så ringa betydelse beror främst på att den begränsats till mål, som röra allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter. Av övriga brott, för vilka stadgats straffskalor, som jämte böter upptaga också frihetsstraff, är som redan nämnts ett mycket stort antal sådana att de föranleda endast låga böter. Visserligen kan man säga att de rena bötesskalorna borde ge uttryck för att dessa förseelser genomsnittligt anses lindrigare än de, för vilka stadgas böter eller fängelse, men detta har knappast genomgående iakttagits vid tillkomsten av de mångskiftande författningar, som äro i fråga. Stundom kan det kanske ha varit fullt klart vid tillkomsten av stadganden av sistnämnda typ, att det övervägande antalet av förseelserna borde sonas med låga böter — lika låga som normalt utmätas vid rena bötesskalor — men man har tagit med fängelse i skalan för några få tänkbara undantagsfall, utan att man för dessa stadgat något särskilt rekvisit.

Kommittén har övervägt skilda metoder att på ett lämpligt sätt utvidga bagatellmålskompetensen. I direktiven har antytts att man skulle kunna nå ett visst resultat genom en jämkning i straffskalorna. Därmed avsågs ett borttagande ur straffskalor med såväl böter som frihetsstraff av frihetsstraffet. Kommittén har emellertid vid en genomgång av åtskilliga för denna fråga betydelsefulla författningar kommit till den bestämda uppfattningen att man på denna väg icke kan nå mera avgörande resultat utan en sådan genomgripande ändring av ifrågavarande straffbestämmelser, som det icke torde ligga i kommitténs uppdrag att utreda.

Inom kommittén har framförts det uppslaget att till den lägre behörigheten skulle, förutom bötesbrotten, föras alla brott för vilka straffskalan upptar böter som normalstraff ("böter eller fängelse", "böter eller, om omständigheterna äro försvårande, fängelse — —"). Är straffskalan sådan, utdömas enligt vad erfarenheten visar i det långt övervägande antalet

fall låga bötesstraff, och frihetsstraff förekomma mycket sällan. Eftersom det, såsom framhållits av första lagutskottet och i direktiven, icke bör förekomma att ensamdomare ges behörighet att ådöma frihetsstraff, kan emellertid en lösning efter en sådan linje ej övervägas utan kompletterande regler om det straff som må ådömas. Man skulle således kunna låta bagatellmålskompetensen i och för sig omfatta alla brott i fråga om vilka böter ingå i straffskalan men begränsa den på det sättet att endast böter finge ådömas. Funne domstolen att påföljden ej borde stanna vid böter, skulle målet gå till fullsutten rätt. En motsvarande ordning gällde vid en del av polisdomstolarna. Systemet förutsätter en förhandsbedömning av målen, bestående i en grov uppskattning av det straff som kan väntas bli ådömt. En sådan skulle säkerligen i de allra flesta fall ej möta några svårigheter, eftersom det mycket ofta går en lätt skönjbar gräns mellan bötesfallen och de fall då urbota straff bör ifrågakomma.

Kommittén anser emellertid att gränsen icke gärna kan dragas så högt, enär det skulle innebära att även ganska svårartade brott finge behandlas som bagatellmål. Den lägre kompetensen bör icke omfatta ådömande av böter inom den övre delen av dagsbotsskalan. Men denna synpunkt gör sig gällande också beträffande de rena bötesbrotten. Av vad förut sagts framgår att gällande lags metod att särskilja bagatellbrottmålen är bristfällig. Medan det för ett stort antal brott som i realiteten utgöra bagatellförseelser fastställts straffskalor som upptaga också frihetsstraff, finnas bland de rena bötesbrotten vissa som stundom föranleda ganska höga straff. Det förekommer sålunda att ensamdomare för bötesbrott utdömer straff som närmar sig maximum, 120 dagsböter, eller, vid sammanträffande av brott, 180 dagsböter, motsvarande ett förvandlingsstraff av 70 respektive 90 dagar. Kommittén anser det icke tillfredsställande att så höga straff skola kunna ådömas i bagatellmålsförfarande även om det endast gäller brott för vilka blott stadgats böter. Maximigränsen för bagatellmålskompetensen bör därför gälla inte endast brotten med jämväl frihetsstraff i skalan utan också de rena bötesbrotten. Kommittén har stannat för att föreslå en sådan gräns vid 60 dagsböter resp. böter omedelbart i penningar 1 500 kronor. För denna gräns talar i viss mån — om än ej med större styrka — att samma gräns förekommer i stadgandena i 54 kap. 12 § RB om fullföljd till högsta domstolen. Även 4 kap. 14 § strafflagen och lagen om straffregister gör skillnad mellan bötesstraff under 60 dagsböter och högre dagsbotsstraff.

Förhandsprövningen blir på detta sätt något svårare än om gränsen dragits mellan bötesstraff och fängelse, men i praktiken torde det ändå bli tämligen lätt att i förväg bedöma om en förseelse kommer att föranleda böter under den föreslagna gränsen eller strängare straff. Det alldeles övervägande antalet förseelser föranleder böter under gränsen. I detta sammanhang bör understrykas att den förberedande gallringen av målen måste ske mycket summariskt. I regel böra erforderliga upplysningar kunna hämtas

ur stämningen. Någon risk bör sålunda ej föreligga för att polisrapporten — eller förundersökningsprotokollet — skall få ökad betydelse genom att en förhandsbedömning blir nödvändig. Givetvis bör ett mål hänföras till bagatellmålsgruppen endast om det framstår som uppenbart att den för domförheten avgörande bötesgränsen icke kommer att uppnås i domen. Det bör därför i praktiken mycket sällan förekomma att straff upp emot maximigränserna utdömas i bagatellmålsförfarande. Detta förhållande utgör givetvis en omständighet som talar för att man ej bör sätta dessa gränser för lågt. Skulle de sättas lägre än kommittén föreslår, skulle man icke genom reformen nå den verkan som man eftersträvar. Om det ändock undantagsvis, på grund av vad som framkommer vid huvudförhandling med ensamdomare eller tremansnämnd, blir fråga om att ådöma straff över maximigränserna, får bristen i domförheten rättas till genom komplettering av rätten. I rådhusrätt torde detta i regel kunna ske utan större svårighet och utan att målet behöver uppskjutas till ny dag. I häradsrätt kunna vissa komplikationer uppkomma, om fulltalig nämnd icke genast kan åstadkommas, men riskerna härför böra bli ytterst obetydliga om blott erforderlig försiktighet iakttas vid förhandsprövningen. Ett ytterligare skäl till sådan försiktighet är att det icke får finnas ens sken av att häradsrättsens ordförande på något sätt vill binda nämnden i fråga om straffmätningen.

Enligt kommitténs förslag skall således den lägre domförheten bero av om den tilltalade finnes böra ådömas lägre straff än 60 dagsböter eller böter omedelbart i penningar 1 500 kronor. Domförheten bör emellertid givetvis även omfatta det fall att den tilltalade frikännes. När gränsdragningen därvid icke kan knytas till ett visst straff, har lagregeln utformats så, att rätten är domför på angivet sätt, om böter ingå i straffskalan och den tilltalade finnes böra ådömas lägre straff än nämnda bötesstraff eller ock frikännas. Givet är att vid förhandsprövningen i samband med gallringen av målen endast kan beaktas, vilket straff som kan antagas följa vid en fällande dom. Uttrycket "böter ingå i straffskalan" syftar på den för brottet i lag utsatta straffskalan och stadgandet avses icke bli tillämpligt, när böter kunna följa endast på grund av särskild straffnedsättningsregel, såsom 3 kap. 5 §, 5 kap. 2 § eller 5 kap. 6 § strafflagen. Uttrycket "böter omedelbart i penningar" omfattar även normerade böter. Vid kumulation av åtal för flera brott får det gemensamma straffet icke uppnå de nämnda maximigränserna. Om på grund av gällande bestämmelser särskilt straff ådömes för visst eller vissa av brotten, skall maximiregeln gälla varje särskilt straff.

Kommittén vill påpeka, att förslaget innebär att vid rådhusrätt mål, som nu äro nämndmål, undantagsvis kunna behandlas som endomarbrottmål, nämligen om straffskalan är så vid att den går från böter upp till två års straffarbete men endast låga böter äro i fråga. Detta kan vara för-

hållandet vid vissa fall av upprepad förseelse mot lagen om olovlig införsel av spritdrycker och vin och mot valutaförordningen ävensom vid brott mot skattestrafflagen. Det har just beträffande sådana fall anmärkts, att det kan vara fråga om rena bagatellförseelser, som icke böra behandlas av nämnd. Ehuru kommittén, såsom framgår av direktiven, i princip icke har att inlåta sig på gränsdragningen för nämndmålen, har kommittén icke ansett detta vara något hinder för förslaget.

En särskild begränsning i de nuvarande domförhetsreglerna för bagatellbrottmålen är, att det ej får förekomma "anledning att målsägande finnes". Bagatellförfarandet är således uteslutet så snart någon kan antagas ha lidit skada av brottet, även om det är klart att talan härom icke skall föras. Om denna bestämmelse bibehölles, skulle detta i avsevärd grad betaga den ovan föreslagna ändringen dess verkan. Särskilt i fråga om mål om vårdslöshet i trafik torde man mera sällan kunna säga att målsägande ej finnes. Nämnda bestämmelse erhöll, såsom framgår av redogörelsen för förarbetena, sin lydelse efter förslag av lagrådet. Enligt dettas utlåtande var det väsentliga syftet med begränsningen att utesluta mål, däri målsägande kan antagas komma att framställa ersättningsanspråk. Lagrådet uttalade emellertid också, att det knappast syntes lämpligt att tillerkänna domstol med den lägre behörigheten kompetens i de fall, "då målsägande finnes men förklarat sig ej ämna föra ersättningstalan eller träffat förlikning om sitt ersättningsanspråk". Enligt kommitténs mening har erfarenheten givit stöd för den uppfattningen, att det vore mera naturligt att även i fråga om denna begränsning låta läget i det aktuella målet bli avgörande, d. v. s. att låta domförheten bero av om ersättningsanspråken faktiskt äro under prövning i målet eller ej. Enär ersättningsanspråken stundom kunna vara av enkel beskaffenhet och icke medföra att målet kompliceras, vill kommittén emellertid gå ett steg längre och föreslå att även ersättningsanspråk till visst lägre belopp, lämpligen högst 500 kronor, skola få prövas under bagatellförfarandet.

Mot den här antydda lösningen kan med fog riktas den anmärkningen, att förhandsprövningen därigenom ytterligare försvåras i det att RB förutsätter att det först vid huvudförhandlingen blir klart i vad mån ersättningsanspråk föreligga till prövning i målet. Enligt 45 kap. 4 § skall åklagaren i stämningsansökan uppgiva, bland annat, "målsäganden, om sådan finnes" och skall han, om han i samband med åtalets väckande vill å målsägandens vägnar väcka talan om enskilt anspråk, uppgiva detta i ansökan. Men enligt 45 kap. 5 § må åklagaren eller målsäganden, sedan åtal väckts, utan stämning mot den tilltalade väcka talan om enskilt anspråk på grund av brottet, om rätten med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt. Och enligt 45 kap. 6 § må detta ske "muntligen inför rätten eller ock skriftligen". Det kan lagligen ske så sent som vid huvudförhandlingen. Emellertid märkes också, att enligt 20 § i förundersöknings-

kungörelsen förundersökningsprotokoll skall innehålla uppgift huruvida målsägande ämnar föra ersättningstalan i anledning av brottet. Nu nämnda bestämmelser ha föranlett vissa svårigheter i tillämpningen, till vilka kommittén torde få tillfälle att i annat sammanhang återkomma. Emellertid torde i praxis genomgående ha utvecklats sig en ordning i syfte att överbrygga dessa svårigheter, vilken innebär att målsäganden på ett eller annat sätt anmodas att inom viss tid angiva sina ersättningsanspråk och att den tilltalade sedan före huvudförhandlingen får del därav¹. En målsägande, som icke anmäler sina anspråk i denna ordning, har visserligen formell möjlighet att göra detta ännu vid huvudförhandlingen, om han ändock inställer sig vid denna (t. ex. för att höras i anledning av åklagarens talan), och i sådant fall kan rättens domförhet rubbas. Dessa undantagsfall synas emellertid icke böra utgöra avgörande hinder mot den föreslagna lösningen. Möjlighet finnes även i dessa fall för rätten att komplettera sig på sätt ovan berörts.

Den föreslagna lagtextens innebörd avses vara, att ett mål kan behandlas som bagatellmål i domförhetsavseende även om flera målsägande däri framställt anspråk, som icke var för sig men väl tillhoppa överstiga 500 kronor.

I detta sammanhang bör beröras stadgandet i 22 kap. 5 § RB, att om talan om enskilt anspråk upptagits till behandling i samband med åtalet, rätten äger, när skäl äro därtill, förordna, att talan skall som särskilt mål handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen. Om huvudförhandling äger rum inför en domstol med den lägre behörigheten och det först vid huvudförhandlingen framställes anspråk till belopp över 500 kronor, har denna domstol enligt förslaget icke möjlighet att lösa frågan genom att särskilja ersättningsanspråket till särskild rättegång, ty målet rör då även anspråk över 500 kronor och domstolen är således icke behörig vid huvudförhandlingen. Men om en målsägande i vederbörlig ordning före huvudförhandlingen anmält ersättningsanspråk, kan rätten, som då är domför med en ledamot, om ersättningsanspråkets beskaffenhet eller den tilltalades yttrande ger skäl därtill, förordna om sådant särskiljande före huvudförhandlingen. Domförhetsregeln för bagatellbrottmål kan då bli tillämplig för huvudförhandlingen, även om ersättningsanspråket uppgått till 500 kronor eller mera. Ett sådant förfarande är emellertid endast undantagsvis att rekommendera. Det har t. o. m. ifrågasatts att utesluta domförhetsregeln tillämpning, om av brottet uppkommit skada till belopp som uppenbarligen överstiger 500 kronor, även om ersättning alls icke yrkas i målet. Kommittén har icke ansett sig böra förordna detta; därest uppgörelse om sådan skada icke redan träffats — i vilket fall anledning till sådant undantag saknas — finns det alltid möjlighet för den, som lidit större skada, eller för försäkringsbolag eller annan, som innehar den skadades rätt, att

¹ Se SvJT 1948 s. 481 (RAPPE) och s. 677 (LASSEN) samt 1949 s. 378 (MALMAEUS) och s. 381 (LUTTEMAN).

i målet framställa yrkande om så stor del av skadeståndet att målet måste behandlas av fullsuttet rätt.

Det synes föreligga anledning att understryka, att en domförhetsregel sådan som den för smärre brottmål nu föreslagna visserligen innebär, att rätten i angiven sammansättning är formellt behörig, om de uppställda förutsättningarna föreligga, men däremot icke att denna enklare sammansättning är obligatorisk. Tvärtom måste beaktas, att varje gränsdragning måste bli stel och att det måste förekomma fall, där den enklare sammansättningen med hänsyn till målets natur inte är önskvärd och därför inte heller bör begagnas. Såsom exempel härpå kan anföras mål angående tjänstefel, där det visserligen från början kan vara klart, att det aldrig kan bli fråga om annat än ett lågt bötesstraff, men där avgörandet huruvida tjänstefel föreligger eller icke är svårt och betydelsefullt och kanske också föranleder en vidlyftig utredning. Vid gallringen av inkommande mål böra även dylika synpunkter beaktas.

Enligt 6 § i militära rättegångslagen gäller med avseende å rättegången i militära mål i tillämpliga delar, där ej i samma lag eller eljest är särskilt stadgat, vad om rättegång är i allmänhet föreskrivet; disciplinstraff skall därvid anses lika med böter. Härav följer, att om annat stadgande ej finnes, häradsrätt är domför med tre i nämnden och rådhusrätt med en lagfaren ledamot, därest målet rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än disciplinstraff, och i målet ej förekommer anledning att målsägande finnes. Detta är också vad som gäller i militära mål, som handläggas av underrätt såsom första instans. Däremot finnas i 51 § andra stycket och 52 § tredje stycket särskilda stadganden om underrätts domförhet i de fall, då talan mot beslut i disciplinmål fullföljts till underrätt. Dessa stadganden innebära, att rådhusrätt i dylika andrainstansmål alltid skall bestå av minst tre ledamöter, medan häradsrätt i dessa mål är domför med tre i nämnden i de fall, då talan fullföljts endast av den dömde, men har att följa allmänna domförhetsregler när åklagaren för talan; i sistnämnda fall är häradsrätten således domför med tre i nämnden endast vid bagatellförseelser av nämnda slag.

När kommittén i sitt förslag till ändringar i RB sätter gränsen för den lägre domförheten vid visst bötesstraff, kunna dessa regler icke utan vidare tillämpas i militära mål rörande brott, varå kan följa disciplinstraff. Frågan kan tänkas löst så, att visst disciplinstraff förklaras skola motsvara 60 dagsböter. En sådan lösning vore emellertid icke tillfredsställande och torde också kunna undgå. Vad beträffar de militära mål, som handläggas av underrätt såsom första instans, synes det kommittén riktigare att dessa mål helt undantagas från den lägre domförheten. Enär det i dessa mål kan röra sig om ett frihetsberövande — och domen dessutom kan omedelbart verkställas — synes denna ändring stå väl i överensstämmelse med de principer, varå förslaget grundats, och något större praktiskt behov av en enklare

sammansättning av rätten i vissa smärre sådana mål torde ej föreligga. Vad därefter angår andrainstansmålen är det anledning bibehålla regeln om att häradsrätt i alla de fall, då talan fullföljts endast av den domde, är domför med tre i nämnden. Denna regel möjliggör nu en snabbare behandling av dessa mål vid tremanstingen eller särskilda sammanträden med tremansnämnd. För de fall att talan fullföljts av åklagaren torde däremot saknas anledning att bibehålla några undantag från den allmänna domförhetsregeln för häradsrätt. Rådhusrätt bör som nu i alla andrainstansmål vara domför med tre lagfarna ledamöter. Kommittén föreslår ändringar i 6, 51 och 52 §§ militära rättegångslagen av nu angivna innebörd.

För rådhusrätt regleras i de särskilda av Kungl. Maj:t fastställda arbetsordningarna, vilken befattningshavare som skall tjänstgöra som domare i enmansbrottmål. Som regel är detta en rådman, men det kan också vara en assessor. Till innehavare av sådan befattning må numera, om ej Kungl. Maj:t ger dispens, utses allenast den som är lagfaren ordinarie ledamot i rådhusrätt eller förvärvat s. k. fiskalskompetens, d. v. s. "innehaft förordnande såsom ledamot eller fiskal i hovrätt och av hovrätten funnits skickad att erhålla fortsatt domarförordnande" (4 § i kungörelsen den 31 oktober 1947 med vissa bestämmelser angående rådhusrätt och magistrat). Även i fråga om den som förordnas som vikarie för rådman eller assessor gäller i princip att han skall äga fiskalskompetens. Emellertid gäller enligt 8 § i nämnda kungörelse, att annan person, formellt utan andra kompetenskrav än juridisk examen, kan förordnas till vikarie under sammanlagt 45 dagar, med hovrättens medgivande längre tid. I följd härav är det icke ovanligt att tingsnotarie med kort tjänstgöring förordnas som vikarie. Kommittén anser nödvändigt att denna bestämmelse jämkas så att vikarie, som icke är fiskalskompetent, icke må tjänstgöra som domare i enmansbrottmål. Det bör därvid även stadgas att han icke må vara ordförande i nämndmål eller tredomarbrottmål. Hovrätten bör fortfarande kunna medgiva undantag.

En fråga rörande kompetenskraven möter även i fråga om häradsrätterna. Enligt 18 § domsagostadgan är tingsnotarie efter ett års tjänstgöring behörig att som ordförande i häradsrätten handlägga "mål som allenast rör ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, dock ej militärt mål eller mål om förvandling av böter". Detta möjliggör för sådan tingsnotarie att vid tremanstingen handlägga de bagatellbrottmål, som nu få handläggas med tremansnämnd. Enligt direktiven för kommittén har denna att upptaga till övervägande även frågan om en utvidgning av tingsnotariernas behörighet. Kommittén har ännu icke behandlat denna fråga men vill, såsom redan antytts, i förevarande sammanhang fastslå, att kommittén icke anser det kunna komma i fråga att ändra nämnda behörighetsregel därhän, att tingsnotarie skulle kunna handlägga alla brottmål med tremansnämnd. Domsagostadgan förutsättes i detta avseende tillsvidare bli

oförändrad. När tremansting hållas av tingsnotarie, komma således fortfarande vid dessa att kunna handläggas endast samma bötesmål som nu.

Kommittén har diskuterat, om särskiljandet av endomarbrottmålen möjligen kan föranleda särskilda tekniska svårigheter vid de större rådhusrätter, där brottmål handläggas vid skilda avdelningar, för vilka föras skilda målförteckningar. Enligt kommitténs uppfattning behöva sådana svårigheter icke uppkomma vid de rådhusrätter, där det kan ordnas så att varje brottmålsavdelning kan handlägga även endomarbrottmål. Om organisationen är sådan, att viss avdelning icke har att handlägga andra brottmål än endomarbrottmål, kunna svårigheter uppstå, men dessa synas icke vara oöverkomliga. Enligt kommitténs mening torde det som regel vara lämpligast att den ledamot av rådhusrätten, som har att tjänstgöra som ensamdomare i brottmål, själv verkställer utgallringen av de till ensamdomaren hörande målen. Det bör icke vara något hinder för att redan åklagaren, för underlättande av nämnda gallring, på ett eller annat sätt ger tillkänna sin mening i frågan om ett mål kan behandlas som endomarmål.

Utom domförheten i bagatellbrottmål har kommittén under denna avdelning att behandla de särskilda regler om förenklade protokoll och förenklade domar i bagatellbrottmål, som meddelats i 6 kap. 1 § och 30 kap. 6 § RB samt i 5 och 13 §§ protokollskungörelsen. Enligt dessa bestämmelser må det förenklade förfarandet, med domarna i tabellform och anteckningar motsvarande protokollet i tabellen, användas endast om målet rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter — alltså samma villkor som nu gäller i domförhetskänseende — och under förutsättning dessutom att den tilltalade erkänt gärningen. Redan nu har det framstått som en brist, att tabelldom utan särskilt protokoll icke kunnat begagnas i betydligt större utsträckning; särskilt protokoll har nu måst föras och fristående dom måst uppsättas t. ex. i en mängd mål om erkända bagatellförseelser, endast därför att fängelse ingått i skalan. Enligt kommitténs mening böra sådana ändringar vidtagas i nämnda lagrum i RB och 5 § protokollskungörelsen, att det enklare förfarandet kan användas om den tilltalade erkänt gärningen och målet är av beskaffenhet att vid huvudförhandling häradsrätt är domför med tre i nämnden och rådhusrätt med en lagfaren domare; i detta avseende måste dock ytterligare fordras att målet rör allenast ansvar, ej skadestånd. Men tabelldom skall således enligt förslaget få användas oavsett vilken sammansättning rätten faktiskt haft i målet. Liksom nu skall förenklat protokoll kunna föras endast om tabelldom användes och skall det icke vara någon förutsättning för användande av tabelldom, att förenklat protokoll föres.

Till frågan om förenklingar rörande de mindre brottmålen hör slutligen också ett övervägande, huruvida uppläggande av dagboksblad är erforderligt i alla sådana mål, såsom nu är föreskrivet. Det har särskilt anmärkts att i mål, vari åklagaren utfärdat stämning och vari ej heller annan för-

beredande åtgärd av rätten vidtages, det ej borde fordras att dagboksblad uppläggas; ej ringa arbete och kostnader ha ansetts härigenom kunna sparas. Kommittén ansluter sig till denna uppfattning. Emellertid synes en ändring härutinnan i protokollskungörelsen icke böra begränsas till nämnda specialfall utan ges ett mera generellt innehåll, så att — i överensstämmelse med vad som nu gäller för ärenden — uppläggande av dagboksblad överhuvud ej erfordras, när mål kan avgöras utan att yttrande inhämtas eller annan förberedande åtgärd vidtages. Ett sådant stadgande föreslås infört i 18 § protokollskungörelsen. Såsom i denna paragraf stadgas böra, om dagboksblad icke uppläggas, vissa föreskrivna uppgifter rörande målet i stället antecknas i målförteckningens anmärkningskolumn. I denna kan också göras anteckningar om avsändande av vissa uppgifter om domen. Med hänsyn till pågående utredningar angående kontorsarbetet i domsagorna vill kommittén icke nu föreslå några ändringar i de fastställda formulärens till målförteckning.

- I överensstämmelse med vad nu anförts har kommittén utarbetat
- dels förslag till ändrad lydelse av 1 kap. 5 och 11 §§, 6 kap. 1 § samt 30 kap. 6 § rättegångsbalken, vilket förslag ingår i kommitténs förslag till lag om ändring i rättegångsbalken, *bilaga A*,
 - dels förslag till ändrad lydelse av 6, 51 och 52 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472), vilket förslag ingår i kommitténs förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen, *bilaga B*,
 - dels förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 5 och 18 §§ protokollskungörelsen den 26 september 1947 (nr 775), *bilaga C*,
 - dels ock förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 8 § kungörelsen den 31 oktober 1947 (nr 825) med vissa bestämmelser angående rådhusrätt och magistrat, *bilaga D*.

5.

Måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt

Gällande bestämmelser med motiv

I princip skola alla vädjade mål i hovrätt, tvistemål såväl som brottmål, avgöras efter huvudförhandling. I 50 kap. 21 § RB för tvistemål och 51 kap. 21 § för brottmål angivas emellertid åtskilliga fall, då mål må avgöras utan huvudförhandling, d. v. s. efter föredragning av handlingarna. Bestämmelserna härom överensstämma i huvudsak med vad som föreslogs i processlagberedningens betänkande. Vid redogörelsen i detta för förslagets huvudgrunder erinrades, att i propositionen och riksdagsbeslutet år 1931 förordats "ett enklare förfarande i fråga om behandlingen av vissa mindre mål", samt framhölls, att ett sådant förfarande även enligt beredningens uppfattning vore berättigat "i syfte att särskilt för parterna nedbringa kostnaderna". Vidare erinrades, att beredningens förslag härutinnan innebure, att mål av detta slag finge avgöras utan huvudförhandling men att hovrätten, om huvudförhandling funnes erforderlig, ägde förordna om sådan.

Här nedan upptagas under särskilda punkter de *fall, då mål i hovrätt må avgöras utan huvudförhandling*, därvid under varje punkt angivas de uttalanden härom som gjorts av processlagberedningen eller eljest i samband med bestämmelsens tillkomst.

1. *Tvistemål, om vadetalan medgivits.*

2. *Tvistemål, om hovrätten finner uppenbart, att vadetalan är ogrundad.*

PLB: Genom att i dylikt fall möjlighet finnes att pröva målet på handlingarna vinnes ett enkelt sätt att avgöra mål, däri vadekäranden fullföljt talan allenast för att fördröja domens verkställande eller i annat ohemult syfte.

3. *Tvistemål, om det rör allenast penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, och värdet av det, varom talan fullföljts, uppenbart icke uppgår till 500 kronor.* En förutsättning för avgörande utan huvudförhandling är dock vidare, att ej båda parterna begärt huvudförhandling. Vid beräkning av värdet må hänsyn icke tagas till rättegångskostnad eller till ränta, som upplupit efter talans väckande.

PLB: Ett undantag från regeln om obligatorisk muntlig förhandling har ansetts påkallat beträffande mål, som angå endast obetydliga ekonomiska värden. Avgörande synes härvid böra vara det värde, varom talan fullföljts. Gränsen har satts vid 500 kronor. Rör tvisten i hovrätten ett lägre belopp, torde ofta kostnaderna för huvudförhandling i hovrätten bliva alltför höga i förhållande till tvisteföremålets värde. Vid beräkning av detta värde bör hänsyn ej tagas till

rättegångskostnad eller till ränta, som upplupit efter talans väckande. Även i dessa mål kan emellertid huvudförhandling hållas. Anser hovrätten med hänsyn till målets beskaffenhet eller andra omständigheter, t. ex. då ny bevisning åberopas i hovrätten eller muntlig bevisning, som förekommit vid underrätten, finnes böra upptagas ånyo, huvudförhandling erforderlig för utredningen, äger hovrätten förordna därom. Av betydelse är härvid, att enligt 23 § hovrätten i vissa fall icke kan göra ändring i underrättens dom, med mindre den vid underrätten hörda muntliga bevisningen ånyo upptages inför hovrätten. Därest hovrätten i dylikt fall vill ändra den överklagade domen, är sålunda muntlig förhandling nödvändig. Rätt har även tillagts parterna att erhålla huvudförhandling, därest de båda begärt sådan förhandling. Däremot har det icke ansetts böra medgivas den ena parten att utan motpartens samtycke framtvinga huvudförhandling med därav följande kostnader och besvär. Parts yrkande om huvudförhandling kan emellertid föranleda hovrätten att finna dylik förhandling påkallad. Angår vadekärandens i hovrätten fullföljda talan även sådant, som icke kan skattas i penningar, skall huvudförhandling alltid hållas, om ej undantag härifrån är medgivet enligt annan bestämmelse i denna paragraf.

4. *Twistemål, vari fråga är om allenast rättstillämpningen*, om båda parterna begärt avgörande utan huvudförhandling och hovrätten finner uppenbart, att sådan ej erfordras.

PLB diskuterade ett liknande undantag men avvisade tanken på följande skäl.

Beredningen har undersökt, huruvida det ock i andra fall (än då värdet understiger 500 kronor) borde överlämnas åt hovrätten att bestämma, om huvudförhandling erfordras. En sådan anordning har övervägts särskilt för det fall, att den fullföljda talan avser allenast rättsfrågan. Emellertid torde muntligheten och omedelbarheten vara av stor betydelse även vid parternas utveckling av de rättsliga synpunkterna. Såsom framgår — — — skall i protokollet ej antecknas parternas utveckling i rättsligt hänseende. Ett särskiljande av rätts- och bevisfråga möter dessutom stora svårigheter. Beredningen har därför ej ansett sig böra för nu åsyftade fall föreslå något undantag från huvudregeln.

Bestämmelsen infördes sedan på hemställan av *lagrådet*, som yttrade (vid 50 kap. 21 §):

Enligt förslaget skall i twistemål muntlig förhandling såsom regel äga rum i hovrätten; endast i uppenbara fall, i processuella frågor samt, under vissa förutsättningar, i mål som röra så ringa värde, att de ej kunna bära kostnaden för en huvudförhandling, kan avgörandet ske utan en sådan. Ehuru en dylik ordning måste innebära en betydande ökning såväl av hovrätternas arbetsbörda som av parternas rättegångskostnader, äro dock enligt lagrådets mening fördelarna av densamma i allmänhet så stora, att de överväga olägenheterna. Emellertid bör ej förbises, att i vissa av de mål, i vilka muntlig förhandling i hovrätten enligt förslaget är obligatoriskt, ett verkligt behov därav knappast föreligger. Gäller tvisten exempelvis allenast tolkningen av ett lagstadgande eller eljest en ren rättsfråga, torde i vissa fall muntlig förhandling icke vara av nöden. Detsamma gäller även i andra fall, där materialet ofta ej kan göras tillgängligt eller åskådligt i muntlig form, såsom i vissa räkenskapsmål, patentmål o. d. Vad nu anförts talar för att vidga kretsen av de fall då undantag från muntlighetsgrundsatsen kan göras. Å andra sidan måste beaktas vikten av att, i den mån undantag medgives, reglerna härom erhålla en så snäv avfattning att någon möjlighet till extensiv tolk-

ning av dem ej uppstår. Härmed förenade svårigheter torde göra det nödvändigt att begränsa undantaget till mål, i vilka en bevisprövning ej erfordras. Enligt lagrådets mening bör i enlighet med det sagda föreskrivas, att i mål, i vilka fråga endast är om rättstillämpningen, avgörandet skall ske utan huvudförhandling, såframt båda parterna begärt att sådan ej skall äga rum och hovrätten finner det uppenbart, att huvudförhandling ej är av nöden. Lagrådet hemställer, att paragrafen ändras i enlighet med vad sålunda anförts.

5. *Twistemål, om prövningen ej avser själva saken.*

PLB: Slutligen erfordras ej huvudförhandling, om hovrättens prövning icke avser själva saken, d. v. s. det materiella rättsförhållande varom talan föres. Hovrätten äger sålunda på handlingarna besluta, att den fullföljda talan icke skall upptagas till prövning, eller på grund av rättegångshinder eller domvilla undanröja underrättens dom. Avser vadetalan allenast beslut, som meddelats i samband med domen, t. ex. angående vite, kvarstad eller rättegångskostnad, är huvudförhandling ej heller nödvändig. Stadgandet torde leda till att då vadetalan föres såväl i själva saken som i dylik bifråga, hovrätten äger utan huvudförhandling t. ex. ogilla talan i huvudsaken såsom uppenbart ogrundad och göra ändring beträffande den särskilda frågan.

6. *Brottmål, om talan av åklagaren föres endast till den tilltalades förmån.*

7. *Brottmål, om talan, som föres av den tilltalade, biträts av motparten.*

PLB: Med hänsyn till den tilltalades ställning torde däremot den omständigheten, att han förklarar sig ej ha något att erinra mot den av motparten fullföljda talan, icke böra i och för sig medföra, att huvudförhandling anses onödig.

8. *Brottmål, om den tilltalade av underrätten frikänts för brottet eller dömts till böter eller fällts till vite och anledning ej förekommer till ådömande av svårare straff eller annan påföljd än nu sagts.* Föres även talan om annat än ansvar, må målet dock ej avgöras utan huvudförhandling, med mindre talan därutinnan enligt 50 kap. 21 § (1—5 ovan) må prövas utan huvudförhandling.

PLB: Till de mindre mål, för vilka huvudförhandling icke bör vara obligatorisk, synes böra hänföras de mål, beträffande vilka i hovrätten icke är fråga om annan påföljd än böter eller vite. I de fall, då den tilltalade av underrätten fällts till böter eller vite och talan fullföljts allenast av honom, har sålunda hovrätten alltid möjlighet att avgöra målet på handlingarna. Har den tilltalade av underrätten dömts till frihetsstraff, förvaring eller annan skyddsåtgärd, avsättning eller mistning av befattning, är, oavsett å vilken sida talan fullföljes, huvudförhandling nödvändig. I de fall åter, då den tilltalade vid underrätten frikänts eller yrkande om utdömande av vite ogillats eller den tilltalade dömts till allenast böter eller vite, och talan fullföljts av åklagaren eller målsäganden, har hovrätten att med ledning av handlingarna pröva, huruvida anledning finnes att ådöma annan påföljd än nu sagts. Finnes detta vara förhållandet, skall huvudförhandling äga rum. Av dessa regler följer bland annat, att tilltalad icke kan av hovrätten dömas till frihetsstraff, förvaring eller annan skyddsåtgärd, avsättning eller mistning av befattning, med mindre han haft tillfälle att inställa sig vid förhandling i hovrätten. Även i de fall, då huvudförhandling icke är obligatorisk, äger hovrätten utsätta sådan förhandling, om den kan antagas vara till gagn för utredningen. Av betydelse är härvid bland annat beskaffenheten av den bevisning, som

åberopas i hovrätten. Den i 23 § givna regeln, att i vissa fall hovrätten ej må göra ändring i underrättens dom utan att bevisningen från underrätten upptages ånyo, kan medföra att huvudförhandling måste hållas. Särskilt i de fall, då anledning föreligger att döma tilltalad, som av underrätten frikänts, kan det vara erforderligt, att huvudförhandling hålles. Även eljest kan sådan förhandling vara påkallad, då fråga är om grovt brott. Stor vikt måste ock tillmätas framställning från part, särskilt den tilltalade, om huvudförhandling. I dessa fall har emellertid hovrätten alltid att pröva, huruvida med hänsyn till utredningen, kostnaderna för enskild motpart och det allmänna m. m. huvudförhandling bör komma till stånd. Framför allt då fråga är om allvarligt brott, där en fällande dom, även om den avser allenast böter, kan äga stor betydelse för den dömde, bör dock hovrätten tillmötesgå begäran om huvudförhandling. Detsamma gäller, då målet avser böter till mycket högt belopp.

Därest i brottmål föres talan om enskilt anspråk på grund av brottet och såväl ansvarsfrågan som frågan om det enskilda anspråket fullföljas till hovrätten, synes vid bedömande av huruvida huvudförhandling skall hållas målet böra betraktas som en enhet. Är sålunda med hänsyn till talan om det enskilda anspråket huvudförhandling erforderlig, skall sådan förhandling hållas, även om den icke enligt de i förevarande paragraf givna reglerna påkallas för prövning av ansvarstalan.

9. *Brottmål, om prövningen ej avser själva saken.*

Jfr under 5 ovan.

I fråga om *handlingarnas komplettering före måls avgörande utan huvudförhandling* anförde processlagberedningen under 50 kap. 21 § följande.

I de mål, som avgöras på handlingarna, erhålla parternas inlagor en i viss mån annan betydelse än i mål, däri huvudförhandling hålles. De skriftliga inlagorna tjäna i förstnämnda grupp av mål icke till att förbereda målets vidare behandling utan utgöra jämte handlingarna från underrätten det material, varå hovrättens avgörande skall grundas. På grund härav och då parternas framställningar i regel icke upptagas i underrättens protokoll, kan det bliva erforderligt, att parterna i hovrättsskrifterna fullständigt utveckla sin talan och därvid även ingå på rättsliga spörsmål. Anledning härtill föreligger, när värdet av det, varom talan fullföljes, icke uppgår till 500 kronor och muntlig förhandling sålunda icke alltid kan påräknas. I mål, varom nu är fråga, kan det även föreligga skäl, att hovrätten med stöd av 10 § andra stycket sörjer för en fullständigare skriftväxling mellan parterna och därvid även förelägger parterna att yttra sig över vissa närmare angivna frågor.

I anslutning härtill ha i 50 kap. 22 § och 51 kap. 22 § upptagits följande (likalydande) stadganden:

Då hovrätten beslutat, att mål skall avgöras utan huvudförhandling, skola, om det erfordras, parterna erhålla tillfälle att skriftligen utveckla sin talan.

Utän hinder av tidigare beslut äge hovrätten förordna, att huvudförhandling skall äga rum.

Såsom processlagberedningen berört i ovan återgivna yttranden (ad 3 och 8) modifieras reglerna om måls avgörande utan huvudförhandling väsentligt av förbudet i vissa fall enligt de s. k. *tilltrosparagraferna* (50 kap. 23 § och 51 kap. 23 §) att ändra underrätts dom utan att vittnen m. fl. höras på nytt.

Tilltrosparagrafen för *tvistemål* i 50 kap. 23 § lyder:

Har vid huvudförhandlingen i underrätten rörande viss omständighet vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran hörts inför rätten eller syn å stället hållits och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, må ändring i underrättens dom i denna del ej ske, med mindre beviset upptagits ånyo vid huvudförhandlingen i hovrätten eller ock synnerliga skäl föreligga, att dess värde är annat, än underrätten antagit.

PLB yttrade härom:

Av föreskrifterna i 35 kap. 13 § framgår, att muntlig bevisning, som upptagits vid underrätten, så ock vad rätten vid syn å stället iakttagit får i viss utsträckning i hovrätten förebringas genom protokoll och andra handlingar från bevisupptagningen. Den sålunda förebragta bevisningen är emellertid i regel av mindre värde än den bevisning, som upptages omedelbart av rätten. Med hänsyn härtill kan det icke anses lämpligt, att hovrätten allenast på dylikt material gör ändring i underrättens bevisvärdering i sådana fall, då det kan antagas, att underrättens avgörande rönt inflytande av att underrätten omedelbart upptagit bevisningen. För tryggande av bevisomedelbarheten har därför i förevarande paragraf intagits bestämmelse, att om underrätten grundat sitt avgörande rörande viss omständighet på omedelbart upptagen muntlig bevisning eller syn å stället och avgörandet även i hovrätten beror av tilltron till denna bevisning, hovrätten i regel ej må göra ändring i underrättens dom i denna del, med mindre bevisningen upptagits ånyo vid huvudförhandling i hovrätten. För stadgandets tillämpning kräves, att utgången i hovrätten skall bestämmas av en eller flera omständigheter, om vilka bevisning, varom nu är fråga, förebringats vid underrätten, och att frågan, huruvida dessa omständigheter skola anses bevisade eller icke, beror av den tilltro, som tillägges denna bevisning. Denna tilltro är t. ex. beträffande en vittnesutsaga beroende icke blott av huruvida vittnet talat sanning utan även av vittnets iakttagelseförmåga och förmåga att återgiva vad vittnet erfarit. Regeln gäller, vare sig underrätten tillmätt eller fränkänt utsagan tilltro. Ha sålunda vid underrätten två vittnen lämnat olika uppgifter rörande samma omständighet och underrätten ansett det ena vittnets uppgifter förtjäna tilltro, kan hovrätten i regel icke på denna punkt ändra underrättens bevisvärdering, med mindre båda vittnena höras ånyo i hovrätten. Kan därvid det ena vittnet icke höras, bör enligt den givna regeln underrättens bevisvärdering stå fast. Avgörandet kan icke anses bero av tilltron till utsagan, därest någon tvekan ej råder om att utsagan riktigt återger de faktiska omständigheterna men det är ovisst, vilka slutsatser som kunna dragas ur dessa omständigheter. Detta torde ofta vara fallet, då fråga är om allenast indirekt bevisning. Från den nu angivna regeln, att ändring i underrättens värdering av muntlig bevisning ej får göras utan att bevisningen upptages ånyo, har ett undantag uppställts för det fall, att synnerliga skäl föreligga, att bevisningens värde är ett annat än underrätten antagit. Det bör sålunda vara uppenbart, att underrättens värdering av bevisningen icke kan godkännas. Detta kan inträffa särskilt då i hovrätten tillkommit ny bevisning eller annan utredning, som otvetydigt ådagalägger, att bevisvärdet är annat än underrätten funnit. Av stadgandets avfattning framgår, att detsamma icke gäller, då underrättens bevisföring grundats på bevis, som upptagits utom huvudförhandlingen och vid denna framlagts genom protokoll. I dylika fall har hovrätten samma möjlighet som underrätten att bedöma bevisningens värde.

Den nu berörda regeln medför, att då hovrätten har anledning antaga, att ändring bör ske i underrättens värdering av muntlig bevisning rörande viss omstän-

dighet, hovrätten måste tillse, att all den bevisning, som upptagits omedelbart i underrätten och varå denna grundat sitt avgörande i denna del, ånyo upptages i hovrätten. Härav följer, att huvudförhandling kan bliva erforderlig även i mål, där sådan förhandling eljest icke är obligatorisk. Huruvida av nu angiven grund bevisning skall upptagas ånyo, har hovrätten att i första hand pröva vid utfärdande av kallelser till huvudförhandlingen. Avgörande för denna fråga är främst vadekärändens i vadeinlagan lämnade redogörelse rörande grunden för hans fullföljda talan och hans uppfattning rörande underrättens domskäl. Av dessa torde i regel framgå, huruvida hans talan riktar sig mot underrättens bevisvärdering och i vad mån avgörandet beror av tilltron till den omedelbart upptagna bevisningen. Ofta torde käranden, då han anser underrättens bevisvärdering oriktig, i vadeinlagan begära, att muntlig bevisning skall upptagas ånyo. Hänsyn måste även tagas till eventuella uppgifter från parterna om ny bevisning och vad därmed skall styrkas. Särskilt då i hovrätten återopas ny muntlig bevisning, kan det vara anledning att ånyo höra den vid underrätten upptagna bevisningen. Stadgandet kan medföra, att hovrätten beslutar, att bevisning, som förekommit vid underrätten, skall förebringas ånyo, ehuru part ej framställt begäran därom. Hovrättens befogenhet härtill framgår av 35 kap. 13 §.

Motsvarande regel för *brottmål* i 51 kap. 23 § lyder:

Har vid huvudförhandlingen i underrätten rörande viss omständighet vittne eller sakkunnig hörts inför rätten eller syn å stället hållits och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, må ändring i underrättens dom i denna del ej ske annat än till den tilltalades förmån, med mindre beviset upptagits ånyo vid huvudförhandlingen i hovrätten eller ock synnerliga skäl föreligga, att dess värde är annat, än underrätten antagit.

PLB yttrade härom:

Regeln, att hovrätten i allmänhet icke må utan förnyat upptagande av muntlig bevisning eller syn å stället frångå underrättens värdering av denna bevisning, synes icke böra gälla, då fråga är om ändring till förmån för den tilltalade. Särskilt då hinder möter mot att ånyo upptaga bevisningen, t. ex. då ett vittne ej längre kan höras, skulle det vara obilligt, om icke ändring kunde göras till den tilltalades förmån. I dylikt fall bör tvekan rörande bevisvärderingen lända till fördel för honom. Frågan, huruvida ändring är till den tilltalades förmån eller icke, erbjuder för flertalet fall ej någon svårighet. I de fall, då detta är ovisst, t. ex. då fråga är om val mellan straff och skyddsåtgärd eller mellan olika slag av skyddsåtgärder, synes den i paragrafen givna huvudregeln böra leda till att ändring ej göres, med mindre bevisningen upptagits ånyo.

Föres i brottmål talan om annat än ansvar och förekommer i denna del bevisning rörande omständighet, som ej är av betydelse för ansvarstalan, bör i fråga om möjlighet att härutinnan göra ändring gälla vad om tvistemål är stadgat.

Statistiska uppgifter

För att ge en uppfattning om i vilken omfattning mål avgjorts med och utan huvudförhandling under den tid RB varit i kraft, lämnas i en härvid fogad tabell, *bilaga L*, en sammanställning av de uppgifter härom som hovrätterna i samband med sina anslagsäskanden lämnat för de tre budgetåren 1949/50, 1950/51 och 1951/52.

Siffrorna ge vid handen, att ganska jämnt hälften av alla mål avgöras

på handlingarna men att bortåt hälften av dessa föredragningsmål äro besvär och ansökningar. Av de värdjade målen avgöras omkring 1/3 på handlingarna.

För utredning om betydelsen av värdegränsen och en eventuell höjning av denna har kommittén vidare beträffande Göta hovrätt och hovrätten för Övre Norrland låtit verkställa en undersökning rörande de *under år 1952 avgjorda målen*. Resultatet av denna undersökning framgår av följande tabeller:

I. Tvistemål

	Antal domar, vari tvisteföremålets värde varit				
	under 500 kr.		500— 999 kr.	1 000— 1 499 kr.	1 500 kr. el. mera el. ej ekon. värde
	utan hf	med hf			
Göta hovrätt	9	9	7	8	158
Hovrätten för Övre Norrland	4	10	6	6	74

II. Brottmål, vari underrätten dömt till böter eller vari den tilltalade — utan att det kan anses ha varit fråga om högre straff än böter — blivit frikänd

	Antal domar, som även avse skadestånd och där det omtvistade skadeståndets värde varit				
	under 500 kr.		500— 999 kr.	1 000— 1 499 kr.	1 500 kr. el. mera el. ej ekon. värde
	utan hf	med hf			
Göta hovrätt	5	7	10	7	22
Hovrätten för Övre Norrland	1	7	2	3	15

Kritik och ändringsförslag

Riksdagens revisorer gjorde i sin berättelse till 1950 års riksdag följande uttalande:

Med hänsyn till de kostnadsökningar som uppstått för hovrättsprocesserna framstår det såsom angeläget, att möjligheterna till ett enklare och mindre kostsam samt förfarande i hovrätt prövas. I sådant syfte torde kunna övervägas, om icke vissa eftergifter i avseende å den muntliga handläggningsformen skulle kunna genomföras samt möjligheterna att avgöra målen på handlingarna i motsvarande mån ökas. Härvid måste självfallet skapas garantier för att akten i målet göres så fyllig och tillförlitlig, att den kan läggas till grund för dom. Vad det nya rättegångsförfarandet ytterst åsyftar är en förbättrad utredning såsom underlag för dom. Även om härvid muntligheten tillerkänts vitsord, bör hinder icke få möta att

lämna ökat utrymme för skriftlighet i sådana fall, då denna kan väntas bidra till den bästa utredningen. En hel del mål äro nämligen utan tvekan av beskaffenhet att bättre lämpa sig för skriftlig handläggning. Även ett blandat muntligt och skriftligt förfarande torde mången gång vara tänkbart.

Även för andra fall torde ett slopande av den dyrbara huvudförhandlingen i hovrätt kunna övervägas. F. n. gäller sålunda att tvistemål, där det värde, varom talan fullföljts, uppenbart icke uppgår till 500 kronor, må avgöras utan huvudförhandling, om ej båda parterna begärt det. Redan med hänsyn till penningvärdets försämring sedan år 1938, då ifrågavarande värdegräns föreslogs för att därefter år 1942 lagfästas, synes en avsevärd höjning av nämnda belopp motiverad. En justering uppåt av denna värdegräns, som även med hänsyn allenast till 1938 års penningvärde synes ha varit för låg, skulle medföra, att ett stort antal mål, vilka f. n. kräva huvudförhandling, skulle kunna avgöras efter allenast föredragning.

Detta uttalande av riksdagens revisorer föranledde i *yttrandena däröver* åtskilliga uttalanden och även ändringsförslag. Första lagutskottet behandlade frågan i sitt utlåtande nr 23/1950.

Av de *allmänna uttalandena* må återgivas följande:

Svea hovrätt: Den erfarenhet, som vunnits under den tid den nya rättegångsbalken varit i tillämpning, har otvetydigt givit vid handen, att för upprätthållandet av de principer, varpå rättegångsbalken bygger, icke erfordras att ett muntligt förfarande i hovrätt kommer till användning i den utsträckning som gällande lag förutsätter. De bestämmelser, som gälla för huvudförhandling i hovrätt, ha framtvingat ett förfarande, som alltför ofta innefattar en ren föredragning av det vid underrätten förebragta materialet — vilken föredragning på grund av aktsystemet som regel måste verkställas genom domstolens tjänstemän — utan att något nytt tillföres den högre instansen. Därest vissa jämkningar i riktning mot mindre stränghet komma till stånd i fråga om muntlighetsprincipens tillämpning i hovrätt, vinnes förutom minskning i de enskildas processkostnader även en betydande lättnad i åklagares och advokaters arbetsbörda samt avsevärda besparingar för det allmänna.

Göta hovrätt: Det är obestriddigt, att parternas kostnader vid fullföljd till hovrätt blivit avsevärt ökade genom den nya ordningen, och även hovrätten anser det synnerligen önskvärt att minska denna olägenhet. Denna är emellertid ganska ofrånkomlig, om målen även i hovrätten skola avdömas icke på handlingarna utan efter en muntlig förhandling. Då några väsentliga avsteg från denna ordning icke böra ifrågakomma, kan man heller icke vänta sig att i någon avsevärd mån kunna minska dessa kostnader. Botemedlet synes närmast få bli att genom ökad rättshjälp från det allmännas sida och genom hovrättsting och liknande anordningar delvis överföra kostnaden å det allmänna, såsom redan i stor utsträckning skett. Emellertid är saken av den vikt att man bör överväga alla möjligheter till även andra åtgärder och särskilt då huruvida mål lämpligen i större utsträckning än nu är möjligt kunna avgöras på handlingarna efter föredragning och således utan huvudförhandling.

Hovrätten för Västra Sverige: Det är hovrättens bestämda uppfattning att i det ojämförligt största antalet mål den muntliga handläggningsformen i hovrätt ger en bättre utredning än den skriftliga. Statsrevisorernas uttalande, att en del mål utan tvekan äro av beskaffenhet att bättre lämpa sig för skriftlig handläggning, gäller sålunda enligt hovrättens uppfattning endast ett ringa antal mål. Däremot förhåller det sig otvivelaktigt så, att det företräde muntligheten äger framför

skriftligheten är olika stort i olika grupper av mål. Även utan rubbning av de fundamentala principer, å vilka den nuvarande rättegångsordningen vilar, torde finnas plats för vissa jämkningar i besparande syfte.

Hovrätten för Nedre Norrland: Kunde någon jämkning i gällande bestämmelser ske så att hovrätten finge större möjlighet att företaga mål till avgörande utan huvudförhandling, skulle de med hovrättstingen förbundna olägenheterna i viss mån minskas. Då skulle nämligen, utan att parterna därigenom orsakades extra kostnader, å hovrättens förläggningssort kunna handläggas ett flertal mål, som enligt nuvarande bestämmelser måste, om hovrättsting införes, handläggas å tingen. Även bortsett härifrån skulle emellertid enligt hovrättens mening en uppmjukning av gällande regler vara till fördel ej minst för parterna, vilkas kostnader för hovrättsförfarandet därigenom skulle kunna avsevärt nedgå.

Hovrätten för Övre Norrland: Det är givet, att vissa mål lämpa sig bättre för skriftlig handläggning i andra instans. Emellertid är en avvägning mellan huvudförhandlingsmål och handlingsmål av synnerligen komplicerad natur, och en ändring i den delen skulle ovillkorligen komma att beröra RB:s grundprinciper. Hovrätten vill dessutom framhålla, att denna fråga intimt sammanhänger med det svårösta problemet med protokolleringen, vilket ännu kan sägas i viss mån befinna sig på experimentstadiet och erhållit en mycket skiftande lösning i olika domstolar.

Föreningen Sveriges häradshövdingar: Man är här inne på det nya och väsentliga i den nya rättegångsordningen. Om man nu icke är beredd att frångå muntlighetsprincipens tillämpning även i hovrätten, måste man, då det gäller att föreslå reformer på detta område, gå fram med största försiktighet.

Riksåklagaren: Det synes ämbetet angeläget, att varje förslag, som syftar till att bereda större utrymme för skriftlighet i processen, prövas med sträng återhållsamhet. Särskilt såvitt angår straffprocessen innebär det muntliga förfarandet enligt ämbetets mening så viktiga garantier för rättssäkerheten att intresset av ett nedbringande av det allmännas och även parternas kostnader för rättsskipningen icke bör tillmätas avgörande betydelse.

Första lagutskottet: Det är klart att ett ökat utrymme för skriftligt förfarande skulle vara ett verksamt medel att nedbringa rättegångskostnaderna. Frågan om muntlighet i hovrätt står emellertid i nära samband med spörsmålet om samma principers tillämpning i underrätten. Skulle skriftligheten mera allmänt vinna insteg i hovrätterna, komme muntligheten efter hand att bliva alltmer uttunnad även i lägre rätt och en återgång till det tidigare vidlyftiga protokolleringssystemet i underrätten bleve erforderlig. En sådan utveckling skulle vara högst olycklig. Med principen om fri bevisprövning låter sig vidare en skriftlig hovrättsprocess icke väl förena. Enligt utskottets mening måste därför bestämt hållas fast vid att hovrättsprocessen i princip skall vara muntlig. Endast mera begränsade undantag från denna huvudregel kunna medgivas.

Följande *särskilda ändringsförslag* ha framförts i anslutning till revisorernas uttalande.

1. Höjning av värdegränsen.

Samtliga hovrätter ha uttalat sig härför.

Föreningen Sveriges häradshövdingar: Av samma skäl, som föreningen anfört mot särskilt förfarande i bagatellmål, är föreningen tveksam. Om en justering, begränsad till penningvärdets försämring, kan medföra någon

minskning av antalet huvudförhandlingar, har föreningen dock icke någon invändning mot en så begränsad reform.

Sveriges advokatsamfunds styrelse: Styrelsen tillstyrker oreserverat en höjning av värdegränsen. En dylik jämkning kan knappast vara föremål för delade meningar. Däremot synes kunna diskuteras hur mycket värdegränsen bör höjas. En höjning till 1 500 kr. skulle i och för sig knappast vara ägnad att väcka betänkligheter. Styrelsen erinrar om betydelsen av tilltrosparagraferna.

Första lagutskottet: Med hänsyn särskilt till penningvärdets fall synas betänkligheter icke behöva möta mot en höjning av värdegränsen.

2. *Twistemål, vari fråga är om allenast rättstillämpningen, må avgöras utan huvudförhandling oberoende av om parterna begärt det.*

Detta föreslås av *Svea hovrätt, Göta hovrätt och hovrätten över Skåne och Blekinge.*

Första lagutskottet yttrar att hovrätternas förslag synes beaktansvärt.

3. *Twistemål och brottmål må avgöras utan huvudförhandling, om det är uppenbart att vadetalan skall bifallas.*

I en artikel i SvJT 1950 (s. 631) säges att detta visserligen vore utan större praktisk betydelse men att fall, där huvudförhandling av detta skäl framstått som helt onödig, dock ha förekommit, och det i både tvistemål och brottmål.

Det har upplysts att tvistemålet avsåg ett fall, då en barnafader dömts i underrätt på grund av styrkt samlag, varefter i hovrätt företetts blodprov enligt vilket han ej kunde vara fader.

4. *Brottmål må avgöras utan huvudförhandling, då vadetalan är uppenbart ogrundad (såsom nu i tvistemål).*

Svea hovrätt synes avse detta.

Göta hovrätt och hovrätten för Nedre Norrland anse en sådan regel påkallad.

Första lagutskottet: Vissa skäl tala för att en motsvarighet till regeln om ogrundad vadetalan borde införas även för brottmålen del. Utskottet tänker härvid särskilt på enkla mål om ansvar för rattfylleri, i vilka fullföljden mången gång synes icke ha annat ändamål än att förskaffa den klagande någon tids anstånd med straffets verkställande. Svåra avgränsningsspörsmål måste emellertid härvid uppkomma. Spörsmålet är måhända förtjänt att uppmärksammas vid en utredning.

5. *Generellt bemyndigande för hovrätt att avgöra mål på handlingarna, då med bestämdhet kan antagas, att huvudförhandling icke kommer att tillföra rättegången material av beskaffenhet att inverka på avgörandet.*

Föreslås av *Svea hovrätt* (i motiveringen framhålles svårigheterna med avgränsade undantag).

Första lagutskottet säger härom, att mot förslaget måste invändas att

det icke är möjligt att på förhand avgöra, huruvida en huvudförhandling kommer att tillföra rättegången material av värde.

Riksdagsrevisorerna torde ha avsett något liknande (se ovan).

Göta hovrätt: Därest revisorerna avse en generell rätt för hovrätten att, där det anses lämpligare, företaga mål till avgörande utan huvudförhandling, anser hovrätten detta innebära ett avsteg från principerna, som icke kan rekommenderas.

6. *Rätt att underlåta huvudförhandling, om båda parterna begära det.*

Göta hovrätt föreslår detta och säger: I dispositiva mål framstår en sådan ordning som särskilt motiverad och även i andra mål torde den kunna övervägas.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anför:

Utöver vad nu nämnts torde möjligheterna att i hovrätt öka målens avgörande utan huvudförhandling vara starkt begränsade. Dock kan det ifrågasättas huruvida icke i dispositiva tvistemål parternas gemensamma begäran om målets avgörande utan huvudförhandling borde tillerkännas avgörande betydelse. En sådan utvidgning av möjligheterna att avgöra mål på handlingarna kan emellertid leda till att hovrätterna tvingas att avgöra mål på sämre processmaterial än som stått underrätterna till buds. Det är nämligen ofrånkomligt, att i de allra flesta mål en muntlig huvudförhandling utgör avsevärt bättre material för målets materiellt riktiga avgörande än handlingarna i målet. Å andra sidan kan det naturligtvis sägas, att om i dispositiva tvistemål parterna av ekonomiska skäl vilja nöja sig med att hovrätten avgör målet utan huvudförhandling, bör detta stå parterna fritt. Den fråga, som hovrätten här berört, kräver emellertid ingående överväganden.

Hovrätten för Västra Sverige ifrågasätter detsamma.

Första lagutskottet: Tanken att mera generellt lämna utrymme för parterna att bestämma, om huvudförhandling skall få underlåtas eller icke, torde ej kunna accepteras.

7. *Tvistemål må, om icke part begär sådan, avgöras utan huvudförhandling, därest de faktiska omständigheterna äro klara och fullföljden allenast avser fråga om skäligheten av ett yrkat belopp, såsom underhållsbidrag eller ersättning för sveda och värk.*

Första lagutskottet säger, att detta vore tänkbart.

Advokatsamfundets styrelse hade härom yttrat följande.

Vad angår statsrevisorernas förslag om utökning av möjligheterna att avgöra målen på handlingarna i sådana fall, där målet kan anses vara av beskaffenhet att bättre lämpa sig för skriftlig handläggning, må erinras om att denna synpunkt icke är för rättegångsbalken främmande, i det att mål, vari fråga är allenast om rättstillämpningen, på båda parternas begäran kunna avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten finner uppenbart att sådan ej erfordras. Det är enligt styrelsens mening icke uteslutet att man i syfte att förbilliga hovrättsprocessen skulle kunna gå vidare i samma riktning. Rena skälighetsfrågor (t. ex. skäligheten av ett skadeståndsbelopp för sveda och värk eller skäligheten av ett underhållsbidrag) kunna säkerligen ofta, vare sig de böra betraktas som rättstillämpningsfrågor eller icke, tillfredsställande avgöras utan att huvudförhandling äger rum. Det viktigaste är att omedelbarhetsprincipen icke utan tvingande skäl eftersättes, när det gäller

upptagande och värdering av muntlig bevisning. I detta hänseende måste det tillses att även i hovrätterna muntligheten blir regel.

Hovrätten för Västra Sverige hade varit inne på samma fråga och yttrat: I vissa grupper av mål, där huvudförhandling kan förutses bli av ytterst ringa värde för tvistens avgörande, torde huvudförhandling icke behöva vara obligatorisk. Såsom exempel på dylika målgrupper nämnas mål, som angå endast storleken av underhållsbidrag i samband med hemskillnad eller äktenskapsskillnad eller eljest åt barn.

8. *Rätt underlåta huvudförhandling i mål som avser straffmätning o. dyl., om åklagare och försvarare äro ense därom.*

Riksåklagaren yttrar härom, efter påpekande av att ändringar böra ske med sträng återhållsamhet (se ovan):

Även med beaktande av nu anförda synpunkter synas dock möjligheterna att i hovrätt avgöra målen på handlingarna kunna i viss utsträckning ökas. Sålunda bör en dylik handlägningsform kunna tillämpas exempelvis i fall, där en åklagare — även om det ej sker till den misstänktes förmån — fullföljer talan med yrkande att ett bötes- eller frihetsstraff ändras till kvalificerad villkorlig dom eller framställer yrkande om annan ur kriminalpolitiska synpunkter motiverad ändring av påföljden, t. ex. utbyte av tidsbestämt frihetsstraff mot ungdomsfängelse. Även beträffande mål som avse straffmätningsspörsmål, t. ex. ådömande av böter eller fängelse i rattfyllerimål, eller rena rättsfrågor torde muntlig förhandling i många fall ej vara erforderlig. Hur den närmare avgränsningen från nu angivna utgångspunkter bör ske mellan mål, som böra upptagas till huvudförhandling eller avgöras på handlingarna, kräver närmare övervägande. En förutsättning för att mål i nu avsedd ökad omfattning skall kunna avgöras på handlingarna synes måhända böra vara att den misstänkte har försvarare samt att såväl åklagaren som den tilltalade äro ense om att ej påkalla muntlig förhandling.

Första lagutskottet: Enligt utskottets mening bör det icke komma i fråga att frångå muntlighetsprincipen på detta område. Just i mål av förevarande art synes muntlig förhandling vara av det största värde.

Direktiven för kommittén

I direktiven påpekas att värdegränsen 500 kronor genom penningvärdets förändring fått en annan innebörd än då den uppställdes och att redan av denna anledning en omprövning av denna gräns är påkallad. Efter omnämnande, att första lagutskottet ansett betänkligheter icke behöva möta mot en höjning av denna gräns, anföres att "vid den blivande utredningen synes böra undersökas huruvida denna gräns möjligen bör höjas något mera än vad penningvärdets fall i och för sig föranleder till".

Vidare erinras i direktiven, att en stor del av diskussionen kring nya RB rört sig om en förenkling och ett förbilligande av hovrättsförfarandet och att man därvid särskilt tagit sikte just på en ökning av möjligheterna att i hovrätt företaga vädjade mål till avgörande utan huvudförhandling.

Vidare heter det: Det har anförts att huvudförhandling skulle kunna utan fara för rättssäkerheten underlåtas även i vissa andra fall (än de nu

stadgade). Denna svåra och viktiga fråga bör av utredningen övervägas med utgångspunkt från de uttalanden härom som gjorts av första lagutskottet i dess utlåtande nr 23/1950.

Förberedande undersökning av kommittén

Efter preliminära diskussioner av förevarande fråga utarbetade kommittén en promemoria den 6 mars 1952, som innehöll dels i huvudsak samma redogörelse som återfinnes ovan under denna punkt, dels ock vissa kommitténs synpunkter i de särskilda frågorna. Denna promemoria var föremål för en underhandsremiss till hovrätterna, riksåklagaren och advokatsamfundets styrelse. Vissa yttranden ha i anledning härav inkommit från hovrätterna eller särskilda hovrättsledamöter ävensom av riksåklagaren och samfundets styrelsen. Detta material har begagnats vid den fortsatta utredningen och beröres delvis i kommitténs yttrande här nedan.

Kommittén

Vår nya processordning utgår från att till hovrätt fullföljda mål som regel böra avgöras icke på grundval av skriftligt material, som föredrages inför hovrätten, utan efter en muntlig förhandling inför hovrätten, grundad på samma principer som huvudförhandling inför underrätt.

Från denna regel ges emellertid undantag. Dessa äro av två skilda slag. För det första har lagstiftaren förutsatt att vissa mål lika väl kunna avgöras utan huvudförhandling; på denna grund har medgivits att huvudförhandling underlåtes t. ex. då vadetalan är uppenbart ogrundad eller målet avser endast rättstillämpningen. Och för det andra har man ansett att i vissa mål, som röra mindre värden eller lindrigare straff, kostnaderna för huvudförhandling bli alltför höga i förhållande till sakens vikt; dessa undantag grundas således icke på att huvudförhandling är mindre påkallad utan uteslutande på processekonomiska skäl.

Parternas kostnader bli givetvis väsentligt större vid det muntliga förfarandet än vid det skriftliga. I det senare fallet kan kostnaden begränsas till kostnaden för någon skrift, som insändes med posten; i det förra fallet uppstå kostnader för parter, advokaters och vittnens inställelser, vilka kostnader även i mindre mål kunna bli betydande, och advokatarvodena bli också avsevärt högre. Det är obestridligen en allvarlig invändning mot den nya rättegångsordningen, att hovrättsprocessen i allmänhet blivit så dyrbar för parterna, när huvudförhandling skall äga rum. I den mån detta leder till att medborgarna måste avstå från att söka sin rätt, föreligger uppenbarligen ett allvarligt missförhållande. Olägenheterna för parterna kunna minskas och kostnaderna delvis överflyttas å statsverket, om fri rättegång erhålles eller målen handläggas å hovrättsting, men någon mera väsentlig utvidgning av dessa möjligheter kan man knappast räkna med.

Stor uppmärksamhet kräver därför frågan, om ett skriftligt förfarande är möjligt att begagna i ökad utsträckning.

Vid denna avvägning måste man emellertid beakta att — om det icke är fråga om mål vari huvudförhandling på grund av målens beskaffenhet eller särskilda omständigheter är onödig — det skriftliga förfarandet i hovrätt i allmänhet innebär en sämre process, med sämre garantier för ett riktigt avgörande. Det nya rättegångssystemet är överhuvud så uppbyggt, att ett skriftligt förfarande icke låter sig på ett rationellt sätt inpassa däri. Eftersom fullständiga förhandlingsprotokoll icke skola föras vid underrätten, äro handlingarna därifrån regelmässigt otillräckliga för målets omprövning på dem. Underrätten har dömt på grundval av en muntlig förhandling, och endast denna, medan hovrätten blir hänvisad till ett ofullständigt skriftligt material, kompletterat med rättegångsinlagor i hovrätten (innehållande t. ex. sådant som sagts muntligen i underrätten och ej protokollerats). Att ändra en dom på grundval av ett sämre material än underrätten haft är stötande. Vad som skall få läggas till grund för hovrättens dom blir vidare ofta tveksamt (jfr 17 kap. 2 § och 30 kap. 2 § ”vad handlingarna innehålla”; av andra regler, t. ex. 35 kap. 14 §, följer emellertid att inte allt vad handlingarna innehålla kan få läggas till grund). I bevisfrågan modifieras prövningsrätten väsentligt av tilltrosparagraferna. Å andra sidan innebär, såsom första lagutskottet framhållit, varje försök att förbättra förfarandet genom att göra det skriftliga materialet fullständigare en fara för ökad skriftlighet även i underrätt; betecknande är i detta avseende statsrevisorerens uttalande att det självfallet måste ”skapas garantier för att akten i målet göres så fyllig och tillförlitlig, att den kan läggas till grund för dom”. Ur dessa synpunkter borde måls avgörande på handlingarna i hovrätt helst inskränkas till fall då akten är tillräcklig eller den utan större olägenhet kan göras tillräcklig genom att parterna få tillfälle att skriftligen utveckla vad de anfört muntligen i underrätten eller önska ytterligare anföra i hovrätten.

Å andra sidan är det otvivelaktigt, och bestyrkes av erfarenheten, att hovrätterna få under bedömande icke så få mål av skilda slag — utöver dem som nu bedömas på handlingarna — vilka utan risk kunna avgöras utan huvudförhandling. Önskvärt vore givetvis att finna en utväg att, även om s. k. mindre mål dessutom måste särskilt undantagas, särskilja just de mål, vari huvudförhandling kan antagas vara onödig. Den onekligen smidigaste lösningen härav vore att, såsom också ifrågasatts, helt överlåta avgörandet på hovrätten, men denna lösning skulle enligt kommitténs mening vara förenad med alltför stora brister och kan icke av kommittén förordas. Att finna objektiva normer, efter vilka ifrågavarande mål kunna i lag avgränsas, är emellertid förenat med stora vanskligheter, eftersom de mål som man avser äro av mycket skiftande slag.

Vad därvid först angår *tvistemålen* skall här till en början behandlas ett

förslag, som måhända i viss mån kunde ersätta andra ifrågasatta lösningar, nämligen förslaget att dispositiva tvistemål skulle få avgöras utan huvudförhandling, om båda parterna begärt det och hovrätten dessutom finner uppenbart att huvudförhandling ej erfordras.

Rörande detta förslag yttrade kommittén i förenämnda promemoria:

Goda skäl synas i fråga om dessa mål kunna anföras för en ändring av detta slag. Om båda parterna — vilka disponera över själva processföremålet och som ju ha frihet att underlåta att fullfölja talan eller återkalla en fullföljd talan — själva med hänsyn till besvär och kostnader önska att målet prövas under en enklare processform och om hovrätten dessutom finner, att huvudförhandling uppenbarligen ej erfordras, kan det synas icke behöva väcka betänkligheter att i lagen medge detta. Det kan synas som om härigenom på ett naturligt sätt skulle utskiljas just de mål vari huvudförhandling är onödig. Och det ter sig utan tvivel nu icke så sällan stötande att möjlighet icke finnes att ens på parternas enstämmiga begäran underlåta huvudförhandling. Emellertid kunna otvivelaktigt även vägande invändningar göras mot en ändring av ifrågasatt slag. Det bör därvid först rent principiellt framhållas, att även om parterna disponera över processföremålet, därav icke följer att de själva skola få bestämma processformen. En möjlighet för parterna att avsäga sig den muntliga processen kan tänkas medföra risker för alltför omfattande skriftlighet i hovrätt och därmed även i underrätt. Visserligen kan man antaga att de allra flesta advokater nu i princip föredraga den muntliga processen och ej i onödan skulle förmå sina klienter att begära måls avgörande på handlingarna. Detta gäller dock icke alla advokater, än mindre alla eljest anlätade ombud, och även principiella anhängare kunna lätt i ett givet fall förledas att av bekvämlighetsskäl eller förmenta lämplighetsskäl begära ett måls avgörande på handlingarna även i fall då det ej borde ske. Parterna personligen lockas givetvis vid ett sådant val av möjligheten till kostnadsbesparing och kunna kanske inte alltid själva inse riskerna för ett materiellt sämre avgörande. Det kan vara i någon mån tvivelaktigt om hovrättens prövning utgör tillräcklig garanti mot en olycklig utveckling. Inställningen till dessa frågor är ännu icke enhetlig bland hovrättsledamöterna, och man kan måhända icke bortse från risken att en hovrättsavdelning frestas att alltför mycket begagna sig av den möjlighet till ett enklare förfarande, som ifrågavarande ändring skulle innebära; det kan rent av tänkas att en referent härvidlag påverkar parterna eller deras ombud på ett mindre lyckligt sätt. Det kan slutligen påpekas att en ändring av detta slag måhända skulle nödga hovrätten att i förväg ex officio iakttaga den s. k. tilltrosparagrafen i större utsträckning än nu erfordras, något som knappast vore så lyckligt.

Kommittén tog i promemorian icke någon bestämd ståndpunkt till förslaget.

I de från hovrätterna inkomna yttrandena har förslaget merendels tillstyrkts. Det har därvid ifrågasatts och från ett håll angivits som en förutsättning att hovrättens ledamöter äro ense om att avgöra målet på handlingarna samt från ett annat håll uttalats att det borde stadgas att yrkande om avgörande på handlingarna skall framställas redan i vadeinlagan. Avstyrkande röster saknas emellertid icke från hovrätterna. Det uttalas därvid farhågor för återfall i den skriftliga processen.

Advokatsamfundets styrelse avstyrker, med instämmande i de av kom-

mittén själv framförda betänkligheterna mot förslaget, och anför ytterligare:

Om syftet skulle vara att undanröja en av grunderna för åsikten att hovrättskostnaderna äro så stora att de kunna avskräcka en part från en i och för sig befogad fullföljd av talan, skulle den föreslagna regeln knappast vara tillfyllest. Att parterna kommit överens om att begära målets avgörande på handlingarna innebär ju icke någon säkerhet för att målet verkligen bleve avgjort i denna ordning. Att ge parterna full frihet att disponera över processformen kan å andra sidan icke gärna ifrågakomma. Ur parternas synpunkt skulle därför en regel av antytt innehåll ingalunda alltid vara av något värde. Däremot är det enligt styrelsens mening uppenbart att regeln skulle medföra risker för alltför omfattande skriftlighet i hovrätt och därmed även i underrätt. Det är långt ifrån otroligt att det skulle bli en synnerligen vanlig företeelse att parterna framförde en hemställan om målets avgörande utan huvudförhandling i inlagor, vari talan utvecklades i en omfattning, som i varje fall icke vore mindre än under den skriftliga processens tid. Om hovrätten sedan, efter att ha tagit del av dessa inlagor, ändock utsatte målet till huvudförhandling, skulle densammnas värde onekligen i hög grad förminskas.

Kommittén har, trots de gjorda invändningarna, funnit den framförda tanken icke böra avvisas. En allmän utgångspunkt har, såsom redan antytt, varit att hovrättsprocessens fördyring under nya rättegångsordningen otvivelaktigt är en allvarlig olägenhet som icke får underskattas och att erfarenheten otvivelaktigt visar att huvudförhandling i ej så få fall, där den nu är obligatorisk, skulle kunna utan men underlåtas. Det må vara naturligt att såväl domare som advokater eftersträva en så god process som möjligt och därvid äro benägna att underskatta betydelsen av att denna process är dyr, men för en part, som nu ser sig av ekonomiska skäl förhindrad att överklaga en underrättsdom, bör det vara bättre att få möjlighet att kunna klaga med en enklare processform än att ej kunna klaga alls. Då det endast är fråga om tvister, vari de enskilda parterna ha den vidsträcktaste rätt att avgöra, hur dessa materiellt och formellt skola lösas, och vari de t. ex. kunna komma överens om att låta dem lösas av skiljenämnd, med ofta svaga garantier för ett riktigt avgörande, synes det naturligt att de åtminstone skola ha så mycket inflytande över processformen i hovrätten, att om de äro ense om att välja en billigare och enklare processform, som lagstiftningen dock förutsätter skall finnas för vissa mål, deras önskan skall kunna tillgodoses, om hovrätten dessutom själv finner uppenbart, att den dyrare formen ej erfordras. Parterna kunna redan nu, även i mål som anhängiggjorts vid domstol, ha ett bestämmande inflytande över processformen, t. ex. i fråga om vittnes hörande (35 kap. 6 §) eller såtillvida att hovrätt då tvisteföremålets värde understiger 500 kronor ej må underlåta huvudförhandling om båda parterna begära sådan; det ifrågavarande ändringsförslaget avser icke (jfr första lagutskottet ovan s. 66) att ge parterna någon ovillkorlig bestämmanderätt, ens när de äro ense. Det är riktigt att detta, såsom advokatsamfundets styrelse framhållit, förringar regelns värde

för parterna, i det att dessa icke kunna vara säkra på att få målet avgjort på handlingarna, ens om de båda begärt det. Det kan emellertid icke ifrågasättas, och så har heller icke skett i något av yttrandena, att göra hovrätten bunden av parternas yrkande i detta avseende, och kommittén anser, såsom framgår av det föregående, att en förutsättning för avgörande på handlingarna bör vara — liksom nu i mål som röra allenast rättstillämpningen — att hovrätten finner uppenbart, att huvudförhandling icke erfordras. Med ett sådant stadgande synes anledning saknas att uppställa något villkor om enighet mellan hovrättens ledamöter; onödigheten av en huvudförhandling kan knappast anses uppenbar om ej ledamöterna äro ense därom.

Med den ifrågasatta lösningen kan man tänka sig en olämplig användning av skriftlig procedur i hovrätt endast om båda parterna oriktigt bedömt denna procedurfråga och hovrätten samtidigt klart underskattat betydelsen av en muntlig förhandling. Kommittén vågar räkna med att den nya processens värde numera så genomsyrat uppfattningen i hovrätterna att riskerna för en utbredd skriftlighet i de fall, då den icke lämpar sig, icke äro stora. Att reformen skulle kunna leda till ökad skriftlighet i underätterna kan kommittén icke antaga; systemet med måls avgörande på handlingarna i hovrätt förekommer ju redan nu i ej ringa utsträckning utan att det fördenskull förmärkts att möjligheten därtill inverkat på underrättsprocessen, och varken parter eller domstolar komma ju under processen vid underrätten att kunna veta, om den nu ifrågasatta regeln kan komma att träda i tillämpning just i det förevarande målet.

Kommittén vill emellertid som ett skäl för ändringen också framhålla, att det torde finnas vissa slag av mål, som på grund av sin art särskilt väl lämpa sig för ett rent skriftligt förfarande, t. ex. vissa redovisningstvister och vissa patentmål; man synes ha anledning antaga att det föreslagna stadgandet skall fylla ett behov i sådana mål.

Det har mot förslaget invänts, att det kan befaras att parterna komma att vidlyftigt utveckla sin talan, innan det avgjorts om huvudförhandling skall hållas eller icke, och att detta blir menligt för huvudförhandlingen i de fall då sådan kommer att hållas. Det är otvivelaktigt riktigt, att vidlyftig skriftväxling icke blott är onödig utan direkt av ondo i huvudförhandlingsmål. Om möjlighet att avgöra mål på handlingarna införes för ifrågasvarande grupp av mål, synes det emellertid böra gå till så i dessa mål — liksom bort ske i motsvarande fall tidigare då det inte från början varit klart att målet skulle avgöras på handlingarna — att parterna visserligen i vadeinlagen eller genmälet anhålla om målets avgörande utan huvudförhandling men ändock inskränka dessa skrifter till vad lagen stadgar och endast förbehålla sig att, om anhållan om avgörande utan huvudförhandling framställes från båda sidor och huvudförhandling i anledning därav ej kommer till stånd, få vidare utveckla sin talan. Att parterna utveckla sin talan är i förevarande mål som regel nödvändigt för målets avgörande

men synes åtminstone mera sällan erfordras för att bedöma om huvudförhandling erfordras eller icke.

Det föreslagna stadgandets tillämplighet begränsas genom den för tvistemål gällande s. k. tilltrosparagrafen, vilken ej i detta sammanhang föreslås ändrad. Härvidlag kan anmärkas, att i ett av yttrandena från Svea hovrätt, vari förslaget tillstyrkes, göres gällande, att den enda invändning av någon betydelse, som kunde göras mot förslaget, syntes vara den, att hovrätten skulle på grund av parternas begäran om målets avgörande utan huvudförhandling se sig förhindrad att, oaktat hovrätten har en annan uppfattning om bevisens värde än underrätten, komma till annat slut än underrätten. Det anföres i yttrandet att denna risk nog komme att förbises av en del parter och ombud åtskilliga år framåt, innan insikt därom genom rätts-tillämpningen inarbetats, men att det å andra sidan vore att räkna med att hovrätten i fall av hithörande slag komme att antingen, trots parternas begäran att få slippa huvudförhandling, utsätta deras mål till sådan förhandling och ånyo upptaga bevisen eller också tillämpa undantagsregeln i slutet av 50 kap. 23 §. Kommittén anser det saknas anledning antaga, att icke dessa frågor skola kunna lösas utan större svårigheter än hittills framträtt i tvistemål under värdegränsen 500 kronor, i vilka parterna förutsätta att målet skall kunna avgöras på handlingarna och vari problemställningen i förevarande avseende blir i stort sett densamma som då parterna i den nya gruppen av mål anhålla om avgörande på handlingarna. Kommittén upprepar att tilltrosparagrafen givetvis innebär — och bör innebära — en betydelsefull begränsning av den nya regelns tillämpning men vill framhålla att det i praktiken finnes en mängd mål, vari tilltrosparagrafen icke i och för sig utgör något hinder för avgörande på handlingarna.

Kommittén anser, att det föreslagna stadgandet trots alla begränsningar skulle få ej ringa praktisk betydelse. Man synes kunna antaga att därigenom på ett naturligt sätt skulle kunna utskiljas åtminstone de mest utpräglade av de fall där huvudförhandling skulle innebära en onödigt kostsam och för parterna tyngande procedur samt att behovet av andra stadganden i detta syfte inte blir så stort.

I sistnämnda avseende skall till en början framhållas, att om det nya stadgandet — som här förutsatts — får det innehållet att mål, vari saken är sådan att förlikning därom är tillåten, på båda parternas begäran må avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten finner uppenbart att sådan ej erfordras, innebär ett sådant stadgande för de dispositiva målens del en utvidgning i oförändrad form av den nuvarande regeln för "mål vari fråga är om allenast rättstillämpningen" till att avse även alla andra dispositiva mål och att det nya stadgandet således för de dispositiva målens del helt ersätter nämnda regel. Ett spörsmål blir då, om denna bör bibehållas beträffande övriga mål, d. v. s. de indispositiva tvistemålen, för vilka kommittén anser sig icke böra föreslå en så generell regel om rätt att av-

göra mål på handlingarna som för de dispositiva målen. Kommittén har ansett att möjligheten att avgöra indispositiva mål utan huvudförhandling, om de röra allenast rättstillämpningen, kan vara av en viss praktisk betydelse och att anledning saknas att ändra vad i detta avseende nu gäller.

Eftersom det nya stadgandet icke utesluter att en part genom att motsätta sig att begära avgörande på handlingarna kan framtvunga en onödig huvudförhandling, bör självfallet bibehållas den nuvarande bestämmelsen om att tvistemål må avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten finner uppenbart att vadetalan är ogrundad. Däremot synas de fall då hovrätt finner uppenbart att vadetalan skall bifallas, och dessutom finner huvudförhandling onödig, icke ha tillräckligt stor praktisk betydelse för att motivera en sådan särskild bestämmelse därom som blivit ifrågasatt. Ej heller vill kommittén, om det av kommittén föreslagna stadgandet införes, föreslå en särskild bestämmelse rörande mål om rättstillämpningen av innehåll att i sådana mål huvudförhandling må underlåtas även om parterna ej begärt det. Detta har visserligen tillstyrkts i flertalet yttranden, men advokatsamfundets styrelse har avstyrkt och därvid — enligt kommitténs uppfattning med rätta — framhållit, att det kan vara ytterligt vanskligt att avgöra huruvida fråga är om allenast rättstillämpning, att frågor därom ofta i lika hög grad som bevisfrågor kunna vara ägnade för muntlig framställning samt att den part, som önskar muntligen framlägga sina synpunkter i rättstillämpningsfrågan, bör ha en ovillkorlig rätt att göra detta.

Det enligt redogörelsen här ovan diskuterade, ursprungligen av advokatsamfundets styrelse framförda förslaget att huvudförhandling i tvistemål skulle få underlåtas, om part icke begärt sådan samt de faktiska omständigheterna äro ostridiga och fullföljden endast avser skäligheten av ett yrkat belopp, ansåg sig kommittén i nämnda promemoria icke kunna förorda, och samfundsstyrelsen har därefter icke vidhållit förslaget. Detta har visserligen i huvudsak förordats i många av de andra yttrandena, men skälen för förslaget synas väsentligen förfalla om det av kommittén ovan framförda förslaget genomföres.

För tvistemålens del återstår att behandla frågan om en höjning av värdegränsen. Såsom redan berörts kan mot varje sådan gräns framställas invändningar; en huvudförhandling kan vara av vikt lika väl i mål om ringa belopp som i mål om större, och även mål om små belopp kan för parten vara av stor betydelse, medan mål över en värdegräns i det särskilda fallet kan ha ringa betydelse för parten. Skälet för en värdegräns har emellertid varit att i mål om ringa värden kostnaderna för en huvudförhandling anses bli alltför höga i förhållande till tvisteföremålets värde, och det är otvivelaktigt nödvändigt att bibehålla en sådan gräns, under vilken mål må avgöras på handlingarna. Den nu gällande värdegränsen, 500 kronor, föreslogs i processlagberedningens betänkande år 1938 och bestämdes genom rättegångsbalkens antagande år 1942. En höjning

med hänsyn till penningvärdets fall har allmänt ansetts motiverad, men det har också ifrågasatts att genomföra en ytterligare höjning.

Här anmärkas följande siffror från socialstyrelsens levnadskostnadsindex och konsumtionsprisindex vissa av åren 1935—1953:

	Levnadskostnadsindex med skatter	Konsumtionsprisindex; general- index för alla varor o. tjänster
1935	100	100
1938 årsmedeltal	106	105,2
1942	151	154,7
1945	154	157,5
1948	167	172,4
1952	226	223
1953 mars månad	227	224,4

Kommittén förutsatte i sin promemoria i ämnet en höjning till 1 000 eller 1 500 kronor. I yttrandena har allmänt förordats en höjning till sistnämnda belopp. Det har framhållits att denna fråga icke har så stor betydelse för parter med fri rättegång men däremot betyder mycket för deras motparter, liksom för alla parter med sådana ekonomiska förhållanden att de, utan att dock vara välsituerade, icke kunna få fri rättegång.

Advokatsamfundets styrelse har tillstyrkt en höjning till 1 500 kronor och i samband därmed anfört:

En värdegräns innebär med hänsyn till tilltrosparagrafen icke att alla tvistemål under värdegränsen komma att i hovrätten avgöras på handlingarna. Om man ser på problemet uteslutande ur den synpunkten att det gäller att göra processen i mål under värdegränsen så billig som möjligt, innebär nämnda förhållande naturligtvis en viss olägenhet. Den part, som vill överklaga en underrättsdom av den anledningen att han har en annan uppfattning än underrätten om den tilltro som den därstädes förebragta bevisningen förtjänar, måste ju räkna med huvudförhandling och förnyad bevisupptagning i hovrätten och kan därför av kostnads-skäl draga sig för att fullfölja talan. Styrelsen har emellertid svårt att se att det finnes någon möjlighet att — på annat sätt än genom utökad rättshjälp, hovrätts-ting etc. — undanröja denna olägenhet. Möjligen kunde man tänka sig en lagändring av innehåll att stadgandet i 50 kap. 23 § icke skulle gälla i mål under värdegränsen. En sådan lagändring skulle dock ur andra synpunkter väcka betänkligheter.

Såsom framgår av förestående indexsiffror motiverar penningvärdets fall, om man utgår från den tidpunkt då processlagberedningens betänkande framlades, i och för sig en höjning av värdegränsen till något över 1 000 kronor. I anslutning till de flesta uttalanden som gjorts i denna fråga anser kommittén, att gränsen lämpligen bör dragas vid 1 500 kronor. Kommittén

har därvid även beaktat resultatet av de stickprovsundersökningar för olika värdegränser, som gjorts i fråga om två hovrätter (s. 62 ovan).

Kommittén övergår härefter till de ändringar i bestämmelserna om målsavgörande på handlingarna, som kunna ifrågasättas i fråga om *brottmålen*.

I promemorian har kommittén icke för brottmålen, liksom icke heller för de indispositiva tvistemålen, ifrågasatt någon ändring motsvarande förslaget att dispositiva tvistemål skulle kunna avgöras på handlingarna om båda parterna begärt det. Såsom ovan nämnts hade riksåklagarämbetet däremot i yttrande över statsrevisorernas berättelse föreslagit detta såtillvida, att mål som avsåge endast straffmätning el. dyl. tänktes kunna avgöras på handlingarna, om åklagare och försvarare voro ense därom. I kommitténs promemoria omnämndes förslaget utan särskilt yttrande, och det har i de avgivna yttrandena allmänt avstyrkts. Riksåklagarämbetet yttrar, närmast i anslutning till promemoriaförslaget angående de dispositiva tvistemålen:

Kommittén har ansett att en dylik regel beträffande brottmål icke kan förordas. Fall torde emellertid otvivelaktigt förekomma, då huvudförhandling i brottmål icke fyller någon uppgift. Så är mången gång förhållandet i mål, vilka avse väsentligen rättstillämpningen. Här må anföras ett exempel, vilket har sin nära motsvarighet i ett fall, som ämbetet haft under bedömande (jämför NJA 1952 I s. 50). En yngling dömes för en serie allvarliga egendomsbrott till ungdomsfängelse. Domen innebär bifall till samtliga åklagarens ansvarspåståenden utom ett. Detta avser egenmäktigt förfarande, bestående däri att ynglingen tagit sig in i en olåst bil och tillbringat några timmar där. De faktiska omständigheterna äro ostridiga. Underdomstolens ogillande av ansvarsyrkandet grundar sig därpå att domstolen anser förfarandet icke kunna bedömas såsom besittningstagande av bilen. När åklagaren finner frågan härom vara av principiell betydelse, fullföljer han talan mot domen med yrkande endast om bifall till sitt ifrågasatt ansvarspåstående. Någon ändring i övrigt av underrättens dom är icke ifrågasatt. Enligt nu gällande regler är i ett dylikt fall huvudförhandling i målet med genomgång av hela processmaterialet ofrånkomlig. En sådan ordning framstår emellertid såsom föga ändamålsenlig. Huvudförhandlingen fyller ju här icke någon uppgift. — Även i fall, som icke röra rättstillämpning, kunna omständigheterna vara sådana, att huvudförhandling måste anses obehövlig. Nämnas kan såsom exempel mål om ansvar för rattfylleri, där målets avgörande beror allenast på bedömningen av en sakkunnigutredning beträffande betydelsen och värdet av blodprov i visst fall. När enligt förslaget såsom förutsättning för avgörande på handlingarna kräves icke endast att hovrätten finner huvudförhandling obehövlig utan även att parterna äro ense att huvudförhandling ej skall äga rum, synes införandet av en dylik regel icke behöva föranleda betänkligheter.

Kommittén anser emellertid att man icke på detta område bör frångå muntlighetsprincipen.

Vidare har ifrågasatts att för brottmålen införa en motsvarighet till regeln att tvistemål må avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten finner uppenbart att vadetalan är ogrundad. Kommittén anförde i sin tidigare promemoria härom:

Under det att PLB i fråga om tvistemålen yttrar att genom att "möjlighet finnes att pröva målet på handlingarna vinnes ett enkelt sätt att avgöra mål, däri vade-

käranden fullföljt talan allenast för att fördröja domens verkställande eller i annat ohemult syfte", säger PLB angående brottmålen endast att det ej "ansetts lämpligt, att hovrätten allenast på handlingarna ogillar vadetalan som uppenbart ogrundad". På grund av de gångna årens erfarenhet synes emellertid denna fråga böra omprövas. Det torde vara en allmän erfarenhet i hovrätterna och bland åklagare och advokater att det just i brottmål, vari ett kort ovillkorligt frihetsstraff ådömts, icke är ovanligt att ett överklagande sker just i sådana syften som PLB avser. Särskilt vanligt torde detta vara i rattfyllerimålen. Att fullföljdsförfarandet tages i anspråk för sådana syften, med därav följande kostnader för det allmänna, undgås visserligen icke helt om det skulle vara möjligt att avgöra sådana mål på handlingarna, men det ter sig särskilt stötande när det vidlyftigare och betydligt kostsammare förfarandet med huvudförhandling måste sättas i gång.

Helt naturligt bör man ha starka skäl för att ånyo möjliggöra en skriftlig process i hovrätt när det gäller prövning av en dom å frihetsstraff. Om stadgandet begränsas till vadetalan av den tilltalade och det vidare såsom förutsättning stadgas icke blott att hovrätten skall finna uppenbart, att vadetalan är ogrundad, utan också att den tilltalade icke dömts till svårare straff än fängelse eller straffarbete i tre månader, synes emellertid en sådan ändring icke böra väcka alltför stora betänkligheter.

Riksåklagarämbetet tillstyrker en längre gående regel och anför:

Det torde vara en allmän erfarenhet att i ett icke ringa antal brottmål, som av den tilltalade föres vidare till hovrätten, huvudförhandlingen icke tjänar något syfte, emedan det redan på förhand framstår såsom uppenbart att den fullföljda talan icke kan leda till ändring i överklagade domen. En grupp av mål, där så regelmässigt är fallet, är de militära brottmål, som angå lydnadsbrott eller grovt tjänstefel av vissa värnpliktsvägrare (Jehovas vittnen). En annan grupp av mål, där utgången redan på förhand ofta är given, är rattfyllerimålen. Ytterligare tillkommer emellertid ett stort antal mål rörande de vanliga förmögenhetsbrotten, där den tilltalade endast för att vinna uppskov med straffverkställigheten fullföljer talan med yrkande om villkorlig dom eller straffnedsättning, ehuru på grund av tidigare brottslighet villkorlig dom är utesluten och straffnedsättning ej kan ifrågakomma.

Med hänsyn härtill framstår införandet av en regel, varigenom möjlighet beredes hovrätt att på handlingarna avgöra mål, där vadetalan av enskild part är uppenbart ogrundad, såsom önskvärd.

Kommittén har också förordat en dylik regel. Emellertid har kommittén föreslagit en gräns för regelns tillämpning med avseende å det utdömda straffets svårhetsgrad. Sålunda skulle regeln icke gälla i fråga om svårare straff än fängelse eller straffarbete tre månader.

Väl fyller det muntliga förfarandet särskilt i straffprocessen en viktig uppgift för rättssäkerhetens garanterande. Med hänsyn härtill synes en regel om måls avgörande på handlingarna vid uppenbart ogrundad talan icke böra gälla i fråga om svårare straff. Ämbetet vill emellertid ifrågasätta om icke den av kommittén i detta hänseende förordade gränsen för regelns tillämpning dragits alltför snävt. Sålunda kan nämnas att straff å mer än tre månaders fängelse stundom utdömas i de ovannämnda militära brottmålen, då fråga är om upprepad brottslighet. Och i dessa mål fyller ju huvudförhandling ingen uppgift. I rattfyllerimål är ej sällan rattfylleriet förenat med ett eller annat egendomsbrott — oftast grovt egenmäktigt förfarande — vilket medför att frihetsstraff å mer än tre månader utdömes. Fullföljd talan i sådant mål med yrkande om straffflindring eller villkorlig dom kan ofta bedömas såsom uppenbart ogrundad.

Med hänsyn till det nu anförda synes gränsen böra dragas något vidare än vad kommittén föreslagit. Måhända kan därvid en lämplig gränslinje anses ligga vid de straff — fängelse eller straffarbete sex månader och därutöver — ifråga om vilkas verkställande särskilda bestämmelser gälla (43 § straffverkställighetslagen; lagen om villkorlig frigivning). Regeln skulle alltså innebära att vid uppenbart ogrundad talan huvudförhandling ej erfordras, då det ådömda straffet understiger fängelse eller straffarbete sex månader.

I de avgivna yttrandena har man emellertid merendels ställt sig betänksam mot vad kommittén i denna del ifrågasatt. Advokatsamfundets styrelse framhåller, att det ur rättsvårdens synpunkt är en väsentligt mindre olägenhet att en eller annan person i onödan besvärar det allmänna med en huvudförhandling än att det över huvud taget skall kunna tänkas förekomma fall, där en person som anser sig med orätt dömd till frihetsstraff skall förvägras att muntligen framlägga sin sak i hovrätten, därför att en hovrättsavdelning av handlingarna utläser att hans vadetalan är uppenbart ogrundad.

Vid förnyat övervägande av denna fråga har kommittén ansett sig icke böra föreslå någon ändring i förevarande avseende.

Slutligen bör beröras en av en advokat väckt fråga rörande stadgandet i 50 kap. 22 § RB, att då hovrätten beslutat att mål skall avgöras utan huvudförhandling skola, om det erfordras, parterna beredas tillfälle att skriftligen utveckla sin talan. Advokaten anför: I många fall kan vid ett ytligt betraktande underrättens dom vara så välgrundad och vadeinlagan så föga upplysande om vadekärandens synpunkter, att vadetalan kan te sig uppenbart ogrundad. Vadekäranden kan emellertid i sin argumentering få hovrätten på bättre tankar. Innan hovrätten beslutar att avgöra målet utan huvudförhandling på nu avsett skäl, böra därför parterna obligatoriskt beredas tillfälle att skriftligen utveckla sin talan. Orden "om det erfordras" böra till följd härav utgå ur 50 kap. 22 §. Advokatsamfundets styrelse har härom uttalat, att styrelsen funne förslaget beaktansvärt och tillstyrkte, att spörsmålet upptoges till övervägande.

Kommittén yttrade härom i sin promemoria: Därest den föreslagna ändringen skall genomföras för tvistemål bör givetvis även det likalydande stadgandet för brottmål ändras. Emellertid ha parterna i många mål som föredragas på handlingarna redan i vadeinlagan, respektive genmålet, slutligt utvecklat sin talan. Då målet kan avgöras på handlingarna, är det önskvärt att så sker. Föreläggande enligt 50 kap. 22 § eller 51 kap. 22 § är således ofta icke erforderligt. När vadetalan prövas på handlingarna såsom uppenbart ogrundad, kan visserligen av naturliga skäl en utveckling av talan redan i vadeinlagan som regel icke förväntas, men olika regler för dessa och andra fall äro knappast motiverade. Det torde icke i praktiken vara så svårt att avgöra om en talan redan tillräckligt utvecklats eller icke.

Advokatsamfundets styrelse har i anledning härav yttrat:

Det är visserligen sant att fall förekomma, där parterna redan i vadeinlagan, resp. genmålet, slutligt utvecklat sin talan, och det kan naturligtvis sägas att föreläggandet enligt något av nämnda lagrum då icke är erforderligt. Styrelsen kan emellertid icke instämma i kommitténs uttalande att det i praktiken icke skulle vara så svårt att avgöra om en talan redan tillräckligt utvecklats eller icke. Det kan mycket väl tänkas att parterna, därest de underrättas om att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling, önska anföra något ytterligare, som också befinnes vara av betydelse vid målets avgörande. Om det nu då eller då skulle inträffa att part, som beretts tillfälle att ytterligare skriftligen utveckla sin talan, svarar att han intet har att tillägga, eller inkommer med en skrift, som icke ger något nytt av värde, är detta icke någon olägenhet av nämnvärd betydelse. Vida allvarigare är att den nuvarande avfattningen av ifrågavarande lagstadganden kan föranleda — och faktiskt också har föranlett — att ett mål avgöres utan att en part haft tillfälle att anföra vad han önskar för att söka övertyga hovrätten om det berättigade i sin talan.

Såsom kommittén ovan antytt synes den riktigaste ordningen vara att parterna i de fall, då det icke från början är klart att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling, inskränka vadeinlagan, respektive genmålet, till vad lagen förutsätter men uttryckligen förbehålla sig att, om målet skall avgöras utan huvudförhandling, få skriftligen utveckla sin talan. Endast om det är klart, att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling, böra parterna lämpligen redan i nämnda skrifter fullständigt utveckla sin talan — med beaktande av att protokollet endast ofullständigt återger vad som anförts vid underrätten — och när så sker bör detta lämpligen uttryckligen förklaras. Om detta iakttages, kan det i sistnämnda fall icke vara någon anledning att bereda parterna tillfälle att ytterligare utveckla sin talan. Även om det icke uttryckligen sagts kan det stundom vara uppenbart att parten i hovrätten anförvt vad han önskar. Emellertid är det riktigt att det icke bör få förekomma att en part överrumplas av ett avgörande i hovrätten utan att han räknat med ett avgörande på handlingarna och utan att han utvecklat sin talan som han avsett att göra vid huvudförhandlingen. Kommittén föreslår fördenskull följande ändrade lydelse av första stycket i 50 kap. 22 § och 51 kap. 22 §: Innan mål avgöres utan huvudförhandling, skola parterna, om det ej är uppenbart att det ej erfordras, hava erhållit tillfälle att skriftligen utveckla sin talan.

I enlighet med det nu anförda har kommittén utarbetat förslag till ändrad lydelse av 50 kap. 21 och 22 §§ samt 51 kap. 22 § rättegångsbalken, vilket förslag ingår i kommitténs förslag till lag om ändring i rättegångsbalken, *bilaga A*.

6.

Vistelseforum i brottmål

Gällande bestämmelser

I 19 kap. 1 § första stycket RB stadgas, att laga domstol i *brottmål* är rätten i den ort, där brottet förövades. Förövades brottet å orter under skilda domstolar, äga de lika behörighet. Har det skett å svenskt fartyg under resa inom eller utom riket, är även rätten i den ort, dit den misstänkte med fartyget först ankommer eller där han gripits eller eljest uppehåller sig, behörig. Är, då åtal väckes, ovisst, var brottet förövades, må enligt andra stycket åtal upptagas av rätten i någon av de orter, där det kan antagas ha skett, eller i den ort, där den misstänkte gripits eller eljest uppehåller sig. Slutligen stadgas i tredje stycket, att åtal för brott även må upptagas av den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet, om denna med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

Enligt 19 kap. 2 § skall åtal för brott, som förövats å ort utom riket eller å utländskt fartyg under resa inom eller utom riket, upptagas, om ej Konungen för visst fall förordnar annat, av den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet, eller av rätten i den ort, där han gripits eller eljest uppehåller sig.

Har allmänt åtal upptagits av viss domstol och är även annan domstol behörig, äger, enligt 19 kap. 7 §, den förra domstolen, om synnerliga skäl äro därtill, på framställning av åklagaren förordna, att målet skall överflyttas till den senare domstolen. Beslut eller annan åtgärd av den förra domstolen är gällande, till dess den domstol, dit målet överflyttats, förordnar annat.

Enligt 19 kap. 12 § äger vad i kapitlet stadgas motsvarande tillämpning i fråga om domstols befattning med förundersökning och användande av tvångsmedel.

För vissa bestämmelser om forum i *tvistemål* torde här böra lämnas en redogörelse. De allmänna fora i tvistemål behandlas i 10 kap. 1 och 2 §§. Enligt 1 § är laga domstol i tvistemål i allmänhet rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. Är svaranden mantalsskriven å ort inom riket, anses den orten som hans hemvist. I vissa fall bestämmes det allmänna forum av svarandens uppehållsort eller av hans senaste hemvist eller uppehållsort. Ett särskilt forum behandlas i 6 §. Däri stadgas, att om någon in-

gått förbindelse eller eljest ådragit sig gäld å ort, där han mera varaktigt uppehåller sig, må han, medan han befinner sig å orten, för sådan förbindelse eller gäld sökas där. Detsamma gäller i fråga om gäld, som någon vid tillfällig vistelse å annan ort ådragit sig för kost, bostad eller dylikt. I 15 § stadgas, att om, sedan stämning delgivits svaranden, ändring inträtt i förhållande, som betingat domstolens behörighet, skall den vara utan verkan.

Beträffande militära brottmål finnes i 73 § militära rättegångslagen den 30 juni 1948 en supplerande forumregel vid sidan av den allmänna hänvisningen till förbandsforum. Enligt nämnda lagrum må sålunda åtal i dylika mål även upptagas av rätten i den ort där brottet förövades eller av den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner synnerliga skäl föranleda därtill.

Ur förarbetena

Processkommissionen förordade som allmän regel, att behörig domstol i brottmål skulle vara den rätt, inom vars domkrets brottet timat. Kommissionen anförde:

Den avgörande synpunkten vid bestämmande av forumregler i straffprocessen bör vara, att den domstol skall anlitas, vid vilken utredningen säkrast, snabbast och billigast kan förebringas. I sådant hänseende måste för det övervägande flertalet fall gärningsortens domstol tillerkännas ett givet företräde. Detta gäller framför allt i fråga om utredningen om den brottsliga verksamheten och andra faktiska förhållanden, som hänföra sig till den brottsliga gärningen. Vittnesbevisning rörande brottet är sålunda i allmänhet lättast tillgänglig vid denna domstol, likaså föremål, vilka kunna tjäna som bevismedel. Vissa slags indicier äro ofta knutna vid gärningsorten, och för hållande av syn å stället är domstolen därstädes vanligen bäst lämpad.

Processkommissionen framhöll, att modifikationer i den allmänna regeln kunde för särskilda fall befinnas lämpliga samt anförde vidare:

Om sålunda utredning eller bevisning beträffande omständigheter, som avse den brottsliga gärningen, icke erfordras, enär den tilltalade avlagt en fullständig bekännelse eller själva gärningen eljest är uppenbar, men det däremot gäller att utreda gärningsmannens personliga förhållanden och karaktär samt psykiska tillstånd över huvud, kan den domstol, inom vars domkrets den tilltalade har sitt hemvist, vara att föredraga såsom forum framför gärningsortens domstol. Behöves ej heller någon ingående utredning angående gärningsmannens förhållanden, kan det för minskning av kostnader och omgång vara förmånligast, att målet handlägges vid den domstol, där gärningsmannen gripits eller han eljest uppehåller sig. Denna domstol torde ock i allmänhet böra användas, då brottet begåtts utom riket.

Processlagberedningen anförde, att som allmän regel borde bibehållas grundsatsen, att behörig domstol i brottmål vore den domstol, inom vars område brottet förövats.

Tredje stycket i 19 kap. 1 § saknades i processlagberedningens förslag

och i det för riksdagen framlagda förslaget men tillkom på hemställen av särskilda utskottet. Utskottet anförde:

Varken enligt gällande rätt eller enligt förslaget kan — bortsett från fall som avses i 2 § i detta kapitel — åtal för brott väckas vid domstolen i den ort, där den misstänkte har sitt hemvist, om denna domstol ej enligt andra regler är behörig. I vissa fall kan emellertid vara lämpligt att möjlighet härtill finnes. Om sålunda utredning och bevisning beträffande omständigheter, som avse den brottsliga gärningen, icke erfordras, enär den misstänkte avlagt en fullständig bekännelse eller själva gärningen eljest är uppenbar, men det däremot gäller att utreda gärningsmannens personliga förhållanden och karaktär, kan domstolen i hans hemort vara att föredraga såsom forum framför gärningsortens forum. I sådana fall liksom ock då åtalet avser en obetydligare förseelse, som den misstänkte erkänt, kan det också innebära en lättnad för honom att få svara vid hemortens domstol. Detta forum bör däremot i regel icke kunna användas, då bevisning, som finnes tillgänglig i gärningsorten, skall förebringas om själva brottet eller det eljest skulle medföra kostnader eller olägenheter, t. ex. för målsäganden. Det torde därför böra överlämnas åt rätten att pröva huruvida åtal lämpligen bör få väckas vid den misstänktes hemvistforum. Utskottet föreslår att som ett tredje stycke i 1 § upptages ett stadgande härom. Då rätten vanligen har att utfärda stämning, kan rätten redan då stämningsansökan inkommer bedöma forumfrågan och vägra stämning, om målet icke lämpligen bör upptagas vid den rätten. Rättens prövning blir av alldeles samma art som vid tillämpningen av 6 § i detta kapitel, vilken avser fall då någon förövat brott inom skilda domstolsområden och fråga uppstår om hans lagförande för samtliga brott vid en av de ifrågakommande domstolarna. Enligt förslaget kan rätten bemyndiga åklagaren att själv utfärda stämning. För att undvika att den misstänkte nödgas inställa sig vid en domstol, som sedermera förklarar sig obehörig, torde vara lämpligt att ett dylikt bemyndigande icke avser fall, varom i den av utskottet förordade bestämmelsen är fråga.

Utskottets förslag godkändes av riksdagen.

Processlagberedningen anförde i motiveringen till 19 kap. 7 § följande.

Såsom framgår av de föregående paragraferna kunna flera domstolar vara behöriga att upptaga åtal för samma brott. Har åtal upptagits vid någon av dem, kan det någon gång befinnas lämpligare med hänsyn till utredningen och andra omständigheter, att målet behandlas av annan domstol, t. ex. om det visar sig, att även annan än den först tilltalade tagit del i brottet eller att den tilltalade begått brott även å annan ort. För sådana fall har rätten ansetts böra äga förordna, att målet skall överflyttas till annan behörig domstol. Sådan överflyttning bör dock ske, endast om mera avsevärda fördelar äro förenade därmed och den icke vållar olägenhet med hänsyn till kostnader och andra omständigheter. Det har därför stadgats, att förordnande om överflyttning kan meddelas, endast om synnerliga skäl förekomma därtill. Stadgandet gäller allenast allmänt åtal, och rätten kan besluta om överflyttning endast på framställning av åklagaren. Härvid förutsättes en viss samverkan mellan de olika åklagarna. Framställning om överflyttning bör ej göras, med mindre åklagaren förvissat sig om att åklagaren vid den andra domstolen vill utföra åtal för brottet.

Domstol, som upptagit åtalet, har att i första hand pröva, huruvida den domstol, till vilken överflyttning begäres, är formellt behörig att upptaga åtalet. Denna prövning kan dock ej anses bindande för den senare domstolen, utan denna bör äga att oberoende av den förra domstolens beslut pröva behörighetsfrågan. I sådana fall, då den domstol, till vilken målet överflyttats, visserligen är formellt

behörig men frågan, huruvida åtalet bör upptagas där, är att bedöma efter lämplighetshänsyn, ligger i sakens natur, att den senare domstolen är bunden av den prövning av lämplighetsfrågan, som skett genom överflyttningsbeslutet.

Handläggningen vid den domstol, till vilken målet överflyttats, utgör en fortsättning av handläggningen vid den förra domstolen. Av denna meddelade beslut eller eljest viddtagna åtgärder förlora därför ej sin giltighet utan gälla till dess den domstol, till vilken målet överflyttats, förordnar annat. Av särskild betydelse är detta i fråga om beslut rörande häktning och andra tvångsmedel.

Såsom av 12 § framgår äro bestämmelserna om överflyttning från en domstol till en annan tillämpliga även i fråga om den befattning rätten före åtalets väckande har att taga med förundersökning och användande av tvångsmedel.

Beslut om överflyttning enligt denna paragraf torde vara att anse som ett beslut under rättegången. Av 49 kap. framgår, att särskild talan mot beslutet icke är tillåten i annat fall än då den tilltalade vill göra gällande, att målet genom beslutet onödigt uppehålles.

I motiveringen till 10 kap. 6 § anförde *processlagberedningen*:

Därest någon under ett mera varaktigt uppehåll å annan ort än den som avses i 1 § ingår förbindelse eller eljest ådrager sig gäld, synas kärandens intressen kräva, att han äger möjlighet att för sådan förbindelse eller gäld väcka talan mot honom vid rätten i nämnda ort. Stadgande härom har upptagits i första punkten av förevarande paragraf. Huruvida uppehållet å orten är att anse såsom mera varaktigt, bör bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Det fordras ej, att uppehållet varat någon längre tid, utan allenast, att anledningen till uppehållet är sådan, att den tyder på en mera stadigvarande vistelse. Stadgandet är alltså tillämpligt, t. ex. beträffande dem som för arbete eller studier vistas annorstädes än i hemorten eller den som äger sommarbostad eller eljest under någon del av året mera regelbundet vistas å annan ort än den, där han är mantalsskriven. Medan enligt 1 § hemvistet knutits till mantalsskrivningsorten, möjliggör ifrågavarande bestämmelse, att hänsyn kan tagas till det faktiska hemvistet. Sålunda kan den, som flyttat från en ort till en annan, innan han blivit mantalsskriven å sistnämnda ort sökas i den orten, såvida fråga är om förbindelse, som han ingått där, eller gäld, som han eljest där ådragit sig. För att rätten i uppehållsorten skall vara behörig förutsättes, att svaranden sökes, medan han befinner sig å orten. Såsom följer av 15 § är tidpunkten för stämningens delgivning avgörande.

Även för det fall, att någon tillfälligt vistas å annan ort än den, där han har sitt hemvist, bör möjlighet finnas att stämma honom till rätten i uppehållsorten. Detta bör dock i huvudsaklig överensstämmelse med vad för närvarande stadgas i 10 kap. 5 § RB gälla endast i fråga om gäld, som han där ådragit sig för kost, bostad eller dylikt.

Processlagberedningen anförde i motiveringen till 10 kap. 15 §:

Vid bestämmande av domstolens behörighet torde enligt gällande rätt förhållandena vid tidpunkten för stämningens delgivning vara avgörande. Enligt förslaget anses visserligen talan väckt, då stämningsansökan inkom till rätten, men frågan om rättens behörighet synes lämpligen böra bedömas efter förhållandena, då stämningen delgives svaranden. Har efter nämnda tidpunkt ändring inträtt i de förhållanden, som betingat domstolens behörighet, t. ex. om svaranden förändrat hemvist eller uppehållsort, bör detta vara utan verkan.

I betänkande angående revision av det militära rättegångsväsendet (SOU 1946: 91) föreslogs att, därest det med hänsyn till utredningen samt kost-

nader och andra omständigheter funnes lämpligt, åtal i militärt mål finge upptagas även av rätten i den ort, där brottet förövats, eller av den rätt, där den misstänkte skulle svara i tvistemål i allmänhet. I betänkandet anfördes:

Möjligheten att upptaga målet vid tvistemålsforum torde få praktisk betydelse framför allt i sådana fall då den lagförde vid tiden för åtalets anställande icke längre är i militärtjänst. Särskilt om brottet är erkänt eller målets prövning eljest icke kräver någon mera ingående utredning inför domstolen, lär målet ofta utan olägenhet kunna upptagas av domstolen i den lagfördes hemort och därigenom onödig omgång undvikas.

Den föreslagna forumregeln erhöll slutligen en snävare avfattning på så sätt att som förutsättning för regelns tillämpning stadgades att synnerliga skäl skulle föreligga.

Ändringsförslag

Ett flertal förslag till ändring av stadgandet i 19 kap. 1 § tredje stycket har vid olika tillfällen framkommit. Sålunda förordade *riksåklagarämbetet* i yttrande i anledning av statsrevisorernas berättelse till 1950 års riksdag sådan ändring av nämnda stadgande, att — med bibehållande av den lämplighetsprövning som tillkommer rätten — åtal skulle få väckas vid domstolen icke i mantalsskrivningsorten utan i den ort, där den misstänkte hade sitt faktiska hemvist. Som motivering till förslaget anfördes: För tillgodoseende av processekonomiska synpunkter syntes det vara anledning att genomföra en viss jämkning av forumregeln. Tillkomsten av denna forumbestämmelse hade bland annat motiverats med att det kunde innebära en lättnad för den misstänkte att få svara vid hemortens domstol. Då en persons hemvist ansåges vara hans mantalsskrivningsort, gäve den nuvarande regeln ej alltid den misstänkte den lättnad i fråga om inställelseskyldigheten inför rätta som varit avsedd och som måste anses önskvärd. Som exempel på de otillfredsställande konsekvenser, som ibland kunna uppstå till följd av forumregelns nuvarande utformning, anfördes. En i Landskrona mantalsskriven person hade därstädes genom förfalskning av en postanvisning lyckats utfå ett mindre belopp. Vid förundersökningen erkände den misstänkte brottet. Då åtal skulle väckas var han bosatt i Luleå men hade ännu ej hunnit bliva mantalsskriven därstädes. På grund härav måste han åtalas vid rådhusrätten i Landskrona. Kostnaderna för den långa och dyrbara resan hade i detta fall fått utgivas av allmänna medel.

Från *rådhusrätterna i Göteborg, Malmö och Halmstad* samt *föreningarna Sveriges landsfogdar och Sveriges stadsfiskaler* ha i anledning av kommitténs cirkulärskrivelse den 13 juni 1951 framlagts förslag till ändring av stadgandet i 19 kap. 1 § tredje stycket. Från *rådhusrätten i Göteborg* föreslås sålunda, att bestämmelserna ändras så att de möjliggöra att åtal kan

upptagas av rätten i den ort, där den misstänkte mera varaktigt uppehåller sig. *Föreningen Sveriges landsfogdar* föreslår en forumregel av innehåll, att därest en person på varaktigt sätt bosatt sig eller vistas på en ort utan att vara mantalsskriven där möjlighet skulle finnas att upptaga åtal mot honom vid domstolen i den orten, även om brottet föröfvats inom annan domstols område. Föreningen, som framhåller att forumbestämmelsen i 19 kap. 1 § tredje stycket vunnit praktisk betydelse, anför vidare:

Emellertid är i många fall vistelseorten en annan än mantalsskrivningsorten och i sådana fall innebär icke alltid forumregeln i tredje stycket någon verklig fördel. Praktiska skäl synas tala för att något utvidga möjligheten att väcka och upptaga åtal vid rätten i den ort där den misstänkte vistas. Låt oss antaga att X begått brott i Malmö. Gärningsorten är alltså känd. X är mantalsskriven i Göteborg men vistas sedan ett halvt år i Haparanda. Den misstänktes personliga inställelse erfordras. Antag vidare att inga omständigheter föreligga som skulle göra det olämpligt att upptaga åtal i saken vid häradsrätten i Haparanda. I ett sådant fall som det nu antydda torde det åtminstone av ekonomiska hänsyn te sig motbjudande att företaga målet till handläggning i Malmö eller eventuellt Göteborg.

I det anförda exemplet har nämnts, att den misstänkte vistas i Haparanda under ett halvt år. Detta har skett för att markera att vistelsen där bör vara av en viss varaktighet. Något verkligt behov att låta "vistelseforum" konstitueras av helt korta besök på en ort och alltså komma att gälla personer av lösdrivartyp torde icke förefinnas. En forumregel av sådant innehåll torde jämväl kunna medföra vissa olägenheter.

De ändringsförslag, som framlagts av *rådhusrätten i Halmstad* och *föreningen Sveriges stadsfiskaler*, äro i stort sett av enahanda innehåll. *Rådhusrätten* ifrågasätter, om det icke borde finnas möjlighet att få ett mål handlagt å den ort, där den misstänkte mera stadigvarande vistades eller, då det kunde antagas, att han saknade fast bostad, där han anträffades. Som motivering till förslaget anføres:

I mål där den misstänkte under förundersökningen erkänt gärningen men där denna är sådan, att den misstänkte bör komma personligen tillstådes, har svårigheter uppstått i de fall, då den misstänkte varken uppehåller sig inom rådhusrättens domvärjo eller å ort, där han är mantalsskriven. En misstänkt, som vistas på avlägsen ort, kommer trots kallelse ofta ej tillstådes eller anmäler i förväg, att han saknar medel för inställelsen. I sådana fall blir den misstänktes inställande förenat med avsevärda kostnader för det allmänna både då rätten beslutar om den misstänktes hämtande och då fri rättegång kan beviljas honom.

Föreningen Sveriges stadsfiskaler föreslår, att stadgandet ifråga erhåller denna lydelse: "Åtal för brott må ock upptagas av den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet eller där han eljest stadigvarande vistas, om denna med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt. Beträffande person, som saknar stadigt hemvist, må talan väckas även vid domstolen i den ort han anträffas."

Från *rådhusrätten i Malmö* slutligen föreslås en forumregel av följande innehåll. "Laga domstol i brottmål är rätten i den ort där brottet föröfvats. Åtal må ock väckas vid annan domstol om detta med hänsyn till sakens ut-

redning, den tilltalades vistelseort eller eljest finnes lämpligt." Som motivering till förslaget anföres:

Den utökning av forum i brottmål som skett genom RB är icke tillfyllest. Det inträffar ej så sällan att brott begås å en ort av en där mantalsskriven person, som stadigvarande vistas å annan från gärningsorten långt avlägsen plats. Om i sådana fall gärningen är erkänd eller dess styrkande ej tarvar bevisning lokaliserad till gärningsorten, är det otillfredsställande att möjlighet ej finnes att väcka åtal mot den tilltalade vid domstol i den ort där han vistas. Över huvud taget torde lämpligheten av långt detaljerade forumbestämmelser kunna ifrågasättas.

I detta sammanhang må anmärkas, att en polisintendent i anledning av kommitténs cirkulärskrivelse den 13 juni 1951 föreslagit, att häktningsförhandling skulle få hållas i den ort, där den misstänkte gripits.

Kommittén

Den avgörande synpunkten vid bestämmande av forumregler i brottmål bör såsom processkommissionen framhållit vara, att den domstol skall anlitas, vid vilken utredningen säkrast, snabbast och billigast kan förebibras. Med hänsyn härtill är det uppenbart, att den domstol, inom vars domkrets brottet förövats, i första hand bör vara behörig. Detta bör gälla som allmän regel och har också fastslagits i 19 kap. 1 § första stycket. Om däremot utredning och bevisning om den brottsliga verksamheten och andra faktiska omständigheter, som hänföra sig till brottet, icke erfordras, är den nyss angivna regeln icke lika självklar. Därest den misstänkte erkänt gärningen eller den är uppenbar och huvudförhandlingen i målet kommer att i huvudsak röra sig om den misstänktes personliga förhållanden och valet av det lämpligaste reaktionsmedlet, kan utredningen vid den domstol, inom vars domkrets den misstänkte mera varaktigt uppehåller sig, bli lika säker som om utredningen förebragts vid det allmänna brottmålsforum. Utredningen vid den domstol där den misstänkte uppehåller sig kan dessutom mången gång bli både snabbare och billigare än vid det allmänna forum.

Såsom framgår av särskilda utskottets ovan återgivna utlåtande har syftet med forumregeln i 19 kap. 1 § tredje stycket bland annat varit att ge den misstänkte lättnad i fråga om inställeskyldigheten inför domstol. De gångna årens erfarenheter ge emellertid vid handen, såsom framgår av vad som anförts i samband med de framlagda förslagen till ändring av lagrummet, att stadgandet i fråga på grund av att det icke avser den misstänktes uppehållsort utan mantalsskrivningsorten ej fått den betydelse som varit avsedd. Det av riksåklagarämbetet omnämnda exemplet visar, att forumregeln i sin nuvarande utformning kan leda till mycket otillfredsställande resultat. För den misstänkte medför skyldigheten att inställa sig vid domstol på långt avstånd från uppehållsorten besvär och kostnader i betydligt större omfattning än om han ägt inställa sig i hemorten. Resul-

tatet blir särskilt ogynnsamt för det fall att den misstänkte saknar erforderliga medel för inställelsen. Uteblir han från rätten kan han drabbas av vitespåföljd eller kan rätten förordna, att han skall hämtas till rätten. Därest den misstänkte hämtas, kan statsverket komma att få förskjuta betydande kostnader för hämtningen, vilka kostnader visserligen den tilltalade, därest han dömes, har att återgälda till statsverket men vilka vid bristande solvens hos denne komma att stanna å det allmänna. Den gällande ordningen kan även på annat sätt medföra ökade kostnader för det allmänna. Jämlikt 4 § lagen om fri rättegång kan sålunda part, som åtnjuter fri rättegång, under vissa förutsättningar tillerkännas gottgörelse av allmänna medel för resekostnader samt traktamentsersättning för varje dag, som erfordras för resan och vistelsen vid domstolen. Vid den misstänktes inställande inför domstol på långt avstånd från hemorten kan ofta uppkomma ett annat problem, nämligen frågan om kostnaderna för hans återresa till hemorten.

På grund av det anförda anser kommittén starka skäl tala för en sådan ändring i stadgandet i 19 kap. 1 § tredje stycket att den åtalsberättigade — åklagaren eller målsäganden — ges rätt att väcka åtal vid domstolen i den ort, där den misstänkte uppehåller sig, även om han icke är mantalskriven där. Det bör emellertid utgöra en förutsättning för stadgandets tillämpning, att uppehållet på orten är av mera varaktig karaktär. Liksom för närvarande gäller beträffande hemvistforum bör det vidare bero på en lämplighetsprövning av rätten, huruvida åtalet skall få upptagas vid vistelseforum. Vid denna prövning har rätten att beakta, bland annat, följande omständigheter. Om den misstänkte erkänt gärningen eller den eljest är uppenbar eller om bevisningen lämpligen kan förebringas vid den rätt, där den misstänkte mera varaktigt uppehåller sig, bör åtalet i allmänhet få upptagas vid denna rätt. Detta forum bör däremot i regel icke få användas, om bevisningen lämpligast förebringas å gärningsorten eller det eljest skulle medföra kostnader eller olägenheter. Med hänsyn till att vid brottmålsforum kan upptagas jämväl talan om enskilt anspråk, som föres i samband med ansvarstalan, bör den föreslagna forumregeln ej utan särskilda skäl få komma till användning, därest målsäganden avser att själv eller genom annan än åklagaren föra talan i målet och inställelse vid denna domstol skulle för målsäganden eller dennes ombud medföra olägenhet eller därest bevisning i skadestandsfrågan erfordras och denna bäst förebringas vid domstolen i den ort där brottet begåtts.

Stadgandet föreslås få den lydelsen, att åtal för brott även må upptagas av rätten i den ort, där den misstänkte mera varaktigt uppehåller sig, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt. Såsom förut nämnts finnas beträffande tvistemål i 10 kap. 6 § föreskrifter om att en person under vissa i lagrummet angivna förutsättningar kan sökas å den ort där han mera varaktigt uppehåller sig.

Viss ledning för tolkningen jämväl av det nu föreslagna stadgandet kan fås av processlagberedningens uttalanden i motiveringen till 10 kap. 6 § (s. 83 ovan).

Den föreslagna bestämmelsen innebär sålunda, att möjlighet gives att taga hänsyn till den misstänktes faktiska hemvist, medan den nuvarande regeln hänför sig till en presumerad hemvistort, mantalsskrivningsorten. Någon ändring av principiell natur innebär tydligen icke detta, men ändringen torde för åtskilliga fall kunna få praktisk betydelse.

Såsom förut omnämnts kan enligt 19 kap. 2 § åtal för brott, som förövats å ort utom riket eller å utländskt fartyg under resa inom eller utom riket, upptagas av den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet. Åtalet kan emellertid också upptagas av rätten i den ort, där den misstänkte gripits eller eljest uppehåller sig, och kommittén har därför ej funnit anledning att föreslå ändring av stadgandet i fråga.

Beträffande det ovan omnämnda förslaget av en polisintendent, att häktningförhandling skulle få ske inför rätten i den ort, där den misstänkte gripits, får kommittén anföra följande. Såsom framgår av det förut omnämnda stadgandet i 19 kap. 12 § skall spörsmålet vilken domstol som är behörig i fråga om häktning bedömas enligt de i 19 kap. meddelade bestämmelserna. Genom den ändring av stadgandet i 19 kap. 1 § tredje stycket, som kommittén föreslagit, beredes möjlighet att i större utsträckning än nu är fallet hålla häktningförhandling å den ort, där den misstänkte gripits. Att införa ett stadgande av innehåll, att häktningförhandling i allmänhet finge ske inför rätten i den ort, där den misstänkte gripits, anser kommittén icke böra ifrågakomma.

Stadgandet i 73 § militära rättegångslagen att åtal i militärt brottmål under vissa där angivna förutsättningar må upptagas även av den rätt där den misstänkte skulle svara i tvistemål i allmänhet synes böra undergå jämkning motsvarande den som föreslås beträffande stadgandet i 19 kap. 1 § tredje stycket RB.

Den föreslagna forumregeln giver kommittén anledning att med avseende å brottmål till behandling upptaga två med forumregler sammanhängande spörsmål, nämligen dels frågan när de förhållanden, som betinga rättens behörighet, skola föreligga och dels frågan vilken inverkan en senare inträffad ändring i dessa förhållanden har på rättens behörighet.

För tvistemålens del äro dessa frågor lösta genom det ovannämnda stadgandet i 10 kap. 15 §. Enligt detta lagrum är tidpunkten för delgivningen med svaranden avgörande vid bedömande av forumfrågan. I de fall, då forum bestämmes av den ort, där svaranden uppehåller sig, är alltså domstolen i delgivningsorten behörigt forum. Om efter stämningens delgivning svaranden bosatt sig inom annan domstols domkrets, inverkar ändringen icke på den första domstolens behörighet.

I fråga om brottmål finnes ej någon motsvarighet till bestämmelserna i 10 kap. 15 §. För brottmålets del torde i stället i princip gälla, att de förhållanden, som betinga domstols behörighet, skola föreligga vid varje tidpunkt under domstolens befattning med målet i fråga samt att en senare inträffad ändring i dessa förhållanden medför att rätten förlorar sin behörighet. Denna princip blir emellertid med nuvarande bestämmelser mycket sällan aktualiserad. I det överbärande antalet fall åtalas brott vid rätten i den ort, där brottet förövades, och någon ändring i grunden för domstolens behörighet kan således i dessa fall ej ske. Och om såsom grund för domstolens behörighet att upptaga åtalet åberopats den misstänktes mantalsskrivningsort — 19 kap. 1 § tredje stycket eller 2 § — torde, om ändring inträffar häri, få anses gälla, att hänvisningen i dessa lagrum till "den rätt där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet" innebär att även 15 § i tvistemålskapitlet skall äga tillämpning; ändringen blir således utan verkan. De enda fall, då rätten med gällande lag skulle kunna förlora sin behörighet i följd av en inträffad ändring i de förhållanden, varå den grundats, torde vara när behörigheten grundats på att den tilltalade uppehåller sig å viss ort, och detta är nu förhållandet endast i de sällsynta fall som avses i 19 kap. 1 § första och andra styckena samt 2 §.

En helt annan betydelse får denna fråga, om den av kommittén föreslagna ändringen i 19 kap. 1 § tredje stycket genomföres. Behörigheten kommer då i ett stort antal fall att grundas på att den misstänkte uppehåller sig å viss ort, och det kan icke bli tal om att 10 kap. 15 § skall äga tillämpning. Om i ett sådant fall en vid en domstol åtalads varaktiga uppehållsort ändras till en ort under annan domstols domvärjo, innan den förra domstolen skilt sig från målet, skulle denna på grund av nämnda princip bli skyldig att avvisa målet. Domstolen saknar nämligen möjlighet att enligt 19 kap. 7 § överflytta målet till annan domstol; för sådan överflyttning förutsättes, bland annat, att båda domstolarna äro behöriga.

En sådan konsekvens av den föreslagna lagändringen skulle icke vara tillfredsställande. I praktiken skulle olägenheter sannolikt ej sällan inträda, enär det icke är ovanligt att av olika anledningar lång tid kan förflyta mellan ett måls anhängiggörande och dess avgörande. Särskilt stor risk för olägenheter skulle det bli i de fall, då lång tid förflyter mellan en första huvudförhandling och en senare sådan förhandling, vilket exempelvis ofta är fallet då sinnesundersökning skall ske; om den tilltalade under tiden fått en annan varaktig uppehållsort under annan domstol, skulle den första domstolen nödgas avvisa målet och detta sedan få instämmas till den andra domstolen.

I fall sådana som de nyss omnämnda uppkomma olägenheter icke blott för domstolarna utan även för åklagare och de enskilda parterna och deras ombud. Det arbete, som nedlagts å målet medan det var anhängigt vid den första domstolen, framstår på grund av domstolens beslut att avvisa målet

såsom helt onyttigt, åtminstone såvitt avser domstolens och åklagarens arbete. Vidare uppkommer ofta för de enskilda parterna och deras ombud dubbelarbete, varjämte de bli skyldiga att inställa sig vid ytterligare en domstol, vilket medför besvär och kostnader. Även för statsverket kunna på grund av avvisningsbeslutet uppkomma ökade kostnader, t. ex. då för den misstänkte förordnats offentlig försvarare eller då den misstänkte åtnjuter fri rättegång. Genom ett avvisningsbeslut uppstår dessutom den olägenheten, att målets avgörande i allmänhet blir fördröjt, vilket kan medföra skada för exempelvis den misstänkte eller målsäganden.

Enligt kommitténs mening äro berörda olägenheter av den vikt att de måste undanröjas. Detta synes böra ske genom ett stadgande, som gör den domstol, som först tagit befattning med målet, behörig att fortsätta därmed, oaktat ändring inträtt i de förhållanden som betingat domstolens behörighet, men samtidigt icke betager domstolen möjlighet att överflytta målet till annan domstol. Tidpunkten för delgivningen av stämningen med den misstänkte bör, i likhet med vad fallet är beträffande tvistemål, vara bestämmande för domstolens behörighet. Kommittén föreslår följaktligen ett stadgande av innehåll, att om, sedan stämning delgivits den misstänkte, ändring inträtt i förhållande, som betingat domstolens behörighet, domstolen ändock skall vara behörig. Stadgandet innebär, att ändringen icke rubbar behörigheten för den domstol, som vid tiden för stämningens delgivning var behörig, men upphäver självfallet icke den behörighet, som genom ändringen uppkommit för annan domstol. Genom stadgandet skapas således förutsättning för tillämpning av 19 kap. 7 §. För överflyttning enligt sistnämnda paragraf förutsättes, utom att båda domstolarna skola vara behöriga, att synnerliga skäl för överflyttning föreligga, att åklagaren gör framställning därom samt att åklagaren vid den andra domstolen är villig att utföra åtalet. Kommittén vill i detta sammanhang framhålla vad processlagberedningen i motiveringen till 19 kap. 7 § anfördt därom, att överflyttning bör ske, endast om mera avsevärda fördelar äro förenade därmed och den icke vållar olägenhet med hänsyn till kostnader och andra omständigheter. Enbart den omständigheten att den misstänkte, sedan stämning i målet delgivits honom, varaktigt bosatt sig å annan ort än den, som bestämt domstolens behörighet, bör således i allmänhet icke medföra målets överflyttning till annan domstol. — Det av kommittén föreslagna stadgandet torde lämpligen böra upptagas som ett första stycke i 19 kap. 7 §.

I enlighet med det nu anförda har kommittén utarbetat

dels förslag till ändrad lydelse av 19 kap. 1 och 7 §§ rättegångsbalken, vilket förslag ingår i kommitténs förslag till lag om ändring i rättegångsbalken, *bilaga A*,

dels ock förslag till ändrad lydelse av 73 § militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472), vilket förslag ingår i kommitténs förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen, *bilaga B*.

7.

Tystnadsplikt för tandläkare

Gällande bestämmelser

Omfattningen av den allmänna vittnesplikten är i vissa fall begränsad. Bestämmelser härom äro upptagna i 36 kap. 5 § RB. Enligt 5 § första stycket må ämbets- eller tjänsteman eller den som är förordnad eller vald att förrätta offentligt tjänsteärende eller utöva annan allmän befattning ej höras som vittne angående något, varom han på grund av denna sin ställning har att iakttaga tystnad. I andra stycket stadgas, att ej heller advokat, läkare, barnmorska eller deras biträden må höras angående något, som på grund av denna deras ställning förtrotts dem eller de i samband därmed erfarit, med mindre det är i lag medgivet eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill. Enligt tredje stycket må rättegångsombud, biträde eller försvarare ej höras som vittne om vad för uppdragets fullgörande förtrotts honom, med mindre parten medger, att det må yppas. I fjärde stycket stadgas, att utan hinder av vad i andra eller tredje stycket sägs annan än försvarare är skyldig att avgiva utsaga i mål angående brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år.

I 37 kap. 5 § föreskrives, att vad i 36 kap. 5 § är stadgat skall äga motsvarande tillämpning beträffande förhör med part under sanningsförsäkran. Enligt 38 kap. 2 § andra stycket må befattningshavare eller annan, som avses i 36 kap. 5 §, ej förete skriftlig handling, om dess innehåll kan antagas vara sådant, att han ej må höras som vittne därom. Innehaves handlingen av part, till förmån för vilken tystnadsplikten gäller, är han ej skyldig att förete handlingen. I 27 kap. 2 § stadgas, att beslag ej må läggas å skriftlig handling, om dess innehåll kan antagas vara sådant, att befattningshavare eller annan, som avses i 36 kap. 5 §, ej må höras som vittne därom, och handlingen innehaves av honom eller av den, till förmån för vilken tystnadsplikten gäller.

I *allmänna läkarinstruktionen* den 19 december 1930 (nr 442) § 60 upptages stadgande om läkares tystnadsplikt. Nämnda stadgande har följande lydelse:

Ej må läkare yppa vad honom i denna hans egenskap blivit i förtroende meddelat, ej heller i oträngt mål uppenbara vad han själv funnit angående sjukdom eller dess uppkomst; dock att denna läkares plikt icke medför någon inskränkning i hans skyldighet att verkställa förrättning och avgiva utlåtande eller intyg samt därvid förfara enligt gällande författningar och instruktioner.

För *tandläkare* finnas bestämmelser om tystnadsplikt upptagna i 5 § allmänna tandläkarinstruktionen den 18 maj 1951 (nr 234). Nämda paragraf lyder:

Ej må tandläkare yppa vad honom i denna hans egenskap blivit i förtroende meddelat, ej heller i oträngt mål uppenbara vad han själv funnit angående sjukdom eller dess uppkomst eller rörande förhållande, som föranlett vårdsökande att rådfråga honom; dock att denna tandläkarens plikt icke medför någon inskränkning i hans skyldighet att verkställa förrättning och avgiva utlåtande eller intyg samt därvid förfara enligt gällande författningar och instruktioner.

Beträffande *förarbetena* hänvisas till processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning, del II (SOU 1926: 32) s. 267—268, del III (SOU 1926: 33) s. 166, särskilda utskottets vid 1931 års riksdag utlåtande nr 1 s. 18—19, processlagberedningen s. 39—40, 323—324, 391—394, 411, 412—413 samt prop. nr 5/1942 s. 223—224, 518—520.

Ändringsförslag

Medicinalstyrelsen anför i skrivelse till kommittén den 22 december 1951:

Numera har genom allmänna tandläkarinstruktionen den 18 maj 1951 (nr 234) stadgats en tystnadsplikt för tandläkare av samma innebörd som för läkare (jämför § 60 SFS 442/1930). Med hänsyn härtill hemställer medicinalstyrelsen, att kommittén ville överväga, huruvida icke tandläkare bör upptagas bland dem, som jämlikt 36: 5 RB ha inskränkt vittnesplikt.

Kommittén

Såsom framgår av de ovan återgivna bestämmelserna i allmänna läkarinstruktionen och allmänna tandläkarinstruktionen har för tandläkare stadgats tystnadsplikt av samma innebörd som för läkare. I 36 kap. 5 § RB har med avseende å vittnesbeviset tystnadsplikten för läkare blivit reglerad. De skäl, som enligt vad förarbetena utvisa varit bestämmande för att på det sätt som skett rättsligen reglera denna tystnadsplikt, torde helt kunna åberopas även beträffande tandläkare. Med hänsyn härtill föreslår kommittén, att den för läkare i 36 kap. 5 § stadgade tystnadsplikten skall gälla även för tandläkare.

I enlighet med det nu anförda har kommittén utarbetat förslag till ändrad lydelse av 36 kap. 5 § rättegångsbalken, vilket förslag ingår i kommitténs förslag till lag om ändring i rättegångsbalken, *bilaga A*.

8.

Målsägandes rätt till ersättning av allmänna medel

Gällande bestämmelser

Målsägande är enligt 6 kap. 8 § strafflagen den, emot vilken brott är begånget, eller som därav blivit förnärad eller lidit skada. Enligt 20 kap. 8 § första stycket RB kan målsäganden föra *ansvarstalan* för brott, som hör under allmänt åtal, allenast om han angivit brottet och åklagaren beslutat, att åtal ej skall äga rum. Om åklagaren väckt talan, äger målsäganden enligt andra stycket biträda åtalet. Han må även i högre rätt fullfölja talan.

I 22 kap. 1 § RB stadgas, att talan mot den misstänkte eller annan om *enskilt anspråk* i anledning av brott må föras i samband med åtal för brottet. Målsägandens talan om enskilt anspråk kan i mål om allmänt åtal föras på två olika sätt, antingen kan åklagaren å målsägandens vägnar utföra dennes talan eller kan målsäganden själv utföra sin talan. Om det först nämnda tillvägagångssättet stadgas i 22 kap. 2 §. Enligt detta lagrum är åklagaren, om enskilt anspråk grundas å brott, som hör under allmänt åtal, skyldig att på målsägandens begäran i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan olägenhet och anspråket ej finnes obefogat. Därest målsäganden vill, att hans enskilda anspråk skall upptagas i samband med åtalet, åligger det honom att till undersökningsledaren eller åklagaren anmäla anspråket och därvid uppgiva de omständigheter, varå det grundas. Om undersökningsledaren eller åklagaren vid utredning angående brott finner, att enskilt anspråk må grundas å brottet, skall han, om det kan ske, i god tid före åtalet underrätta målsäganden därom. I mål om allmänt åtal kan talan om enskilt anspråk i vissa fall väckas utan stämning. Enligt 45 kap. 5 § andra stycket må sålunda åklagaren eller målsäganden, sedan åtal väckts, utan stämning mot den tilltalade väcka talan om enskilt anspråk på grund av brottet, om rätten med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt. I 45 kap. 6 § stadgas, att sådan talan må väckas muntligen inför rätten eller ock skriftligen.

Enligt 36 kap. 1 § kan i brottmål målsäganden ej höras som vittne, även om han icke för talan i målet. Av 20 kap. 14 §, jämförd med 11 kap. 5 §, framgår emellertid, att i mål om allmänt åtal målsäganden, vare sig han för talan eller ej, ofta skall inställa sig vid huvudförhandlingen för att höras.

Vid huvudförhandling i underrätt eller hovrätt skall han sålunda infinna sig personligen, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen är han skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. Biträder målsäganden åtalet eller för han eljest talan jämte åklagaren eller skall han höras i anledning av åklagarens talan, skall rätten enligt 45 kap. 15 § första stycket kalla honom till huvudförhandlingen. Skall målsäganden infinna sig personligen, förelägger rätten honom vite. I det fall åklagaren utfärdar stämning äger han jämlikt 45 kap. 16 § ombesörja kallelser och förelägganden som avses i 15 §.

Enligt 20 kap. 15 § äger målsäganden rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat, om han höres i anledning av åklagarens talan och han icke har biträtt åtalet eller eljest fört talan jämte åklagaren. I 3 § lagen den 10 juli 1947 angående ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl. föreskrives, att vad i lagen är stadgat om vittne skall gälla även målsägande som, utan att vara part, höres i anledning av åklagarens talan. I 2—4 §§ kungörelsen den 10 juli 1947 med bestämmelser angående vissa kostnader vid domstol givas närmare föreskrifter om vittnes rätt att i förskott erhålla ersättning för kostnaden för resor och uppehälle. Enligt 5 § nämnda kungörelse skall vad i 2—4 §§ är stadgat om vittne gälla även målsägande som, utan att vara part, höres i anledning av åklagarens talan.

Ur förarbetena

I motiveringen till 20 kap. 15 § anförde *processlagberedningen*:

Av 36 kap. 1 § framgår, att i brottmål målsäganden ej kan höras som vittne, även om han ej för talan. Han är emellertid, även då han icke är part, i allmänhet skyldig att inställa sig vid rätten för att höras i anledning av åklagarens talan. I sådana fall bör han äga samma rätt till ersättning för sin inställelse som vittne.

Processlagberedningen anförde i motiveringen till 22 kap. 2 §:

För närvarande förekommer i stor utsträckning, att åklagaren såsom ombud för målsäganden utför dennes talan om skadestånd eller annat enskilt anspråk i samband med åtalet för brottet. Såsom framhållits vid 12 kap. 3 § är olämpligt, att åklagare uppträder såsom rättegångsombud för enskild part, och i nämnda paragraf har därför som regel stadgats förbud för åklagare att vara ombud. För målsäganden skulle det emellertid medföra olägenheter och ökade kostnader, om han alltid vore nödsakad att, då allmänt åtal för brott äger rum, själv eller genom särskilt ombud föra talan om enskilt anspråk på grund av brottet. Med hänsyn härtill bör det för tillgodoseende av målsägandens intressen åläggas åklagaren såsom en tjänsteplikt att i samband med åtalet förbereda och utföra målsägandens talan, om denne framställer begäran därom. I de flesta fall är det enskilda anspråket av jämförelsevis enkel beskaffenhet, och något mera avsevärt besvär torde icke vållas åklagaren. Skyldighet för åklagaren att utföra målsägandens talan bör dock ej föreligga, om det skulle medföra olägenhet, t. ex. om det enskilda anspråket är av mera invecklad beskaffenhet eller eljest kräver vidlyf-

tig utredning. Ej heller bör sådan skyldighet åligga åklagaren, om han finner målsägandens anspråk obefogat vare sig i och för sig eller på grund av bristande bevisning. — — —

Den omständigheten, att målsägandens talan utföres av åklagaren, befriar ej målsäganden från skyldighet att utgiva ersättning till vittne eller vidkännas kostnad för annan bevisning, som påkallats uteslutande i målsägandens intresse. Det bör åligga åklagaren att, då målsäganden haft sådan kostnad, yrka ersättning därför av den tilltalade. Beträffande målsägandens rätt att, då hans talan utföres av åklagaren, erhålla ersättning för rättegångskostnad och hans skyldighet att ersätta sådan kostnad meddelas bestämmelser i 31 kap. 11 §.

Tolkningen av 20 kap. 15 §

Målsägandes rätt till ersättning av allmänna medel för sin inställelse vid huvudförhandling har alltsedan RB trädde i kraft varit en livligt diskuterad fråga. I början torde stadgandet i 20 kap. 15 § i allmänhet ha tolkats så, att rätten till ersättning var utesluten, om målsäganden var part i målet. Processlagberedningens uttalande vid detta lagrum ger onekligen stöd åt denna tolkning. Tolkningsfrågan togs sedan upp inom processnämnden. Efter en utredning upprättade nämndens ordförande, f. d. justitierådet N. Gärde, en promemoria, tills vars innehåll nämndens ledamöter anslöto sig. Promemorian har följande lydelse:

Bestämmelserna härom (om målsägandens rätt till ersättning av allmänna medel) äro meddelade i 20:15 nya RB. En förutsättning för ersättning är att målsäganden "höres i anledning av åklagarens talan". Förhöret skall alltså avse utredning rörande någon omständighet, som är av betydelse för den av åklagaren väckta ansvarstalan. Däremot är det utan betydelse, om initiativet till förhöret utgår från åklagaren eller från rätten (45:15).

Någon tvekan om målsägandens rätt till ersättning då målsäganden, utan att vara part i målet, inställer sig på kallelse av rätten (ev. efter initiativ av åklagaren), torde icke föreligga. En annan fråga är, huruvida ersättning av allmänna medel kan utgå i sådana fall, då målsäganden för talan i målet vare sig hans talan avser målet i dess helhet eller allenast enskilt anspråk. Målsäganden kan i mål om allmänt åtal föra talan i ansvarsfrågan genom att biträda åtalet (20:8); han kan ock vid sidan av åtalet självständigt föra talan om enskilt anspråk (22:1). Ett tredje sätt för utförande av målsägandens talan är att åklagaren för talan för målsäganden ang. enskilt anspråk (22:2). Ett närmare angivande av de olika sätt, på vilka målsägandetalan sålunda kan föras, återfinnes i 31:11 andra st.

I överensstämmelse med tidigare tillämpad rättspraxis föreskrives nu i 20:15, att någon rätt till ersättning av allmänna medel icke tillkommer målsäganden, då han biträder åtalet eller för talan jämte åklagaren (se NJA I 1934 s. 382). Däremot har icke stadgats något undantag för det fall att "åklagaren för talan för målsäganden". Konsekvensen härav synes bliva att målsäganden i dessa fall är bibehållen vid sin ersättningsrätt — något som ock torde vara sakligt motiverat. Ett stöd för denna uppfattning är lydelsen av 45:15; av lagrummet torde framgå, att målsäganden kan höras i anledning av åklagarens talan även då åklagaren för talan för målsäganden. I detta sammanhang kan ock framhållas att uti ett tidigare utkast till 20:15 det nu däri upptagna uttrycket "för talan jämte åklagaren" motsvaras av "fört talan i målet". Anledning till utbytet torde

ha varit att det tidigare använda uttrycket icke ansetts fullt kongruent. Häremot kan å andra sidan anföras att i motiven (PLB s. 269) ersättningsrätten givits en omfattning som överensstämmer med den i det tidigare utkastet använda lydelsen. Detta förhållande torde dock icke få anses avgörande, då avvikelserna från avfattningen i utkastet knappast kan ha sin grund allenast i redaktionella skäl. Att den uppfattning, som sålunda kommit till uttryck i motiven, även återspeglas i 5 § Kungl. kungörelsen 10 juli 1947 ang. vissa kostnader vid domstol är förklarligt men kan dock knappast inverka på tolkningsfrågan i och för sig.

Domstolarna torde numera genomgående tolka stadgandet i enlighet med vad som anges i promemorian. Målsägande, som höres i anledning av åklagarens talan, torde sålunda tillerkännas ersättning icke blott i det fall då han icke är part utan även i det fall då hans talan om enskilt anspråk föres av åklagaren.

Ändringsförslag

Frågan om de gällande bestämmelserna angående målsägandes rätt till ersättning av allmänna medel erhållit en lämplig utformning har vid olika tillfällen i den offentliga debatten varit föremål för diskussion. Vid ett domarmöte ifrågasattes sålunda, huruvida icke regeln beträffande målsägandens rätt till ersättning av allmänna medel borde vara den, att rätt till ersättning och förskott av allmänna medel skulle föreligga, när målsäganden vore tillstades i målet i huvudsakligt syfte att sprida ljus i ansvarsfrågan. Det framhölls därvid, att det borde vara utan betydelse, huruvida målsäganden själv framställde sitt anspråk eller detta skedde genom åklagaren å hans vägnar. Även i skrivelser, som inkommit till kommittén i anledning av dess cirkulärskrivelse den 13 juni 1951, har frågan berörts. Sålunda anför *en häradshövding* följande.

Bestämmelsen (20 kap. 15 §) förefaller oklar. Om en målsägande fordrar ett bagatellbelopp i skadestånd eller om motparten icke är solvent, kan målsäganden finna det med sin fördel förenligt att avstå från sin skadeståndstalan, för att han skall kunna få ersättning för sin inställelse av allmänna medel. Detta förhållande förefaller besynnerligt. I regel torde målsäganden ej veta om, att han genom att fordra skadestånd med ett bagatellbelopp går miste om sin möjlighet att erhålla ersättning för inställelsen av allmänna medel. Det förefaller, som om denna sammankoppling av anspråk mot enskilda och anspråk mot statsverket icke vore lycklig.

Från en rådhusrätt anföres, att målsägande borde kunna tillerkännas ersättning av allmänna medel, även om han förde skadeståndstalan, därest han inkallats för att höras i anledning av åklagarens talan. Nu förekomme det, att en sådan målsägande tvingades att avstå från skadeståndsanspråk mot en insolvent motpart för att åtminstone få ut ersättning för förlorad arbetsförtjänst samt för resor och traktamente.

Kommittén

Före RB:s ikraftträdande gällde enligt rättspraxis, att målsägande, som biträdde åklagarens talan eller själv förde ersättningstalan i målet, icke

tillerkändes ersättning av allmänna medel för sin inställelse. Denna regel är nu uttryckligen fastslagen i 20 kap. 15 §. Med hänsyn till rättegångsbalkens krav på muntlighet och omedelbarhet i processen torde det nu i väsentligt större utsträckning än under den gamla ordningen vara nödvändigt, att målsäganden inställer sig personligen vid rätten för att höras i anledning av åklagarens talan. Såsom tidigare omnämnts gäller i fråga om målsägandens personliga inställelse vid huvudförhandling på grund av hänvisningen i 20 kap. 14 § till 11 kap. 5 § samma regler som för part i tvistemål.

När målsäganden skall höras i anledning av åklagarens talan, är det uppenbart att det måste åläggas honom att komma personligen tillstädes. Med uttrycket att målsäganden skall höras "i anledning av åklagarens talan" förstås att förhöret skall avse utredning rörande någon omständighet, som är av betydelse för den av åklagaren väckta ansvarstalan. Åklagaren skall därför, då han i stämningsansökan anger bevisningen, uppgiva, att han vill att målsäganden personligen skall höras i anledning av åklagarens talan. Även om initiativet till förhöret med målsäganden utgår från rätten, får målsäganden anses bliva hörd i anledning av åklagarens talan, om förhöret avser utredning rörande omständighet av nyss angiven art.

Även när målsäganden icke behöver höras i anledning av åklagarens talan skall han kallas till huvudförhandlingen, därest han själv för talan i målet, i allmänhet ersättningstalan. I dylikt fall torde emellertid i stor utsträckning målsägandens personliga närvaro anses sakna betydelse, varför rätten icke ålägger honom personlig inställelse. Skall han icke höras i anledning av åklagarens talan och har åklagaren anmält, att han utför talan för målsäganden om enskilt anspråk, finnes sällan någon anledning att utfärda kallelse å målsäganden att inställa sig, vare sig personligen eller genom ombud.

I de fall då målsäganden kallas att infinna sig personligen vid rätten för att höras i anledning av åklagarens talan sker detta i det allmännas intresse. Målsäganden har i allmänhet en ingående kännedom om de för målets avgörande betydelsefulla faktiska förhållandena, och hans hörande vid rätten är därför ofta av stor vikt. Hans vid huvudförhandlingen lämnade uppgifter skola enligt 6 kap. 6 § första stycket antecknas i protokollet.

Ehuru målsägandens inställelse vid rätten för att höras i anledning av åklagarens talan utgör ett viktigt led i straffprocessen, kan han enligt nu gällande bestämmelser och praxis icke av allmänna medel erhålla ersättning för sin inställelse i andra fall än då han icke är part i målet eller då hans talan om enskilt anspråk föres av åklagaren. Om målsäganden biträder åtalet eller själv för sin talan om enskilt anspråk, erhåller han följaktligen icke av allmänna medel någon ersättning för sin inställelse. Målsäganden har visserligen rätt till sådan ersättning av den tilltalade, därest målsägandens talan bifalles, men denna rätt är mången gång på grund av den till-

talades bristande solvens utan praktisk betydelse. Om målsägande, som själv för talan i målet, avstår från sin talan, kan han dock för sin inställelse tillerkännas ersättning av allmänna medel. Denna utväg torde också stundom begagnas för att målsäganden skall kunna komma i åtnjutande av dylik ersättning. Det kan med fog göras gällande, att målsägandens rätt till ersättning av allmänna medel icke bör bero på en sådan omständighet som om han själv eller åklagaren utför hans talan, och mycket otillfredsställande är tydligen om han för att kunna erhålla ersättning av allmänna medel måste avstå från sitt enskilda anspråk.

Det må även framhållas, att rent tillfälliga omständigheter kunna inverka på frågan, huruvida målsäganden skall ha ersättning av allmänna medel eller icke. Enligt 22 kap. 2 § tillkommer det ju åklagaren ensam att bedöma huruvida förutsättningarna för hans förande av målsägandens talan om enskilt anspråk äro för handen. Föreskriften om åklagarens skyldighet att föra målsägandens talan kan således komma att tillämpas olika av skilda åklagare. Vissa åklagare åtaga sig att föra talan endast för det fall att anspråket är av mycket enkel beskaffenhet, medan andra åklagare där emot äro villiga att utföra talan även där detta är av mera svårutredd natur. Om målsäganden först sedan åtal väckts begär att åklagaren skall utföra hans talan, torde en del åklagare vägra sin medverkan på grund av därmed förenade olägenheter, medan andra åklagare under samma omständigheter anse sig oförhindrade att utföra talan. Vid åklagarens ställningstagande kan stundom omfattningen av åklagarens övriga tjänsteåliganden bliva utslagsgivande. Även då målsägande berövas möjlighet till ersättning av allmänna medel på grund av att han biträtt åtalet kan detta bero på tillfälliga omständigheter; merendels torde han sakna insikt om att hans ansvarsyrkande har sådana konsekvenser.

Särskilt omotiverad ter sig kanske den nu gällande ordningen när tilltalad fullföljt talan i hovrätt med yrkande om befrielse från såväl ansvar som skadestånd. Om målsäganden därvid, såsom ofta är fallet, kallats för att höras i anledning av åklagarens talan, blir hans rätt till ersättning av allmänna medel beroende av om det är åklagaren å hans vägnar eller han själv som bestrider ändringsyrkandet såvitt rör skadeståndet.

På grund av vad ovan anförts anser kommittén starka skäl tala för ändring av stadgandet i 20 kap. 15 §. Därvid synes man ha att välja mellan två olika lösningar. Man kan antingen överlämna åt rätten att med hänsyn till samtliga omständigheter i målet avgöra, huruvida ersättning av allmänna medel skall utgå till målsägande, som höres i anledning av åklagarens talan, eller generellt tillerkänna sådan målsägande ersättning. Därest den förra lösningen väljes, torde rätten vid sin prövning ha att särskilt beakta, huruvida målsägandens hörande huvudsakligen skett i syfte att fullständiga utredningen i ansvarsfrågan. Om så är fallet, skulle målsäganden erhålla ersättning av allmänna medel, i annat fall icke. En sådan lös-

ning torde emellertid vara mindre lämplig icke minst med hänsyn till att ett dylikt stadgande kan komma att tillämpas mycket olika av skilda domstolar. Dessutom torde parterna i förväg böra veta om ersättning av allmänna medel kommer att utgå eller ej. Av de båda alternativen är därför det sist angivna att föredraga. Målsägande som höres i anledning av åklagarens talan bör sålunda tillerkännas ersättning av allmänna medel — utom i de fall där redan nu ersättning tillerkännes honom — även i de fall då han för talan i målet jämte åklagaren, d. v. s. biträder åtalet eller själv utför talan om enskilt anspråk. En förutsättning för sådan ersättning bör alltid vara att målsägandens personliga inställelse vid rätten föranletts av att han skall höras i anledning av åklagarens talan, men ersättningen bör icke uteslutas av att han haft även en annan uppgift i målet. Detta innebär, att så snart i kallelse å målsägande till huvudförhandlingen angivits, att han skall höras i anledning av åklagarens talan, bör han kunna få ersättning av allmänna medel, även om han har egen talan att föra. Även utan att det framgår av en skriftlig kallelse kan det någon gång vara klart, att en målsägande inställt sig för att åklagaren och rätten velat höra honom i ansvarsfrågan. I sådant fall bör tydligen ersättning av allmänna medel kunna utgå. Men om målsägande utan att förhör med honom i ansvarsfrågan påkallats eller varit avsett inställer sig personligen vid huvudförhandlingen för att utföra skadestånds- eller ansvarstalan — med eller utan kallelse därom — och rätten sedan begagnar sig av hans närvaro för att höra honom även i ansvarsfrågan, bör han icke därå kunna grunda någon rätt till ersättning av allmänna medel. Detsamma gäller givetvis, liksom i fråga om vittne i motsvarande fall, om en målsägande på eget initiativ kommit till rätten såsom åhörare eller i ett helt annat ärende och rätten tar tillfället i akt och hör honom i ansvarsfrågan.

För genomförande av en regel av angiven innebörd föreslår kommittén den ändringen i 20 kap. 15 §, att målsägande som höres i anledning av åklagarens talan skall äga rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat. Därest denna ändring vidtages, bör ändring ske även i 3 § lagen den 10 juli 1947 angående ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl. och 5 § kungörelsen den 10 juli 1947 med bestämmelser angående vissa kostnader vid domstol.

De av kommittén gjorda förslagen komma att medföra vissa ökade kostnader för det allmänna. Kommittén har genom införskaffande av visst statistiskt material från en del häradsrätter och rådhusrätter sökt bilda sig en uppfattning om den ungefärliga storleken av denna ökning. De uppgifter, som inkommit från ifrågavarande domstolar, vilkas folkmängd utgör ungefär en femtondedel av hela rikets, utvisa för tiden den 1 juli 1951—den 30 juni 1952, att målsägande i 182 fall erhållit ersättning av allmänna medel och i 252 fall, ehuru de hörts i anledning av åklagarens talan, icke fått dylik ersättning. I de sistnämnda fallen torde ingå en del fall då målsägande

icke begärt ersättning eller överhuvud taget icke haft någon utgift för inställelsen. Oaktat det infordrade materialet är av ringa omfattning, ger det fog för antagandet, att ersättningen till en målsägande i allmänhet uppgått till 20—30 kronor. Det må i detta sammanhang framhållas, att rätten, då den tilltalade dömes för brottet, skall förplikta honom att återgälda statsverket vad av allmänna medel utgått till målsäganden. Visserligen saknar den dömda ofta medel, varför ersättningen kommer att stanna å statsverket, men i en del fall — särskilt i trafikmålen — kommer statsverket att återfå vad som utgivits till målsäganden. Nettokostnaden per år kan med hänsyn till det nu anförda — även med beaktande av höjningarna av ersättningsbeloppen från den 1 juli 1953 — knappast antagas överstiga 50 000 kronor. En sådan kostnadsökning synes ej böra få utgöra hinder för en ändring, som ur åtskilliga synpunkter är angelägen.

I enlighet med det nu anförda har kommittén utarbetat

dels förslag till ändrad lydelse av 20 kap. 15 § rättegångsbalken, vilket förslag ingår i kommitténs förslag till lag om ändring i rättegångsbalken, *bilaga A*,

dels förslag till lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 10 juli 1947 (nr 632) angående ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl., *bilaga E*,

dels ock förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 5 § kungörelsen den 10 juli 1947 (nr 642) med bestämmelser angående vissa kostnader vid domstol, *bilaga F*.

9.

Vissa frågor angående meddelande och expedierande av dom eller beslut

Kommittén torde få anledning att i annat sammanhang behandla åtskil-
liga frågor som röra bestämmelserna om meddelande och expedierande av
dom eller beslut. Här upptagas nu till behandling endast tre speciella frågor.

A. Rättens sammansättning vid avkunnande av dom

Enligt såväl 17 kap. 9 § som 30 kap. 7 § RB gäller, att om dom ej avkun-
nas vid huvudförhandlingen, skall den avkunnas vid annat rättens sam-
mantråde eller ock meddelas genom att den hålles tillgänglig å rättens
kansli; vid huvudförhandlingen skall underrättelse givas om tiden och sät-
tet för domens meddelande; avkunnande av dom må ske genom återgivande
av domskälen och slutet jämte meddelande av fullföljdshänvisning. Det-
samma gäller enligt 17 kap. 12 § och 30 kap. 10 § i fråga om slutligt beslut.

I anledning av kommitténs cirkulärskrivelse den 13 juni 1951 har *råd-
husrätten i Hälsingborg* anfört följande.

Därest domen ej avkunnades vid huvudförhandlingen, skulle den an-
tingen avkunnas vid annat rättens sammantråde eller ock meddelas genom
att hållas tillgänglig å rättens kansli. Att använda sistnämnda tillväga-
gångssätt vid ådömande av frihetsstraff torde i många fall framstå som
mindre lämpligt. Fråga hade då uppkommit om rätten vid avkunnande av
dom, som beslutats vid huvudförhandling, måste ha samma sammansätt-
ning som vid huvudförhandlingen. Frågan hade särskilt kommit på sin
spets i mål, vari nämnd deltagit. Det måste nämligen framstå såsom slöseri
både med tid och pengar att inkalla nämnden blott för att åhöra avkun-
nandet av en dom, i vars beslutande nämnden tidigare deltagit. Lagens
ordalag syntes icke lägga hinder i vägen för att rätten vid domens avkun-
nande bestode endast av den lagfaren domaren. Det vore emellertid enligt
rådhusrättens uppfattning värdefullt med ett vägledande uttalande från
kommitténs sida i denna fråga.

Kommittén

I 1 kap. 11 § andra stycket RB stadgas bland annat, att rådhusrätt är
domför med en lagfaren domare vid måls avgörande utan huvudförhand-
ling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling. Enligt

1 kap. 4 § gäller motsvarande för häradsrätt; häradsrätt är således i de nämnda fallen domför utan nämnd. Avkunnande av en dom, oberoende av om avkunnandet sker samma dag huvudförhandlingen i målet hållits eller vid särskilt sammanträde, är en processuell åtgärd, som omfattas av uttrycket "annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling". Med hänsyn härtill föreligger tydligen intet hinder, att en dom — givetvis sedan den av rätten i vederbörlig sammansättning beslutats — avkunnas av en lagfaren domare ensam.

B. Underrättelse och anslag om meddelande av dom eller slutligt beslut

Gällande bestämmelser

Enligt 17 kap. 9 § fjärde stycket RB skall, om *tvistemål* icke avgöres efter huvudförhandling eller vid sammanträde för muntlig förberedelse, underrättelse om tiden för meddelande av dom senast dagen förut avsändas till parterna och anslås å en för allmänheten tillgänglig plats i rättsens kansli. Vad sålunda stadgats om dom skall enligt 12 § första stycket samma kapitel äga motsvarande tillämpning i fråga om slutligt beslut. Likaså skall — enligt 30 kap. 7 § tredje stycket och 10 § första stycket — då *brottmål* avgöres utan huvudförhandling, underrättelse om tiden för meddelande av dom eller slutligt beslut avsändas och anslås på samma sätt.

I första instans i *lagsökningsmål* och *mål om betalningsföreläggande* motsvaras RB:s stadgande att dom eller slutligt beslut skall anslås i kansliet av bestämmelsen i 38 § lagsökningslagen om anteckning i särskild bok, som utan särskild begäran skall vara tillgänglig för allmänheten. Anteckning i boken skall ske dels enligt 9 § om vissa förelägganden, som rätten meddelar part medan målet är under behandling vid rätten, och dels enligt 34 § sista stycket om meddelande av utslag eller av beslut, mot vilket talan må omedelbart föras, och anteckningen skall enligt 38 § göras senast samma dag som föreläggande, utslag eller beslut meddelas. Underrättelse om föreläggande enligt 9 § skall enligt särskilt stadgande i lagrummet avsändas till parten samtidigt med att anteckning sker i boken. Däremot gäller beträffande utslag eller slutligt beslut i lagsökningsmål och mål om betalningsföreläggande det allmänna stadgandet i RB om underrättelser till parterna. Nu berörda bestämmelser innebära, vad angår de fall som ha störst praktisk betydelse, att vid vanliga utslag i lagsökningsmål, varigenom betalningsskyldighet ålägges gäldenären, såväl anteckning som underrättelse skall ske, medan utfärdande i mål om betalningsföreläggande av bevis, att ansökningen lämnats obestridd, ej skall föranleda vare sig anteckning eller underrättelse.

Enligt 9 § första stycket lagen om handläggning av *domstolsärenden* sker rättsens avgörande av ärende genom beslut. Avkunnas ej beslutet vid förhandling, skall det enligt 9 § andra stycket meddelas genom att det hålles

tillgängligt å rättens kansli. Har beslutet gått emot sökanden eller annan som fört talan i ärendet, skall underrättelse om tiden för beslutets meddelande genom rättens försorg genast avsändas till honom. Däremot anslås sådan underrättelse ej i kansliet. Innefattar inskrivningsdomares beslut i *inskrivningsärende*, att ansökan ej bifallits, skall enligt 9 § andra stycket lagen den 3 juni 1932 med särskilda bestämmelser om handläggning av inskrivningsärenden sökanden eller hans ombud genast i rekommenderat brev underrättas om skälen för beslutet. Ej heller i sådant fall sker anslag.

I detta sammanhang må erinras om stadgandet i § 16 tredje stycket *expeditionslösenförordningen*. Enligt detta stadgande äger rätten under vissa förutsättningar besluta om längre anstånd med tillhandahållande av expedition än som eljest är föreskrivet. Beslut härom skall offentligen avsägas och, då part ej varit tillstädes därvid och ej heller så fort ske kan genom rättens försorg erhåller särskild underrättelse om beslutet, skall kungörelse om detsamma anslås i rättens kansli.

Ur förarbetena

Processlagberedningen anförde i motiveringen till 17 kap. 9 § fjärde stycket:

Avgörande genom dom av mål utan huvudförhandling kan eljest äga rum i underrätt vid skriftlig förberedelse, då svaranden medgivit kärandens talan eller fråga är om stadfästelse av förlikning, samt i vissa fall i hovrätt och högsta domstolen. I sådana fall bör gälla, att överläggning till dom samt domens beslutande, avfattande i skrift och meddelande skall äga rum så snart ske kan. Domen bör härvid meddelas genom att den hålles tillgänglig å rättens kansli. För att parterna skola erhålla kännedom om tiden för domens meddelande, bör underrättelse därom senast dagen förut avsändas till dem samt anslås å rättens dörr.

I *propositionen* erhöilo de stadganden, varom nu är fråga, sin slutgiltiga lydelse.

Beträffande förarbetena till 9 § lagen om handläggning av domstolsärenden hänvisas till processlagberedningens förslag till införande av nya RB m. m. (SOU 1944: 10) s. 105—106 och prop. nr 28/1946 s. 55—57, 83—84.

Ändringsförslag

Mot de ovan omnämnda bestämmelserna i 17 kap. 9 § och 30 kap. 7 § om att underrättelse om tiden för meddelande av dom senast dagen förut skall avsändas till parterna och anslås å en för allmänheten tillgänglig plats i kansliet ha i olika sammanhang framställts anmärkningar.

Riksdagens revisorer framhöilo sålunda i sin berättelse till 1950 års riksdag, att bestämmelserna om anslag och förhandsbesked om domar förefölle överflödiga i de fall, där sakägarens begäran bifölles. Beskeden skulle enligt revisorernas mening kunna inskränkas till fall, där vederbörandes hemställen icke bifölles. Därest exempelvis en ansökan om omyndighetsförklaring inkomme till häradsrätten en tingsdag, kunde densamma på grund

av reglerna om anslag och förhandsbesked strängt taget icke avgöras vid tinget. Eventuellt kunde domaren behandla ansökan ensam, men förordnandet av förmyndare måste anstå till nästa ting.

I yttranden i anledning av statsrevisorernas berättelse berördes ifrågasvarande bestämmelser av *hovrätten över Skåne och Blekinge* och *föreningen Sveriges häradshövdingar*. *Hovrätten*, som framhöll att bestämmelserna kunde leda till egendomliga konsekvenser, ansåg, att det borde vara tillräckligt om samma dag som domen meddelas underrättelse härom avsändes till parterna och ansloges å kansliet. *Föreningen* framhöll liksom revisorerna, att bestämmelserna om anslag och förhandsbesked förefölle överflödiga i de fall, där sakägarens begäran bifallits.

I en vid 1950 års riksdag väckt motion (II: 205), vari hemställdes om översyn av RB och tillhörande författningar, påpekades, att bestämmelsen i 17 kap. 9 § fjärde stycket angående underrättelse om meddelande av dom i vissa situationer kunde leda till onödiga dröjsmål med måls avgörande.

Ifrågasvarande bestämmelser ha berörts även i skrivelser, som från häradshövdingar och rådhusrätter inkommit till kommittén i anledning av dess cirkulärskrivelse den 13 juni 1951, och olika förslag till ändringar ha framlagts. Sålunda har föreslagits, att föreskriften om underrättelse och anslag borde ersättas med bestämmelse om att domen skulle expedieras samma dag den meddelas, att underrättelse borde kunna underlätas i hemskillnads- och äktenskapsskillnadsfall, som handlades jämlikt 15 kap. 5 § giftermålsbalken, samt att underrättelse borde kunna få ske även per telefon från rättens kansli. Vidare har från flera håll föreslagits, att ifrågasvarande föreskrifter i 17 kap. 9 § och 30 kap. 7 § borde ändras så att de överensstämde med stadgandet i 9 § andra stycket lagen om handläggning av domstolsärenden. Det har därvid framhållits, att de mål, som avgjordes utan huvudförhandling, i huvudsak vore mål om hemskillnad och äktenskapsskillnad på grund av gemensam ansökan samt mål om omyndighetsförklaring och dess hävande. I dylika fall syntes det vara ett onödigt invecklat förfarande att avsända underrättelse om meddelande av domen. Från Stockholms rådhusrätt har därvid framhållits, att i Stockholm årligen många tusen brev med dylika underrättelser avsändes, utan att dessa egentligen hade någon betydelse. Slutligen har framställts förslag om att bestämmelserna om anslag borde helt slopas.

Kommittén

I olika lagar och författningar har föreskrivits, att rätten i samband med handläggningen av mål eller ärenden skall lämna vissa underrättelser. I en del fall äro dessa meddelanden avsedda att komma till allmänhetens kännedom. I andra fall åter rikta sig underrättelserna endast till parterna i målet eller ärendet. De i 17 kap. 9 § fjärde stycket och 30 kap. 7 § tredje stycket RB avsedda underrättelserna äro av sist angivna karaktär.

Den underrättelseskyldighet, varom nu är fråga, förekommer endast i mål, som avgöras utan huvudförhandling. De mål, som i underrätt avgöras utan sådan förhandling, äro huvudsakligen mål om hemskillnad och äkten-skapsskillnad på grund av gemensam ansökan samt mål om omyndighets-förklaring och dess hävande. Avgörande av mål utan huvudförhandling kan dessutom äga rum vid skriftlig förberedelse i tvistemål, då svaranden medgiver kändens talan eller fråga är om stadfästelse av förlikning. I brottmål torde i underrätt avgörande utan huvudförhandling knappast före-komma annat än då mål avskrivnes. I överrätterna förekommer i stor ut-sträckning, att mål avgöras utan huvudförhandling. Såsom framgår av bilaga L avgöres i hovrätt ungefär en tredjedel av alla vädjade mål utan huvudförhandling.

Kommittén upptager först till behandling frågan, huruvida någon be-gränsning av den i 17 kap. 9 § och 30 kap. 7 § stadgade skyldigheten för rätten att avsända underrättelse till parterna bör ske. Såsom förut om-nämnts har framlagts förslag, att denna underrättelseskyldighet borde in-skränkas till de fall, där sakägarens begäran icke bifalles, därvid hänvisats till föreskriften i 9 § andra stycket lagen om handläggning av domstols-ärenden att underrättelse skall avsändas till sökanden eller annan som fört talan i ärendet allenast för det fall att beslutet gått honom emot. Vad un-derrätterna beträffar kan emellertid i fråga om rättegångsmålen erinras, att även vid en gemensam ansökan t. ex. om hemskillnad sökandena eller en av dem kunna ha intresse av att genast erhålla underrättelse om dagen för domens meddelande. Den ene maken kan exempelvis efter ansökans ingivande till rätten vilja ej längre vidhålla sitt medgivande till hemskill-nad, eller maken har kanske ändrat ståndpunkt beträffande underhålls-frågan eller dylikt och önskar därför överklaga domen. I sådana fall ha parterna intresse av att genom rättens försorg erhålla underrättelse om tiden för domens meddelande. Skulle underrättelse ej avsändas till parterna, kunde sålunda härigenom rättsförlust uppkomma. I fråga om överrät-terna synes det föreligga ännu mindre anledning att inskränka den före-skrivna underrättelseskyldigheten. Att såsom från något håll ifrågasatts ersätta föreskriften om skyldighet att avsända underrättelse med bestäm-melse om att domen skall expedieras samma dag den meddelas torde icke vara någon praktisk lösning. Med hänsyn härtill bör enligt kommitténs mening någon begränsning av den stadgade skyldigheten att sända un-derrättelse ej genomföras.

Däremot kan ifrågasättas, huruvida icke denna underrättelseskyldighet bör ändras i ett annat hänseende. Beträffande bestämmelserna att un-derrättelse om tiden för meddelande av dom eller slutligt beslut skall *senast dagen förut* avsändas till parterna har under den tid RB varit i tillämpning konstaterats, att bestämmelserna kunna leda till dröjsmål med måls av-görande. Sålunda kan på grund av nämnda bestämmelser exempelvis ge-

mensam ansökan om hemskillnad, äktenskapsskillnad eller boskillnad eller ansökan om omyndighetsförklaring eller dess hävande ej avgöras samma dag som den inkommer till rätten. I 15 kap. 5 § giftermålsbalken föreskrives, att om ansökan om hemskillnad är gjord av båda makarna och hinder ej möter för dess upptagande, rätten äger utan huvudförhandling *omedelbart* företaga målet till avgörande. Vad nu sagts gäller även gemensam ansökan om äktenskapsskillnad, om parternas inställelse ej finnes vara behöflig för målets utredning. I fråga om gemensam ansökan om boskillnad skall enligt 15 kap. 17 § giftermålsbalken rätten eller domaren *genast* meddela beslut om boskillnaden, såvida ej hinder möter för ansökans upptagande eller anstånd enligt 20 § skall äga rum. I 20 kap. 17 § första stycket föräldrabalken föreskrives, att om ansökan om omyndighetsförklaring gjorts av den, om vars försättande i omyndighet är fråga, eller om denne eljest medgivit, att omyndighetsförklaring må meddelas, rätten äger utan huvudförhandling *omedelbart* företaga målet till avgörande. Detsamma äger även tillämpning, då fråga är att någon skall förklaras omyndig på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten, såframt det må antagas att hans hörande skulle vara utan gagn. Om ansökan om hävande av omyndighetsförklaring gjorts eller tillstyrkts av förmyndaren, må målet enligt 20 kap. 18 § första stycket föräldrabalken utan huvudförhandling *omedelbart* företagas till avgörande, såvida förmyndarens inställelse ej finnes vara behöflig för målets utredning. Ehuru det sålunda stadgats, att rätten eller domaren *genast* skall meddela beslut (i fråga om boskillnad) eller att rätten äger att *omedelbart* företaga målet till avgörande, kan dock målet icke avgöras samma dag ansökningen inkommer till rätten på grund av bestämmelserna att underrättelse om tiden för domens eller beslutets meddelande skall senast dagen förut avsändas till parterna och anslås i kansliet. De mål varom nu är fråga kunna ibland vara av brådskande natur, varför uppskov med målets avgörande, även om det rör sig endast om en dag eller vid mellankommande helgdagar ett par dagar, kan för sökandena eller en av dem medföra olägenhet.

Även i mål, som avgöras av överrätterna, kunna, om än icke i samma utsträckning som vid underrätt, olägenheter uppkomma till följd av bestämmelserna att underrättelse om tiden för meddelande av dom eller slutligt beslut skall senast dagen förut avsändas till parterna. Som exempel kan nämnas det fall, att åklagaren fullföljer talan mot ett av underrätt meddelat beslut i häktningsfråga med yrkande om häktning av den misstänkte. Hovrättens avgörande av häktningsfrågan sker i regel genom slutligt beslut, och underrättelse om tiden för meddelandet av beslutet skall följaktligen avsändas till parterna senast dagen förut. I ett dylikt fall föranleda de gällande bestämmelserna, att beslutet ej kan meddelas så snabbt som mången gång kan vara önskvärt. Även om i ett visst fall någon överhängande brådskande ej skulle föreligga, kunna bestämmelserna medföra, att den miss-

tänkte efter att ha mottagit underrättelse om tiden för beslutets meddelande avviker från sin uppehållsort och därigenom fördröjer verkställigheten av ett häktningsbeslut.

Av vad i denna del anförts framgår, att bestämmelserna om att underrättelse om tiden för meddelande av dom eller slutligt beslut skall avsändas senast dagen förut medfört olägenheter. Bestämmelserna torde ha tillkommit för att parterna skola komma i åtnjutande av hela fullföljdstiden. Där-est bestämmelserna ändras sålunda, att underrättelse skall avsändas senast samma dag som dom eller slutligt beslut meddelas, torde detta med hänsyn till fullföljdstidernas längd knappast medföra någon olägenhet. Det bör i detta sammanhang påpekas, att enligt 9 § andra stycket lagen om handläggning av domstolsärenden däri föreskriven underrättelse kan avsändas samma dag beslutet meddelas. Kommittén föreslår således, att den i 17 kap. 9 § fjärde stycket och 30 kap. 7 § tredje stycket RB stadgade skyldigheten att till parterna avsända underrättelse ändras så att underrättelsen skall avsändas senast samma dag domen meddelas. På grund av de i 17 kap. 12 § och 30 kap. 10 § gjorda hänvisningarna till 17 kap. 9 § respektive 30 kap. 7 § kommer detsamma att gälla även vid meddelande av slutligt beslut. Den nu föreslagna ändringen medför beträffande lagsökningsmål och mål om betalningsföreläggande att underrättelse om utslag eller beslut får avsändas till parterna senast samma dag utslaget eller beslutet meddelas.

I fråga om bestämmelserna om anslag i 17 kap. 9 § fjärde stycket och 30 kap. 7 § tredje stycket har såsom ovan omnämnts gjorts gällande, att bestämmelserna icke vore erforderliga. Om anledningen till införandet av dessa föreskrifter ävensom av bestämmelserna om avsändande av underrättelse anfördes av processlagberedningen endast, att desamma tillkommit för att parterna skulle erhålla kännedom om tiden för domens meddelande. Bestämmelserna om anslag ha således icke tillkommit för att underrättelse om tiden för meddelandet av domen skall komma till allmänhetens kännedom utan underrättelsen är avsedd att riktas till parterna i målet. Enär skriftlig underrättelse alltid skall avsändas till parterna, kommer anslaget att få betydelse endast i de fall, då dylik underrättelse ej kommit parten till handa. Har emellertid parten ej nåtts av en skriftlig underrättelse, torde han regelmässigt ej heller få del av anslaget i rättens kansli. För parterna torde därför anslaget sakna all betydelse. I fråga om ärenden, som handläggas enligt lagen om handläggning av domstolsärenden, erfordras såsom tidigare framhållits icke anslag av underrättelse om tiden för beslutets meddelande.

Med hänsyn till det nu anförda föreslår kommittén, att bestämmelserna om anslag av underrättelse om tiden för meddelande av dom skola utgå. På grund av de i 17 kap. 12 § och 30 kap. 10 § gjorda hänvisningarna till 17 kap. 9 § respektive 30 kap. 7 § skall ej heller underrättelse om slutligt beslut anslås i rättens kansli.

De skäl som föranlett kommittén att föreslå denna ändring i fråga om anslag gälla även de anteckningar om föreläggande, utslag eller beslut i mål om lagsökning eller betalningsföreläggande, vilka enligt 38 § lagsökningslagen skola införas i en särskild bok, som skall hållas tillgänglig för allmänheten; även i alla dessa fall skall dessutom underrättelse sändas parten, och anteckningarna i boken motsvara anslagen i vanliga rättegångsmål. Kommittén föreslår fördenskull att även bestämmelserna om dessa anteckningar upphävas. Detta medför ändring i 9 § samt upphävande av 34 § sista stycket och 38 § lagsökningslagen.

De nu föreslagna ändringarna i fråga om anslag och anteckningar i anslagsbok skulle enligt kommitténs mening medföra en ej obetydlig besparing av arbete och kostnader.

I enlighet med vad nu anförts har kommittén utarbetat dels förslag till ändrad lydelse av 17 kap. 9 § och 30 kap. 7 § rättegångsbalken, vilket förslag ingår i kommitténs förslag till lag om ändring i rättegångsbalken, *bilaga A*,

dels ock förslag till lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 808) om lagsökning och betalningsföreläggande (lagsökningslag), *bilaga G*.

C. Expeditionstiden vid kanslidom

Gällande bestämmelser

Beträffande *tvistemål* stadgas i 17 kap. 9 § andra stycket, att då huvudförhandling ägt rum, skall samma eller sist nästa helgfria dag överläggning hållas och, om det kan ske, dom beslutas och avkunnas. Erfordras på grund av målets beskaffenhet rådrum för domens beslutande eller avfattande, må rätten besluta anstånd därmed. Domen skall dock, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas inom två veckor efter förhandlingens avslutande. Om domen ej avkunnas vid huvudförhandlingen, skall den avkunnas vid annat rättens sammanträde eller ock meddelas genom att den hålles tillgänglig å rättens kansli. Vid huvudförhandlingen skall underrättelse givas om tiden och sättet för domens meddelande.

Vad nu sagts om måls avgörande efter huvudförhandling gäller enligt 17 kap. 9 § tredje stycket även då mål avgöres vid sammanträde för muntlig förberedelse.

Jämlikt 17 kap. 9 § fjärde stycket skall, då eljest mål avgöres utan huvudförhandling, så snart ske kan överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast dagen förut avsändas till parterna och anslås å en för allmänheten tillgänglig plats i kansliet. Under avd. B ovan har kommittén föreslagit den ändringen häri, att underrättelse skall sändas senast samma dag och att anslag icke erfordras.

Bestämmelserna i 17 kap. 9 § andra stycket överensstämma i allt väsentligt med motsvarande föreskrifter för *brottmål* i 30 kap. 7 § andra stycket. På några punkter föreligga emellertid avvikelser. I mål vari den tilltalade är häktad skall domen, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas inom en vecka och alltid senast inom två veckor efter huvudförhandlingens avslutande. Anstånd med domens meddelande får endast äga rum, om det finnes "oundgängligen erforderligt".

Föreskrifterna i 30 kap. 7 § tredje stycket motsvara helt bestämmelserna i 17 kap. 9 § fjärde stycket.

Bestämmelserna om dom i 17 kap. 9 § och 30 kap. 7 § gälla på grund av stadganden i 17 kap. 12 § och 30 kap. 10 § även slutliga beslut.

Jämlikt 9 § andra stycket lagen den 20 december 1946 om handläggning av *domstolsärenden* skall underrätts slutliga beslut, om det ej avkunnas vid förhandling, meddelas genom att det hålles tillgängligt å rättens kansli. Har beslutet gått emot sökanden eller annan som fört talan i ärendet, skall underrättelse om tiden för beslutets meddelande genom rättens försorg genast avsändas till honom.

I § 16 *expeditionslösenförordningen* meddelas föreskrifter om den tid då vid domstol expedition, som utfärdas för part, skall hållas tillgänglig (expeditionstid). I slutligen avgjort mål eller ärende skall dylik expedition hållas tillgänglig inom sex dagar från den dag, då dom eller slutligt beslut i målet eller ärendet meddelades. Denna regel är emellertid icke undantagslös. Om underrättelse lämnats att domen eller beslutet skall meddelas viss dag genom dess tillhandahållande å rättens kansli, skall domen eller beslutet vara att tillgå å den sålunda bestämda dagen. Dessutom ges en särbestämmelse för det fall att domen eller beslutet avkunnats å hovrättsting eller särskilt sammanträde å annan ort än den, där hovrätten har sitt säte.

Kommittén

Förarbetena till rättegångsbalken ge närmast vid handen, att lagstiftaren tänkt sig särskild expeditionstid för de fall, då dom eller slutligt beslut meddelas genom dess tillhandahållande å rättens kansli (s. k. kanslidom). I motiven till 17 kap. 9 § anförde nämligen processlagberedningen, att då domen meddelades genom att den hölles tillgänglig å rättens kansli, borde originalexemplaret av domen föreligga i fullständigt skick. Rörande den tid, inom vilken utskrift av dom skulle tillhandahållas parterna, borde enligt beredningen, liksom tidigare, bestämmelser meddelas i administrativ ordning. Genom kungörelse den 26 juli 1947 erhöll § 16 expeditionslösenförordningen till följd av nya RB ändrad lydelse och därvid tillkom gällande undantagsbestämmelse att, där underrättelse lämnats att dom eller beslut skall meddelas viss dag genom dess tillhandahållande å rättens kansli, domen eller beslutet skall vara att tillgå å den sålunda bestämda dagen.

Ifrågavarande bestämmelse medför, att domaren för avfattande och granskning av domen eller beslutet icke kan förfoga över hela tiden intill dagen för domens eller beslutets meddelande. En del av tiden måste nämligen tagas i anspråk för utskrift och kollationering av expeditioner i målet eller ärendet. Om domen eller beslutet är mycket omfattande eller många expeditioner skola utskrivas samtidigt, kunna härför åtgå flera dagar. Enligt kommitténs mening bör emellertid tiden intill dagen för domens eller beslutets meddelande vara avsedd allenast för avfattande och granskning av domen eller beslutet och icke jämväl för färdigställande av expeditioner. Under den tid RB varit i tillämpning har konstaterats, att det stundom kan vara förenat med stora svårigheter att meddela dom eller beslut inom de i 17 kap. 9 § och 30 kap. 7 § rättegångsbalken angivna fristerna. Kommittén är icke beredd att förorda någon ändring i bestämmelserna om den tid, inom vilken dom eller slutligt beslut skall meddelas. Men om expeditionstid finge åtnjutas även i de fall, då dom eller beslut meddelas genom dess tillhandahållande å rättens kansli, skulle detta medföra en icke oväsentlig lättnad vid arbetet med avfattande av domen eller beslutet. Avsaknaden av expeditionstid i nu ifrågavarande fall har speciellt då tre eller flera lagfarna ledamöter deltagit i domen tett sig som en brist. Särskilt framträder denna då flera domar lämnas till expediering vid samma tid. Kommittén anser den angivna bristen böra avhjälpas och föreslår därför slopande av den i § 16 expeditionslösenförordningen meddelade föreskriften att, där underrättelse lämnats att dom eller beslut skall meddelas viss dag genom dess tillhandahållande å rättens kansli, domen eller beslutet skall vara att tillgå å den sålunda bestämda dagen. Genom den föreslagna ändringen kommer den i nämnda författningsrum stadgade huvudregeln att expedition skall hållas tillgänglig inom sex dagar från den dag, då dom eller slutligt beslut i målet eller ärendet meddelades, att bliva tillämplig även i de fall, varom nu är fråga, och full likformighet kommer således att ernås.

På grund av vad ovan anförts har kommittén upprättat bifogade förslag till ändrad lydelse av § 16 förordningen den 7 december 1883 (nr 64) angående expeditionslösen, vilket förslag ingår i kommitténs förslag till kungörelse om ändrad lydelse av §§ 12 och 16 samma förordning, *bilaga H*.

10.

Vissa frågor om lösenskyldighet

I *direktiven* anförde departementschefen, efter att ha berört frågan om domstols skyldighet att lämna underrättelser till myndigheter m. fl. om domar och beslut, följande.

I samband med dessa problem står frågan om en översyn av gällande bestämmelser om lösen för expeditioner som utfärdas av domstol. Det är särskilt två spörsmål som här diskuterats, nämligen om debiteringen av domar i s. k. förenklad form samt om tilltalads lösenskyldighet. Första lagutskottet har i sistnämnda hänseende (utlåtande nr 23/1950) uttalat sympatier för ett förslag att tilltalad, som dömts i underrätt men efter klagan frikänts av hovrätt, borde vara fritagen från skyldighet att erlägga lösen för hovrättens dom. Frågan kan emellertid utvidgas till att avse, huruvida ej varje tilltalad som slutligen frikännes bör vara fri från all lösenskyldighet.

Kommittén torde få anledning att behandla, utom de i direktiven berörda frågorna, även åtskilliga andra frågor rörande förordningen den 7 december 1883 angående expeditionslösen, vilka blivit väckta, i den mån icke dessa frågor i stället komma att upptagas av den utredningsman, som chefen för finansdepartementet den 5 juni 1953 bemyndigats tillkalla för översyn av bland annat berörda förordning. I detta betänkande upptar kommittén emellertid två speciella frågor, nämligen dels den i direktiven berörda om tilltalads lösenskyldighet och dels fråga om skyldighet att lösa domstols slutliga beslut om ersättning av allmänna medel.

A. Tilltalads lösenskyldighet

Gällande bestämmelser

Beträffande *skyldigheten att lösa domstols expedition* äro bestämmelser meddelade i §§ 10 och 12 expeditionslösenförordningen. I § 10 första stycket stadgas, att kärke, klagande eller sökande vid domstol är, med den inskränkning § 12 innehåller, skyldig utlösa dom och slutligt beslut samt protokoll i vad det innefattar sådant beslut eller gäller ärende, vari endast är fråga om bevisupptagning eller eljest ej meddelas slutligt beslut.

Om *befrielse från erläggande av lösen* med rättighet att ändå erhålla nödiga expeditioner och om *befrielse från stämpelavgift* meddelas bestämmelser i § 13 första stycket expeditionslösenförordningen och 7 § andra stycket förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften. En-

ligt dessa stadganden äro befriade, bland andra, ämbets- eller tjänsteman i allt vad till ämbetet eller tjänsten hörer samt i mål, som röra ansvar eller ersättningsskyldighet för fel eller försummelse i ämbetet eller tjänsten, krigsman i sådant mål mot honom, som är att anse såsom militärt mål, samt häktad person i mål angående brott, varför han sitter häktad. I 7 § andra stycket stämpelförordningen stadgas vidare, att person, som erhållit fri rättegång, är befriad från stämpelavgift beträffande bevis om beviljande av sådan förmån samt i fråga om expeditioner i målet. Angående rätt för den, som beviljats fri rättegång, att på det allmännas bekostnad erhålla expeditioner i målet hänvisas i § 13 tredje stycket expeditionslösenförordningen till vad särskilt är stadgat. I 3 § lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång föreskrives, att part, som åtnjuter fri rättegång, är befriad från erläggande av stämpelavgift för expeditioner angående rättegången och tillika njuter den förmånen att expeditionslösen skall utgå av allmänna medel. Enligt stadgande i § 13 sista stycket expeditionslösenförordningen skall dom eller utslag utan särskild begäran utfärdas åt svarande eller förklarande i mål eller ärende som avses i nämnda paragraf.

Enligt 31 kap. 2 § RB äger rätten, då den tilltalade frikännes, av allmänna medel tillerkänna honom ersättning för, bland annat, utskrift av protokoll, dom eller annat dylikt, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av hans rätt. Detta stadgande har dock en begränsad omfattning, enär gottgörelse till den tilltalade endast kan utgå, då åklagaren väckt åtal utan sannolika skäl eller eljest på grund av omständigheterna i målet förekommer synnerlig anledning därtill. Av processlagberedningens uttalanden i motiveringen till nämnda paragraf framgår, att ersättning avsetts skola utgå endast i undantagsfall.

På grund av stadgande i § 15 expeditionslösenförordningen och 3 § stämpelförordningen skall sådan avskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen i brottmål, varom stadgas i 23 kap. 21 § sista stycket RB, utfärdas utan avgift, om avskriften utgives till den misstänkte eller hans försvarare.

I samband med processreformen vidtogos ändringar i stämpel- och lösenförordningarna. Till grund för dessa ändringar låg en *inom processreformbyrån i oktober 1946 utarbetad promemoria*, över vilken yttranden infordrades. I denna promemoria lämnades en redogörelse för vissa beräkningar som verkställets rörande storleken av de rättegångsavgifter som borde utgå efter processreformen. Denna utredning avsåg endast tvistemål, och det framhölls i promemorian, att för brottmålets del något tillförlitligt underlag för beräkningar knappast kunde erhållas.

Beträffande de nya stämpel- och lösenavgifternas storlek uttalades i promemorian, att man i första hand borde tillse att minskning ej inträdde i statsverkets eller städernas inkomster. Dessutom föreslogs, att en höjning skulle ske med hänsyn till införandet av officialdelgivning i rättegång.

Varken i promemorian eller i remissyttrandena berördes uttryckligen frågan om den tilltalades lösenskyldighet eller hans kostnad för dom över huvud taget. I några remissyttranden gjordes dock gällande, att underrätts dom eller transumt därav som utskrevs till icke lösenskyldig part borde likställas med avskrift eller i allt fall utlämnas mot lägre lösen än den eljest gällande grundavgiften. Detta förslag upptogs ej i propositionen (nr 307/1947) med den motiveringen, att det skulle leda till en icke o betydlig minskning i städernas löseninkomster.

Ändringsförslag

I yttrande över den av riksdagens revisorer till 1950 års riksdag avgivna berättelsen, vari revisorerna gjorde vissa uttalanden rörande processreformens ekonomiska verkningar, framhöll *hovrätten för Västra Sverige*, att en minskning av domslösen i vissa fall kunde ifrågasättas. Särskilt borde uppmärksammas det fall, att tilltalad, som dömts av underrätt, klagat och blir frikänd av hovrätt. Att i sådant fall den frikända parten skulle betala domslösen, vilken stundom kunde uppgå till flera hundra kronor, förefölle oriktigt.

En av hovrättens ledamöter anförde i särskilt yttrande:

I anslutning till vad som förut anförts rörande enskild parts processkostnad bör framhållas, att lösenavgiften för dom eller beslut numera kan komma att uppgå till ett avsevärt belopp. Måhända vore det befogat att, i större omfattning än som för närvarande sker, befria part från erläggandet av sådan lösenavgift. För det fall att en på talan av allmän åklagare utav underrätt sakfälld person själv fullföljer talan och frikännes från ansvar av överrätt, synes det icke rimligt att avkräva klaganden domslösen. En begränsning av lösenkostnaden även i vissa andra fall synes påkallad.

Det torde icke heller vara möjligt att med fog bestrida, att statsverket bör påtaga sig ansvaret för rättegångskostnad, som åsamkas den, vilken frikänts efter av allmän åklagare anhängiggjort åtal. Sådan ansvarighet förekommer för närvarande endast i sällsynta undantagsfall.

Första lagutskottet uttalade (utlåtande nr 23/1950), att det av hovrätten för Västra Sverige väckta förslaget, att tilltalad, som dömts i underrätt men efter klagan frikänts av hovrätt, borde vara fritagen från skyldighet att erlægga domslösen, vore värt det största beaktande.

Kommittén

De skäl som föranlett att den misstänkte under förundersökningen på begäran kan erhålla avskrift av förundersökningsprotokoll utan avgift skulle kunna åberopas som stöd även för en allmän rätt för den tilltalade att utan avgift erhålla avskrift av domstolens dom, och detta vare sig han står som tilltalad vid underrätt eller som vadesvarande eller revisionsvarande vid högre rätt och således icke är lösenskyldig eller han står

som klagande — vadekärande eller revisionskärande — i högre rätt och således är lösenskyldig. Att ha tillgång till domen kan ha stor betydelse för honom eller hans försvarare vid bedömande om fullföljd skall ske eller vid utförande av talan i högre rätt. Har han frikänts utan att målet fullföljes, vore det också i och för sig rimligt att han ägde rätt att utan avgift få det bevis därom, som domen innebär.

Kommittén har också övervägt att föreslå en så allmän rätt till fria expeditioner för tilltalade men funnit sig icke kunna göra detta utan en allmän omprövning från vidare utgångspunkter av den princip i vår rättegångsordning, enligt vilken den tilltalade har att, fränsett särskilda undantagsfall, svara för sina egna rättegångskostnader. På en sådan omprövning har kommittén ansett sig icke kunna nu ingå. Det skulle dessutom vara vanskligt att överblicka, vilka verkningar i fråga om arbete för domstolarna och kostnader för det allmänna, som ett förslag av berörda innebörd skulle få, med andra ord i vilken omfattning de tilltalade, som icke äro lösenskyldiga, skulle komma att begagna sig av en rätt att på begäran erhålla fria expeditioner.

En särskild begränsad fråga är emellertid, om den tilltalade skall åsamkas kostnad för expedition, även när han efter talan i högre rätt mot en fällande dom blir frikänd. Såsom ovan nämnts har första lagutskottet uttalat sig till förmån för ett förslag, att den som dömts i underrätt men frikänts i hovrätt borde vara fritagen från skyldighet att erlägga lösen för hovrättens dom, och det uttalas i direktiven, att denna fråga kan utvidgas till att avse, huruvida ej varje tilltalad som slutligen frikännes bör vara fri från all lösenskyldighet. Sistnämnda uttalande tar sikte på de fallen under gällande ordning, att en tilltalad som nödgats lösa en hovrätts frikännande dom även kan ha löst ett exemplar av underrättens dom för att kunna föra sin talan i hovrätten samt att en tilltalad, som slutligen frikännes först i högsta domstolen, på motsvarande sätt kan ha löst, frivilligt eller ej, exemplar av underrättens och hovrättens dom. Det vore utan tvivel ur många synpunkter rimligt, om den tilltalade kunde befrias från alla sådana kostnader. Gäller det kostnader för dom i lägre instans, kan detta emellertid icke ordnas på annat sätt än att den tilltalade efter en frikännande dom i högre rätt antingen genom ett beslut av den högre rätten eller möjligen helt enkelt genom uppvisande av den frikännande domen får ersättning för vad han utgivit. Mot en sådan ordning endast såvitt rör denna speciella kostnad kunna anföras principiella betänkligheter av samma innebörd som ovan berörts beträffande en ännu längre gående linje; man kan fråga sig varför högre rätt icke lika väl borde kunna efter prövning av omständigheterna tillerkänna en tilltalad, som sålunda frikänts, ersättning exempelvis för kostnader för en enskild försvarare eller för bevisning i målet. Då härtill kommer att en lagstiftning om möjlighet till ersättning för kostnad för dom i lägre instans torde bli ganska genomgripande och vara förenad

med ej obetydliga svårigheter, har kommittén ansett sig icke för närvarande böra föreslå en sådan lagstiftning.

Däremot har kommittén funnit att man icke bör vänta med en ändring i fråga om det som i förevarande avseende ter sig mest stötande, nämligen att en tilltalad som efter att ha fullföljt talan mot en fällande dom blir frikänd i hovrätten eller högsta domstolen skall vara skyldig att mot stadgad avgift till statsverket lösa denna frikännande dom. En sådan ändring kan ske genom ett tillägg till § 12 expeditionslösenförordningen, varigenom undantag göres från lösenkyldigheten för detta fall. Frihet från lösenkyldighet har ansetts lämpligen böra inträda så snart en av tilltalad förd talan helt eller delvis bifallits i fråga om honom ådömt ansvar.

I enlighet med det nu anförda har kommittén utarbetat förslag till ändring i § 12 förordningen den 7 december 1883 (nr 64) angående expeditionslösen, vilket förslag ingår i kommitténs förslag till kungörelse om ändrad lydelse av §§ 12 och 16 nämnda förordning, *bilaga H*.

B. Skyldighet att lösa domstols slutliga beslut om ersättning av allmänna medel

Gällande bestämmelser

En mängd bestämmelser finnas om *rätt till ersättning av allmänna medel* till den som medverkat i rättegång. Merendels är det därvid fråga om den som medverkat *utan att vara part eller intervenient*.

Av bestämmelserna av detta slag i RB kunna anmärkas följande. Enligt 5 kap. 8 § äger i vissa fall den som av rätten förordnats att biträda som tolk att av allmänna medel åtnjuta arvode samt gottgörelse för kostnad och tidsspillan efter vad rätten prövar skäligt. Enahanda ersättningsrätt föreligger enligt 6 kap. 9 § för den som av rätten utsetts till stenograf och enligt 21 kap. 10 § för den som förordnats till offentlig försvarare. I 26 kap. 8 § föreskrives, att kostnad för egendoms förvaltande av god man i vissa fall skall utgå av allmänna medel. Härutöver gäller, att den som på anmodan av rätten eller åklagaren fullgjort någon uppgift med avseende å bevisningen i regel är berättigad att av allmänna medel erhålla gottgörelse därför med belopp som bestämmes av rätten. Stadganden härom ha meddelats för målsägande som höres i anledning av åklagarens talan i 20 kap. 15 §, för vittne i 36 kap. 24 och 25 §§, för den som tillhandahållit skriftligt bevis eller företett föremål eller skriftlig handling för syn i 38 kap. 7 § och 39 kap. 5 § samt för sakkunnig i 40 kap. 17 och 19 §§.

Andra stadganden av ifrågavarande slag förekomma i särskilda författningar. I 7 § lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål föreskrives sålunda, att förundersökare samt läkare som förordnats enligt 4 § nämnda lag äga rätt att efter domstolens prövning av allmänna medel åtnjuta skäligt arvode samt ersättning för nödvändiga utgifter. Enligt 14 § lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång är rättegångsbiträde som förord-

nats enligt denna lag berättigat att av allmänna medel erhålla arvode för det arbete biträdet nedlagt å rättegången ävensom gottgörelse för nödvändiga utgifter samt för tidsspillan i samband med inställelse vid rätten. Den som enligt 20 kap. 19 § föräldrabalken förordnats till rättegångsbiträde i mål om omyndighetsförklaring eller dess hävande äger att av allmänna medel åtnjuta skäligt arvode samt ersättning för nödvändiga utgifter och tidsspillan. Enligt 20 kap. 34 § föräldrabalken gäller, att rätten i mål eller ärende, vari överförmyndare fört talan, när skäl äro därtill äger tillerkänna denne ersättning av allmänna medel för det arbete han nedlagt å målet eller ärendet ävensom för nödiga utgifter.

Det finnes emellertid också exempel på att den som är *part eller intervenient* kan erhålla ersättning av allmänna medel. Ett sådant fall innefattas i den förut berörda bestämmelsen i 20 kap. 15 § RB om rätt till ersättning åt målsägande, som höres i anledning av åklagarens talan och som icke biträtt åtalet eller eljest fört talan jämte åklagaren. Enligt gängse tolkning av detta lagrum tillkommer sådan rätt i vissa fall även målsägande som för enskild talan och således är part, nämligen i det fall att hans talan utföres av åklagaren å tjänstens vägnar; under punkt 8 ovan har kommittén föreslagit sådan ändring av lagrummet att ersättning skall kunna utgå, så snart målsägande höres i anledning av åklagarens talan. Ett annat fall omförmäles i 4 § lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång. Enligt detta lagrum kan part, som åtnjuter fri rättegång, undantagsvis tillerkännas ersättning av allmänna medel för sin inställelse.

Enligt 17 kap. 1 § och 30 kap. 1 § RB sker rättens avgörande av saken genom dom. Övriga avgöranden betecknas i nämnda lagrum som beslut. Beslut, varigenom rätten annorledes än genom dom skiljer sig från saken, så ock högre rätts beslut i fråga, som dit fullföljts särskilt, är slutligt beslut.

Beslut i mål eller ärende vid domstol, varigenom någon som medverkat i rättegång tillerkänts ersättning av allmänna medel, har som regel icke karaktären av slutligt beslut, vare sig beslutet meddelats under rättegången eller i samband med dom eller slutligt beslut.

I vissa fall kommer emellertid ersättningsfrågans avgörande att ske i form av slutligt beslut. Har rätten under förundersökning i brottmål exempelvis förordnat offentlig försvarare och följer ej åtal å förundersökningen, äger försvararen hos rätten göra framställning om bestämmande av ersättning för uppdraget. Frågan härom upptages efter ansökan. Motsvarande torde gälla då enligt 21 kap. 4 § första stycket RB rätten, sedan den skilt målet från sig, förordnat offentlig försvarare att biträda i högre rätt men fullföljd därefter ej äger rum. I dessa fall, då ersättningsfrågan upptages särskilt, har domstolens beslut i frågan karaktären av slutligt beslut.

Som slutligt beslut skall enligt 17 kap. 1 § och 30 kap. 1 § även anses högre rätts beslut i fråga, som dit fullföljts särskilt. Den som är missnöjd med domstols beslut i fråga om ersättning till biträde, försvarare, vittne,

sakkunnig eller annan, som ej är part eller intervenient, skall enligt 49 kap. 4 och 5 §§ samt 54 kap. 3 § föra särskild talan mot beslutet genom besvär; i fråga om annat ersättningsbeslut föres talan i samband med talan mot dom eller slutligt beslut. Högre rätts beslut i ersättningsfråga av förstnämnda slag får således formen av slutligt beslut, medan högre rätts beslut om ersättning av allmänna medel till part eller intervenient icke får denna form utan ingår i domen.

Angående *skyldigheten att lösa domstols expedition* äro, såsom redan anmärkts under avd. A ovan, bestämmelser meddelade i §§ 10 och 12 expeditionslösenförordningen. I § 10 första stycket stadgas om domstols expedition, att käreande, klagande eller sökande är, med den inskränkning § 12 innehåller, skyldig utlösa dom och slutligt beslut samt protokoll i vad det innefattar sådant beslut eller gäller ärende, vari endast är fråga om bevisupptagning eller eljest ej meddelas slutligt beslut. De i § 12 meddelade bestämmelserna sakna intresse i förevarande sammanhang. Enligt bestämmelser i § 15 sagda förordning och 3 § stämpelförordningen skall bevis angående domstols beslut om ersättning av allmänna medel åt vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part eller intervenient, utfärdas utan avgift. I sammanhang härmed må erinras om stadgandet i 7 § kungörelsen den 10 juli 1947 med bestämmelser angående vissa kostnader vid domstol, att den ersättningsberättigade, när rätten slutligen fastställer ersättning av allmänna medel till vittne, sakkunnig, försvarare eller annan som ej är part eller till överförmyndare som fört talan i denna egenskap, skall på begäran genast utan avgift tillhandahållas skriftligt besked om beslutet.

Beträffande *debiteringen av slutligt beslut* gäller följande. För slutligt beslut, som utgives till part i mål eller ärende vid *underdomstol*, utgår lösen, när beslutet tecknas å företedd handling, med fem kronor och, när det särskilt utfärdas, med tio kronor för första arket och fem kronor för varje av de övriga. Intages slutligt beslut i protokoll, utgår lösen med fem kronor för beslutet, vartill kommer avgiften för protokollet eller två kronor i lösen och en krona i stämpel för varje ark. Är parten utan särskild begäran skyldig att lösa beslut, skall dessutom utgå särskild lösen för varje dag, då sammanträde för muntlig förhandling hållits i målet eller ärendet med fem kronor. För slutligt beslut, som i mål eller ärende vid *hovrätt* eller *högsta domstolen* utgives till part, vilken utan särskild begäran författningsenligt är skyldig lösa detsamma, utgår stämpel, när beslutet tecknas å företedd handling, med femton kronor och, när det särskilt utfärdas, med tjugofem kronor för första arket och tio kronor för varje av de övriga. Ha ett eller flera sammanträden för muntlig förhandling ägt rum i målet eller ärendet, utgår ytterligare stämpel med tio kronor för varje dag, då sådant sammanträde hållits. Intages slutligt beslut i protokoll, utgår för beslutet stämpel med femton kronor samt ytterligare tio kronor för varje dag, då sammanträde för muntlig förhandling hållits i målet eller ärendet, vartill kommer

avgift för protokollet med fyra kronor för varje ark. Utgives vid hovrätt eller högsta domstolen slutligt beslut till icke lösenskyldig part utgår, oavsett i vilken form beslutet utfärdas, avgift såsom för avskrift eller fyra kronor för varje ark.

Ändringsförslag

I anledning av kommitténs cirkulärskrivelse den 13 juni 1951 har en advokat anfört följande. Han hade vid ett tillfälle av underrätt blivit förordnad till offentlig försvarare för en häktad person efter det underrätten meddelat dom i målet. Avsikten hade varit att biträda den häktade med att överklaga domen. Den häktade förklarade sig emellertid nöjd och något överklagande kom icke till stånd. Advokaten begärde därefter ersättning för sitt arbete. Efter någon tid erhöll han den begärda ersättningen från vederbörande hovrätt samt dessutom ett meddelande om att han skulle betala in 25 kronor till lösen av hovrättens protokoll i saken. Enligt advokatens mening borde en försvarare i ett fall som det förevarande icke vara skyldig att lösa protokollet.

Sveriges advokatsamfund har tillstyrkt, att det sålunda väckta spörsmålet upptoges till övervägande.

Kommittén

Av den ovan lämnade redogörelsen framgår, att skyldighet att lösa domstols beslut om ersättning av allmänna medel som regel icke föreligger. Endast i de fall då beslutet utfärdas i form av slutligt beslut finnes författningens dylik skyldighet. I dessa fall framstår det emellertid ur många synpunkter såsom mycket otillfredsställande, att skyldighet skall föreligga att utlösa beslutet. Detta gäller särskilt den ersättningsberättigade. Rent principiellt synes det vara stötande, att den som av allmänna medel tillerkänts visst belopp i ersättning skall vara pliktig att för att utfå denna sin ersättning erlægga en avgift till det allmänna.

Det må framhållas, att skyldigheten att mot avgift utlösa domstols slutliga beslut i de fall, varom nu är fråga, kan bliva beroende på tillfälligheter. Frågan huruvida exempelvis en offentlig försvarare, som förordnats under förundersökning i brottmål, skall utfå ersättning av allmänna medel avgiftsfritt eller icke, blir sålunda beroende av om åtal äger rum eller ej. Kommer åtal till stånd, erhåller den offentlige försvararen ersättning genom beslut som ej har karaktären av slutligt beslut och blir således ej skyldig att erlægga avgift. Om åtal däremot ej sker, kommer domstolens beslut i ersättningsfrågan att utgöra slutligt beslut, vilket försvararen författningens enligt är skyldig att lösa.

Vidare må påpekas, att den nuvarande föreskriften om skyldighet att utlösa domstols slutliga beslut kan göra rätten att överklaga ett ersättnings-

beslut tämligen illusorisk. Endast om skillnaden mellan det utdömda och det fordrade beloppet är mera väsentlig, kan det vara någon mening med att överklaga beslutet.

Med hänsyn till det anförda föreslår kommittén, att i § 12 andra stycket expeditionslösenförordningen införes föreskrift därom, att det icke föreligger skyldighet att utlösa domstols slutliga beslut, som innefattar allenast beslut om ersättning av allmänna medel. Såsom framgår av det förut återgivna stadgandet i 7 § kungörelsen den 10 juli 1947 med bestämmelser angående vissa kostnader vid domstol åligger det rätten i de fall, varom nu är fråga, att på begäran genast utan avgift tillhandahålla den ersättningsberättigade skriftligt besked om beslutet.

I enlighet med det nu anförda har upprättats förslag till ändring i § 12 förordningen den 7 december 1883 (nr 64) angående expeditionslösen, vilket förslag ingår i kommitténs förslag till kungörelse om ändrad lydelse av §§ 12 och 16 nämnda förordning, *bilaga H*.

11.

Vissa frågor om domförheten i domstolsärenden

Gällande bestämmelser

I lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden meddelas bestämmelser i 1 § om vilka frågor som äro att hänföra till ärenden och i 2 § om ansökans form och innehåll. I 3 § givas bestämmelser om föreläggande för sökanden att avhjälpa brist i ansökan och om avvisande av ansökan. Om vidtagande av förberedande åtgärder och om provisoriska säkerhetsåtgärder finnas bestämmelser upptagna i 4 §.

Bestämmelser om rättens domförhet vid handläggning av ärenden meddelas i 6 och 7 §§.

I 6 § — i dess lydelse enligt lag den 1 december 1950 — stadgas:

Underrätt vare vid handläggning av ärende domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare.

Vid annan handläggning än i 3 eller 4 § sägs skall dock i häradsrätt nämnd deltaga och rådhusrätt äga den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling i tvistemål, om ärendet angår

1. adoption, vårdnaden om barn eller samtycke till hävande av tjänste- eller arbetsavtal som barn ingått, medgivande till äktenskap enligt 2 kap. 4 § giftermålsbalken eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt 5 kap. 14 § eller 6 kap. 6 § nämnda balk eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall;

2. förmynderskap eller godmanskap enligt lagen om förmynderskap, dock ej fråga om inskrivning eller överflyttning av förmynderskap eller godmanskap eller föreläggande, som avses i 7 kap. 10 §, 8 kap. 11 § eller 9 kap. 3, 4 eller 10 §, eller entledigande av god man, då uppdraget slutförts eller, i fall som avses i 11 kap. 3 § eller 4 § 1—5, den för vilken gode mannen förordnats begär hans entledigande;

3. förvaltning enligt lagen om testamente eller lagen om boutredning och arvskitte;

4. nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond, tillstånd till vinstutdelning i bolag, skyldighet för bolag eller förening att träda i likvidation, förordnande eller entledigande av likvidator eller tillstånd till försäljning av egendom under likvidation eller till fusion;

5. förvaltning av stiftelse eller utseende av huvudmän i sparbank;

6. förordnande eller entledigande av god man eller annan för fullgörande av särskilt uppdrag i andra fall än ovan sagts;

7. bestämmande av arvode;

8. tillstånd till försäljning av samfälld egendom enligt lagen om samägande-

rätt, underställning av delägares beslut eller meddelande av särskilda föreskrifter angående god mans förvaltning enligt lagen om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfälliga ägor och rättigheter, föreskrifter jämlikt 24 § lagen om rätt till fiske angående nyttjande av samfällt fiske eller intagande i rättens protokoll av förening enligt lagen om ägofred; eller

9. dödande av förkommen handling.

Skall i häradsrätt nämnd deltaga, vare häradsrätten i ärende, som avses i andra stycket 2, 3, 6 eller 7, domför med tre i nämnden, dock ej då fråga är om tillstånd till viss förvaltningsåtgärd eller talan mot överförmyndares beslut.

De i andra stycket 2. angivna lagrummen i förmynderskapslagen motsvaras nu av 14 kap. 10 §, 15 kap. 11 §, 16 kap. 3, 4 och 10 §§ samt 18 kap. 3 § och 4 § punkterna 1—5 föräldrabalken.

I 7 § ärendeslagen stadgas:

Ärenden angående äktenskapsförord, bouppteckning, arvsskatt, testamentsbevakning, åtgärder som avses i 9 kap. lagen om arv och 8 kap. lagen om testamente, avhandlingar om lösöreköp och kallelse å okända borgenärer skola, om ej i arbetsordning eller eljest annat bestämts, i underrätt handläggas av den som har att upptaga inskrivningsärenden.

Enligt 8 § skall i ärende som sägs i 6 § andra stycket handläggning som där avses äga rum i häradsrätt vid ting och i rådhusrätt å allmän rättegångsdag. Om ärendet är brådskande må handläggning ske å särskilt sammanträde.

Av den nu lämnade redogörelsen för gällande bestämmelser framgår, att underrätt vid handläggning av ärende i regel är domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Flera undantag från den angivna huvudregeln finnas emellertid stadgade i 6 § andra stycket. Dessa undantag gälla icke handläggning, som är av formell eller förberedande natur; i dylika fall är rätten alltid domför med en domare. Vid den sakliga prövningen av de i 6 § andra stycket uppräknade ärendena kräves för domförhet i häradsrätt nämnd och i rådhusrätt tre ledamöter. Beträffande de under punkterna 2, 3, 6 och 7 angivna ärendena gäller den särskilda regeln, att häradsrätt är domför med tre i nämnden, såvida ej fråga är om tillstånd till viss förvaltningsåtgärd eller talan mot överförmyndares beslut.

Bland de i 7 § angivna ärendena omnämnas icke ärenden angående kvarlåtenskapsskatt. Då lagen om handläggning av domstolsärenden tillkom, fanns icke kvarlåtenskapsskatt; denna infördes först genom en förordning den 26 juli 1947, och vid tillkomsten av förordningen gjordes icke någon ändring i 7 § ärendeslagen. Enligt 31 § protokollskungörelsen skall i underrätt föras bouppteckningsprotokoll över "ärenden angående bouppteckning, arvsskatt, kvarlåtenskapsskatt, testamentsbevakning, åtgärder som avses i 9 kap. lagen om arv och 8 kap. lagen om testamente, äktenskapsförord, avhandlingar om lösöreköp och kallelse å okända borgenärer". Samtliga de i sistnämnda paragraf uppräknade ärendena med undantag av ärenden angående kvarlåtenskapsskatt angivas även i 7 § ärendeslagen.

Ur förarbetena

Processlagberedningen anförde i den allmänna motiveringen till sitt förslag till lag om handläggning av ärenden:

Nya RB:s domförhållningsregler äro, särskilt vad angår underrätterna, väsentligt byggda på skillnaden mellan huvudförhandling och annan handläggning. Vid annan handläggning än huvudförhandling är allmän underrätt i regel domför med en lagfaren domare; vid huvudförhandling erfordras däremot i allmänhet fullsutten rätt. Då prövning av ett tvistemål med vissa undantag skall ske vid huvudförhandling, innebär denna regel, att för målets prövning och avgörande kräves, att rätten är fullsutten. Tydligt är, att dessa bestämmelser icke kunna omedelbart tillämpas i fråga om handläggning av ärenden. Skall kravet att rätten skall vara fullsutten upprätthållas, måste detta krav hänföras till den handläggning, som äger rum för ärendes prövning och avgörande, oberoende av om denna sker vid huvudförhandling eller ej.

I detta sammanhang inställer sig emellertid spørsmålet, huruvida icke med hänsyn till beskaffenheten av flertalet ärenden förenklingar även på denna punkt böra vidtagas. Vissa ärenden, de s. k. inskrivningsärendena, handläggas redan nu av en lagfaren underrättsdomare, inskrivningsdomare, en anordning, som uppenbart tillkommit för att påskynda dessa ärendens handläggning samt även för att inom rätten möjliggöra en lämpligare arbetsfördelning; ur denna synpunkt ansågs ej rätten, med dess i äldre lag föreskrivna sammansättning, böra belastas med dessa göromål. I stor utsträckning torde ock redan nu även i andra ärenden den verkliga prövningen företagas av domaren ensam. Vid den genomgång av olika ärendesgrupper, som beredningen ur denna synpunkt verkställt, har beredningen, vad angår de allmänna underrätterna, kommit till det resultatet, att rätten i allmänhet bör vara domför med en lagfaren domare. Från denna huvudregel måste dock undantagas vissa grupper av ärenden, i vilka prövningen i stort sett är av samma karaktär som i tvistemål och där i häradsrätt särskilt nämndens medverkan är av betydelse.

I motiveringen till 6 och 7 §§ anförde *processlagberedningen* bland annat:

Enligt nu gällande lag skola ärenden i allmänhet behandlas av rätten i samma sammansättning som är föreskriven för rättegångsmål. Detta innebär att för domförhet kräves i rådhusrätt tre ledamöter och i häradsrätt nämnd. Enligt lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingsammansattnar för handläggning av vissa mål och ärenden är dock häradsrätt domför med tre i nämnden i ärenden angående förmynderskap och godmanskap — dock ej där fråga är om tillstånd till viss förvaltningsåtgärd eller talan mot överförmyndares beslut — samt i ärenden angående bouppteckning, bevakning av testamente, åtgärder, som avses i 9 kap. lagen om arv eller 8 kap. lagen om testamente, förordnande eller entledigande av god man enligt lagen om allmänna arvsfonden, avhandling om lösöre köp eller arvsskatt, kallelse å okända borgenärer, dödförklaring, vittnesförhör rörande tillkomsten av skriftligt testamente eller föreläggande att söka lagfart eller att ingiva bouppteckning. Som framhållits i den allmänna motiveringen till förslaget torde vara önskvärt, att befogenhet lämnas såväl rådhusrätt som häradsrätt att avgöra ärenden i enklare sammansättning än den som nu är föreskriven.

I överensstämmelse med vad i nya RB ägt rum i fråga om domförheten i tvistemål bör i första hand skillnad göras mellan handläggning, som är av förberedande eller formell natur, och sådan, som avser saklig prövning. Vid beslut rörande åtgärder, som avses i 3 eller 4 §, bör rätten alltid vara domför häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Det nu sagda torde ock böra

gälla den huvudsakligen formella prövning, som äger rum i ärenden rörande inskrivning eller registrering eller utfärdande av vissa underrättelser, kungörelser eller förelägganden. Såsom häradshövdingeföreningen framhållit är i dessa ärenden icke fråga om någon materiell prövning, ej heller kan i häradsrätt nämndens medverkan antagas vara av någon betydelse; redan nu avgöras de, såsom föreningen påpekat, i verkligheten av domaren ensam. Vissa av de ärenden, som åsyftas, ha angivits i 7 §; med beaktande av häradshövdingeföreningens synpunkter har tillika föreskrivits, att dessa ärenden i regel skola handläggas av inskrivningsdomare. Även sådan bevisupptagning, som utgör ett självständigt ärende, bör kunna handläggas av domaren ensam; enligt nya RB gäller motsvarande regel för bevisupptagning, som sker utom huvudförhandling.

För de ärenden, där en saklig prövning förekommer, torde liksom nu i allmänhet böra krävas, att denna företages vid rådhusrätt av fullsutten rätt och vid häradsrätt med nämnd. Vad häradsrätt angår torde nämndens medverkan vara av betydelse särskilt med hänsyn till dess orts- och personkännedom. De ärenden, som nu åsyftas, ha upptagits i 6 § andra stycket. — — —

I punkt 2 upptagas frågor, som angå förmynderskap och godmanskap. I första hand ingår härunder förordnande eller entledigande av förmyndare eller god man ävensom av överförmyndare i fall, då rätten har att förordna sådan. Hit höra även frågor om rättens samtycke till viss förvaltningsåtgärd eller talan mot överförmyndares beslut.

Häradshövdingeföreningen har förordat, att ärenden angående förmynderskap eller godmanskap i regel skola kunna handläggas av lagfaren domare ensam och till stöd härför framhållit, att dessa ärenden för närvarande handlades som registreringsåtgärder, vilka vidtoges av tjänsteman vid domstolen utan att, på sätt lagen förutsatte, rättens medverkan påkallades annat än i de undantagsfall, där bifall till ansökningen bestredes av överförmyndare eller annan. Det vore enligt föreningens mening icke lämpligt eller riktigt att mot en allmänt tillämpad praxis giva bestämmelser, enligt vilka ifrågavarande ärenden principiellt skulle handläggas av domstol. Handläggningen borde ankomma på inskrivningsdomare med rätt för honom att, då bestridande framställts eller handläggning inför domstol eljest erfordrades, hänskjuta ärendet till rätten.

Enligt 4 kap. lagen om förmynderskap åligger det rätten att tillse att förmyndare varder förordnad, då det skall ske, samt att utöva tillsyn över de förmynderskap, som skola hos rätten inskrivas; den har ock att vaka över att överförmyndare fullgör sina åligganden. Motsvarande bestämmelser äro meddelade i fråga om godmanskap. För rättens domförhet gälla allmänna regler, dock att häradsrätt i vissa ärenden är domför med tre i nämnden. Enligt beredningens mening skulle en allmän överflyttning av förmynderskapsärendena å inskrivningsdomare medföra en alltför stark rubbning av de grunder, varå den nuvarande förmynderskapslagstiftningen är uppbyggd; en sådan överflyttning måste i varje fall föregås av en mera ingående undersökning än den beredningen är i tillfälle att verkställa.

Beredningen anser sig alltså icke kunna biträda de reformkrav, som på denna punkt framförts av föreningen. Däremot har beredningen beträffande vissa ärenden angående förmynderskap och godmanskap, vilka äro av övervägande formell natur, ansett sig böra göra vissa eftergifter i de nu gällande domförhetsreglerna. Sålunda synes fråga om inskrivning eller överflyttning av förmynderskap eller godmanskap enligt 4 och 11 kap. lagen om förmynderskap eller om föreläggande, som avses i 7 kap. 10 §, 8 kap. 11 §, 9 kap. 3, 4 eller 10 §, böra, vare sig föreläggandet avser förmynderskap eller godmanskap, kunna handläggas av domaren ensam. Det nu sagda torde även böra gälla entledigande av god man, då uppdraget

slutförts, ävensom i vissa andra i 11 kap. 10 § omnämnda fall. Den särskilda domförhetsregel, som för sistnämnda fall upptagits i 12 kap. 20 § andra stycket, kan därmed utgå. Enligt förmynderskapslagen kunna vissa ärenden behandlas av såväl rätten som domaren; dessa stadganden komma på grund av 11 § i förslaget att alltjämt gälla.

De domförhetsregler, som föreslagits i fråga om förmynderskap och godmanskap, torde ock vara lämpliga beträffande dödsbos förvaltning genom boutredningsman. Till denna grupp av ärenden höra såväl fråga om boets avträdande till förvaltning av boutredningsman och förordnande eller entledigande av boutredningsman som ock angående rättens medgivande till vissa förvaltningsåtgärder och tillsyn å boutredningsmannens förvaltning. Dessa ärenden ha upptagits i punkt 3. — — —

Även i andra fall än som framgår av de föregående punkterna ankommer det enligt särskilda författningar på rätten att förordna god man, syssloman eller annan för fullgörande av särskilt uppdrag. Som exempel kan nämnas förordnande eller entledigande av god man enligt lagen om allmänna arvsfonden, skiftesman vid arvskifte, god man eller syssloman i bolag eller god man för förvaltning av samfällid egendom. De fall, varom nu är fråga, ha upptagits i punkt 6. I vissa fall kan enligt särskild föreskrift beslut, som här avses, meddelas av domaren. — — —

För de fall, då i häradsrätt nämnd skall deltaga, uppkommer frågan om nämndens sammansättning. I några av dessa fall är rätten redan nu domför med tre i nämnden, i andra kräves fulltalig nämnd. I huvudsaklig anslutning till de regler, som sålunda redan gälla, ha ärenden, som avses i punkterna 2, 3, 6 och 7 ansetts böra kunna med visst undantag handläggas med tremansnämnd. Denna regel innebär emellertid icke, att ej nämnden kan vara fulltalig. I många fall, särskilt då ärendet är mera svårutrett eller angår stridiga intressen, bör fulltalig nämnd deltaga. Att i lagtext särskilt utskilja dessa fall, synes dock icke möjligt.

Såsom redan förut framhållits ha i 7 § upptagits vissa ärenden, som äro av den beskaffenhet, att deras handläggning bör ankomma på domaren ensam. Fler-talet av dessa ärenden kunna nu handläggas å tremansting. För att särskilt vid häradsrätterna avlasta häradsrättens arbetsbörda torde de böra handläggas av den, som är särskilt förordnad till inskrivningsdomare. Då i arbetsordningarna för vissa rådhusrätter torde förekomma en annan fördelning av dessa ärenden mellan ledamöterna, har emellertid regeln ansetts icke böra göras undantagslös. Att ifrågasättande ärenden skola handläggas av inskrivningsdomaren, innebär allenast en domförhetsregel; handläggningen är icke underkastad inskrivningslagens bestämmelser. Såsom framgår av 8 § i lagförslaget erfordras icke, att dessa ärenden handläggas å ting eller, vad angår rådhusrätt, allmän rättegångsdag. De författningsbestämmelser, som förutsätta sådan handläggning, böra därför ändras.

Ändringsförslag

Riksdagens revisorer ifrågasatte i sin till 1950 års riksdag avgivna berättelse, huruvida icke medverkan av nämnd skulle kunna inskränkas i fråga om vissa ärenden. Revisorerna anförde härom:

Vad särskilt angår de kostnader, som äro förenade med användandet av nämnd, synes vidare böra övervägas, om icke nämndens medverkan skulle kunna inskränkas i vissa fall, där så kan ske utan att syftet med lekmannainslag i domstolarna därigenom äventyras. Sålunda kan ifrågasättas om nämnd är erforderlig i en hel del ärenden, där förekomsten av densamma i allmänhet saknar betydelse

för frågans bedömande, såsom när det gäller förordnande av bouppteckningsförrättare, god man för arvsfonden eller enligt lagen om äktenskaplig börd, m. m. Stundom erfordras icke heller nämnd vid förordnande av förmyndare eller god man enligt förmynderskapslagen.

I yttranden över revisorernas uttalanden berörde *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *föreningen Sveriges häradshövdingar* och *Sveriges advokatsamfund* den av revisorerna väckta frågan. Föreningen och advokatsamfundet anslöto sig till uppfattningen att nämnd i åtskilliga fall icke vore erforderlig men betonade att en ändring av reglerna i detta avseende icke skulle komma att medföra någon minskning i det allmännas kostnader. Föreningen framhöll, att viss tidsutdräkt, som stundom för den rättssökande allmänheten kunde vara besvärande nog, kunde undvikas, om nämnd icke behövde deltaga i handläggning av åtskilliga enklare ärenden. Hovrätten erinrade, att frågan om underrätternas domförhet vid handläggning av domstolsärenden åtminstone beträffande häradsrätterna icke hade någon ekonomisk betydelse, varför det enligt hovrättens mening saknades anledning att av detta skäl inskränka nämndens medverkan, som på grund av nämndens personkänedom alltid vore en värdefull tillgång.

Frågan om minskad användning av nämnd vid handläggning av vissa ärenden har berörts jämväl i skrivelser, som inkommit till kommittén i anledning av dess cirkulärskrivelse den 13 juni 1951. En *häradshövding* anför sålunda, att samtliga i 6 § andra stycket ärendeslagen angivna ärenden utan olägenhet skulle kunna handläggas utan nämnd med rätt för domaren att i tveksamma fall hänskjuta frågorna till avgörande av fullsutten rätt. Vid huvudförhandling, som hölles i samband med förberedelsen, träffades ofta utan nämnd avgöranden, som vore av betydligt mera genomgripande natur. Från *Stockholms rådhusrätt* och av *rådhusrätterna i Kristianstad, Halmstad, Västerås* och *Sundsvall* har anförts, att domstolsärenden borde kunna avgöras av en lagfaren ledamot ensam i långt större utsträckning än vad som nu vore fallet.

Från *Stockholms rådhusrätt* anføres:

Förordnande av förmyndare bör i de fall, där omyndigförklaringen sker i enmansrätt, kunna ske i samma rätt, åtminstone då tvist icke råder om vem som skall bliva förmyndare och den föreslagne av domstolen anses lämplig. Likaledes bör i samband med hemskillnads- eller äktenskapsskillnadsmål förordnande av boupptecknings- och bodelningsförrättare kunna ske i enmansrätt, om parterna äro ense om vem som skall föreslås. Även förordnande av boutredningsman torde lämpligen kunna handläggas i enmansrätt, därest enighet råder om vem som skall utses och denne anses lämplig. Även i vårdnadsärenden bör beslut kunna meddelas i enmansrätt, om enighet föreligger mellan parterna. Därest vårdnadsfrågan anhängiggjorts genom stämning, skulle ju enmansrätten städse varit behörig att avgöra frågan genom att övergå till huvudförhandling i omedelbart sammanhang med förberedelsen.

Rådhusrätten i Kristianstad anför:

Enligt RB 1:11 är rådhusrätt domför med en lagfaren domare vid måls av-

görande utan huvudförhandling ävensom efter huvudförhandling i vissa brottmål. En ensam domare kan sålunda i dispositiva tvistemål meddela tredskodom och dom, grundad på parts medgivande (RB 42:18). Han kan vidare döma till hemskillnad eller äktenskapsskillnad (GB 15:5) och förklara person omyndig (FB 20:17) i sådana fall då huvudförhandling ej erfordras. Enligt 42:20 2 st. RB kan han under förberedelse i tvistemål i vissa fall företaga målet till huvudförhandling omedelbart och ensam avgöra målet. Men enligt lagen om handläggning av domstolsärenden kan han icke ensam avgöra ett ärende om exempelvis förordnande av förmyndare eller god man för bortovarande eller av boutredningsman, även om saken skulle vara aldrig så uppenbar. Rådhusrätten ifrågasätter om verkliga skäl föreligga att ställa strängare krav på domförhet vid behandling av ärenden än vid handläggning av mål. En stor del av de ärenden som finnas upptagna i 6 § andra st. i nämnda lag synes kunna utgå ur lagrummet, då de ärenden som inkomma till en underdomstol till allra största delen äro av så enkel beskaffenhet att avgörandet av desamma utan betänkligheter bör kunna anförtros åt *en* lagfaren domare. Detta torde vara förhållandet beträffande sådana ärenden som adoption, förmynderskap och godmanskap, förvaltning enligt lagen om testamente eller lagen om boutredning och arvskifte samt dödande av förkommen handling. I övriga fall synes föreskriften om domförhet kunna uppmjukas t. ex. så att rådhusrätt är domför med en lagfaren domare, om denne finner saken uppenbar (jfr RB 42:20 2 st.).

Om en större del av tremansärendena sålunda överfördes till enmansärenden, skulle olika fördelar kunna vinnas. Två ledamöter skulle i stor utsträckning befrias från befattning med ärendena. Ett brådskande ärende skulle kunna avgöras genast, även då de båda övriga ledamöterna eller den ene av dem är upptagen av sammanträde eller annan förrättning. Slutligen skulle en möjlighet yppa sig att i många fall helt slopa protokolleringen.

Kommittén

Såsom ovan framhållits är huvudregeln den att vid handläggning av domstolsärenden häradsrätt är domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. De i 6 § andra stycket ärendeslagen upptagna undantagen ha av processlagberedningen motiverats med att i dessa grupper av ärenden prövningen i stort sett vore av samma karaktär som i tvistemål och att i häradsrätt nämndens medverkan vore av betydelse särskilt med hänsyn till dess Orts- och personkänedom.

Några av de i 6 § andra stycket angivna grupperna av ärenden äro dock i allmänhet av mycket enkel beskaffenhet. Kommittén avser härvid närmast ärenden angående förordnande eller entledigande av förmyndare eller god man enligt föräldrabalken samt ärenden angående förordnande eller entledigande av god man eller annan för fullgörande av särskilt uppdrag i andra fall än de förut nämnda. Dessa ärenden förekomma vid underrätterna i mycket stor utsträckning.

Gällande domförhetsregler medföra i fråga om vissa ärenden angående förmynderskap och godmanskap onekligen olägenheter i såväl häradsrätt som rådhusrätt. Ensamdomare kan handlägga ärende om inregistrering av bouppteckning men icke meddela sådant godmansförordnande som erford-

ras i samband därmed. I mål om omyndighetsförklaring, som handlägges enligt 20 kap. 17 § första stycket föräldrabalken, äger rätten utan huvudförhandling omedelbart företaga målet till avgörande, d. v. s. rätten är domför med en lagfaren domare, men denne domare äger icke ensam förordna förmyndare. Förordnandet av god man eller förmyndare kan i häradsrätt meddelas först vid ett följande sammanträde med nämnd. Härigenom uppkommer för den rättssökande allmänheten tidsutdräkt, som särskilt under tid för häradsrätts ferier kan bli betydande.

Det till stöd för kravet på nämndens medverkan anförda skälet, att dess personkännedom vore av betydelse vid handläggning av de ärenden angående förmynderskap och godmanskap, varom nu är fråga, anser kommittén ej böra tillmätas avgörande betydelse; det kan erinras att dessa ärenden nu kunna avgöras med tremansnämnd.

Kommittén föreslår, att häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare i regel skall vara behörig att handlägga ärenden angående förordnande eller entledigande av förmyndare och god man enligt föräldrabalken samt ärenden angående förordnande eller entledigande av god man eller annan för fullgörande av särskilt uppdrag i andra fall än förut sagts. Om ärendet i fråga är tvistigt, bör dock vid ärendets handläggning i häradsrätt deltaga nämnd och rådhusrätt äga den sammansättning som i RB är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling i tvistemål. Vad nu sagts bör även gälla, om det eljest finnes lämpligt, att rätten vid avgörandet har sistnämnda sammansättning, t. ex. då kvalifikationerna hos den till ett uppdrag föreslagne kunna ifrågasättas.

Även i fråga om handläggningen av andra grupper av ärenden än de hittills omnämnda kunna vissa skäl anföras för en ändring av domförhetsreglerna. Såsom framgår av vad ovan anförts under rubriken "Ändringsförslag" ha också förslag härom framställts. De ärenden som därvid nämnts äro ärenden angående adoption, vårdnaden om barn, förvaltning enligt lagen om testamente eller lagen om boutredning och arvskifte samt dödande av förkommen handling.

Bland dessa ärenden finnas vissa, som förekomma vid underrätterna i icke ringa utsträckning, nämligen ärenden om avträdande av egendom till förvaltning av boutredningsman och förordnande av boutredningsman. Under senare år har förmärkts en fortgående stegring av antalet sådana ärenden. Med hänsyn härtill och då dessa ärenden mycket ofta icke äro tvistiga anser kommittén, att de i regel böra få handläggas av en lagfaren domare ensam. Kommittén föreslår således för dessa ärenden en domförhetsregel av samma innebörd som med avseende å de förut omnämnda ärendena angående förmynderskap och godmanskap.

Övriga ärenden, beträffande vilka ändring i domförhetsreglerna ifrågasatts, förekomma icke i så stor utsträckning, att en ändring skulle få någon nämnvärd praktisk betydelse. Dessutom äro de ofta av den beskaffenhet,

att de lämpligen ej böra handläggas av en lagfaren domare ensam. Kommittén anser sig därför ej böra föreslå någon ändring i domförhållningsreglerna beträffande dessa ärenden.

De i 6 § andra stycket 2. ärendeslagen förekommande hänvisningarna till förmyndarskapslagen torde i samband med övriga ändringar böra ersättas med hänvisningar till motsvarande stadganden i föräldrabalken.

Såsom framgår av vad ovan anförts ha ärenden angående kvarlåtenskaps-skatt icke upptagits i 7 § ärendeslagen. Kommittén föreslår att lagrummet kompletteras i detta hänseende.

I enlighet med det nu anförda har kommittén utarbetat förslag till lag om ändrad lydelse av 6 och 7 §§ lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden, *bilaga I*.

12.

Vissa frågor rörande nämndemän

I den allmänna diskussionen eller i särskilda framställningar, som kommittén fått under behandling, ha ifrågasatts vissa ändringar i bestämmelserna rörande nämndemän. Kommittén har funnit lämpligt att här redovisa sin ståndpunkt till några sådana frågor.

A. Valperiod

Enligt 4 kap. 8 § RB väljes nämndeman "för sex år". Detta gäller även då efterträdare skall väljas till den som avlidit eller eljest avgått under den tid för vilken han valts. Efterträdaren skall således då utses icke för återstoden av den förres valperiod utan för nya sex år.

Processkommissionen föreslog på sin tid en annan ordning och yttrade härom:

Val av nämndeman avser för närvarande — — — en tid av sex år. En valperiod av sådan längd är ägnad att befordra kontinuiteten inom nämnden, men den torde å andra sidan ofta vara anledningen till de avsägelser efter två års tjänstgöring, som förekomma och som för arbetet inom nämnden äro mindre lämpliga. *Processkommissionen* har vid övervägande av denna fråga ansett en sänkning av valperiodens längd till fyra år vara välbetänkt. Avgår nämndeman under valperioden, bör fyllnadsval ske för den tid, som återstår. Att i stället för denna anordna val av suppleanter för nämndemännen, vilka inträda i dessas ställe, torde icke vara erforderligt eller lämpligt.

Valen synas alltså böra ordnas så, att fasta valperioder om fyra år gälla för varje nämndemansplats, och icke i överensstämmelse med den nuvarande ordningen, enligt vilken varje nämndeman väljes för den bestämda valperioden av sex år, oberoende av om hans företrädare suttit i nämnden hela den period, för vilken han valts, eller icke. Däremot torde det vara lämpligt att icke låta alla nämndemansplatserna inom ett tingslag vara föremål för val samtidigt. I synnerhet i de större städerna, där valet omfattar ett mycket stort antal platser, är det givetvis fördelaktigare att uppdelat detta antal i grupper, som äro föremål för val under olika år. Valet kommer då varje gång att omfatta ett mindre antal och blir därigenom lättare att utföra. Inom domkretsar, där varje valkrets väljer endast en nämndeman, har en dylik ordning naturligtvis icke samma betydelse, men för bevarandet av kontinuiteten inom nämnden torde även där en viss fördel stå att vinna, om de olika valkretsarna fördelas i grupper, som förrätta val skilda år. *Processkommissionen* har ansett denna fördelning böra genomföras så, att inom varje domkrets en fjärdedel av nämndemansplatserna är föremål för val varje år.

Processlagberedningen föreslog den gamla ordningen, såväl för härads-

rätt som för rådhusrätt, utan att motivera varför processkommissionens förslag om fasta valperioder icke följdes. Beredningen anförde i huvudsak endast att anledning att förkorta tidsperioden icke torde finnas.

Den i RB stadgade ordningen har mött erinringar.

I skrivelse den 8 november 1949 till statsrådet och chefen för justitiedepartementet anförde *en borgmästare*:

Det kommer att leda till stora praktiska svårigheter att icke låta hela nämndemansuppsättningen bli föremål för nytt val på en gång vid den första sexårsperiodens slut. Då det i städerna blott är en valkorporation torde det icke vara otänkbart att lagen ändras så att beträffande val av nämndeman i stad detta skall avse sex år men att vid fyllnadsval den nye nämndemannen väljes för den avgäendes återstående mandattid. Detta torde överensstämma med den praxis som utbildats i de flesta städer vid val av ledamöter i kommunala nämnder.

Rådhusrätten i Hälsingborg har i anledning av kommitténs cirkulärskrivelse den 13 juni 1951 anført:

Bestämmelsen att nämndeman alltid skall väljas för sex år kommer så småningom att leda till att mandatperioderna utlöpa vid olika tidpunkter. Detta torde särskilt beträffande de större rådhusrätterna komma att medföra praktiska olägenheter. Att å andra sidan ändra den nuvarande regeln så att kompletteringsval blott skall avse återstoden av mandatperioden och val av samtliga nämndemän följaktligen komma att äga rum vid utgången av varje 6-årsperiod synes med tanke på önskvärdheten av att bibehålla kontinuiteten inom nämnden mindre lämpligt. Enligt rådhusrättens uppfattning vore det emellertid skäl att undersöka möjligheten av att indela nämnden i grupper, vars mandat utlöpa under olika år, och låta kompletteringsval avse återstoden av den avgångnes mandatperiod. Båda ovan berörda olägenheter skulle därigenom komma att undvikas.

Kommittén

Föreskriften att nämndeman skall väljas för sex år, vare sig företrädaren avgått under valperioden eller valperioden utgått, synes kommittén välmotiverad. Nämndemansuppdraget bör betraktas som ett i hög grad personligt uppdrag, och ett nyval av nämndeman bör avse att en person väljes för en ej alltför kort tid och icke att utfylla en för en avgången nämndeman bestämd period. Om en ordning med fyllnadsval införes, skulle nämndemän ej sällan komma att väljas för mycket korta perioder. Att med den gällande ordningen nämndemännens valperioder småningom komma att bli mycket skiftande, även i de domstolar där de ursprungligen valts för samma period, medför en successiv förnyelse som endast är till gagn. Olägenheterna för de väljarkorporationer, som ha att välja flera nämndemän, synas icke avsevärda. Domstolsordförandena ha enligt 4 kap. 5 § sista stycket RB att anmäla, då nämndeman skall väljas, och att fullgöra denna skyldighet kan icke gärna medföra några svårigheter, om lämpliga anteckningar föras.

Kommittén har alltså ej funnit skäl att i förevarande avseende föreslå någon ändring i gällande bestämmelser.

B. Kvalifikationskrav för nämndemän, m. m.

Enligt 4 kap. 6 § RB är valbar till nämndeman "man eller kvinna, som inom valkretsen äger rösträtt å kommunalstämma eller vid val av stadsfullmäktige och där har sitt hemvist samt fyllt tjugofem år, dock ej den som är i konkurstillstånd eller av allmänna fattigvården omhändertagen för varaktig försörjning". Vidare stadgas, att lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta ej må vara nämndeman. Klagan över nämndemansval skall enligt 7 § föras hos rätten. Föres klagan, skall valet dock lända till efterrättelse, om ej rätten förordnar annat. Rätten skall, ehuru klagan ej föres, pröva den valdes behörighet. Enligt 8 § väljes nämndeman för sex år, dock äger han avgå efter två år; visar nämndeman giltigt hinder, må rätten även tidigare entlediga honom; upphör nämndeman att vara valbar, är uppdraget förfallet.

I början av år 1951 uppmärksammades i pressen, att en tjänstgörande nämndeman i Stockholm befunnits ha ådömts frihetsstraff flera gånger. I riksdagen framställdes en "enkel fråga" i saken till *statsrådet och chefen för justitiedepartementet*. Dennes svar och debatten därvid återfinnas i andra kammarens protokoll för vårriksdagen 1951, nr 10, s. 10 o. f.

Departementschefen yttrade vid tillfället bl. a.

I praktiken måste det — — — nog alltid förbli så, att ansvaret för nämndemans-kandidaternas kvalifikationer väsentligen får ligga på den väljande församlingen, alltså på fullmäktige. Detta gäller ju utan minsta tvekan beträffande kandidaternas allmänna lämplighet, men jag tror man kommer till samma slutsats beträffande den viktiga kvalifikationsgrunden om ostrafflighet. Ty om man skulle införa en lagbestämmelse, som uteslöte dem som straffats på visst sätt, kunde efterlevnaden av den bestämmelsen knappast kontrolleras på annat sätt än genom att valkollegiet begagnade sin kännedom om kandidaternas personer. Man bör kanske icke ifrågasätta, att det skall anskaffas straffregisterutdrag beträffande samtliga kandidater. Den närmare utformningen av en diskvalifikationsregel skulle förmodligen också möta vissa svårigheter. Någon slags diskretionär prövning behövs antagligen. Man kommer över huvud taget knappast ifrån, att det i sista hand hänger på valkollegiet, om man skall undgå att olämpliga bli valda.

I anledning av kommitténs cirkulärskrivelse den 13 juni 1951 har *en häradshövding* anfört, att det förefölle lämpligast, att klagan över nämndemansval, i likhet med vad som vore fallet i fråga om andra kommunala val, fördes hos länsstyrelsen.

Kommittén

Kommittén har behandlat även frågan om kvalifikationskrav för nämndemän och anser att ingen lagändring härutinnan bör ske. Att i lag fixera, i vilka fall tidigare bestraffning bör utgöra diskvalifikationsgrund, låter sig svårligen göra på ett tillfredsställande sätt. Allmän olämplighet eller andra omständigheter än bestraffning kunna i verkligheten innefatta minst

lika starka skäl mot att en person väljes till nämndeman. Härvidlag liksom när det gäller många andra allmänna värv synes det riktigast att lita till de väljande korporationernas omdöme. Misstag kunna icke helt undgås men sådana böra icke ge anledning till lagstiftning.

I detta sammanhang har även uppmärksamhet ägnats frågan om de åtgärder som böra vidtagas från rättens sida om en nämndeman under löpande valperiod lagföres för brott. Om så sker kan det ofta redan från tiden för åtalet, eller tidigare, vara mycket olämpligt att nämndemannen tjänstgör i rätten. Någon rätt för ordföranden att avstänga nämndemannen finnes emellertid icke; justitieombudsmannen har i ett fall gjort anmärkning mot en häradshövding för det han icke till tjänstgöring inkallat en nämndeman, som åtalats för falskdeklaration men ändock önskat tjänstgöra. Ej heller i fråga om lagfarna domare finnas emellertid regler om avstängning från tjänstgöring i motsvarande fall. Några åtgärder i förevarande avseende har kommittén icke funnit lämpligt föreslå. Man synes ha anledning förvänta, att i praktiken uppkommande problem härom som regel kunna lösas genom frivilliga överenskommelser.

Ej heller i fråga om reglerna för klagan över nämndemansval anser kommittén någon ändring påkallad.

C. Antecknande av nämndemans mening i protokollet

Enligt 6 kap. 3 § RB skall protokoll upptaga, bland annat, skiljaktiga meningar, som yppas vid omröstning inom rätten. Härifrån stadgas emellertid det undantaget, att nämndemans skiljaktiga mening skall antecknas, allenast om nämnden ensam bestämt utgången.

Denna bestämmelse bör ses i samband med stadgandena i 16 kap. 3 § och 29 kap. 3 §, vilka innehålla, att om i mål, vari nämnd deltagar, annan mening än ordförandens yppas och alla i nämnden äro ense om skälen och slutet eller, då i nämnden äro flera än sju, minst sju förena sig därom, skall nämndens mening gälla; i annat fall gäller ordförandens.

Vidare bör i detta sammanhang beaktas 16 kap. 7 § och 29 kap. 7 §, vari stadgas, att om nämnden bestämt rättens avgörande, svarar för detta envar nämndeman, som med sin röst bidragit därtill.

Berörda bestämmelser innebära, att om nämnden ensam bestämt utgången men icke varit enhällig, d. v. s. om sju eller åtta nämndemän varit ense och två nämndemän eller en nämndeman instämt med ordföranden, skall i protokollet antecknas, förutom ordförandens mening, de skiljaktiga nämndemännens mening. Om ett mindre antal nämndemän än sju haft annan mening än ordförandens och dennes mening således blivit gällande, skall däremot dessa nämndemäns skiljaktiga mening icke antecknas.

I pressdiskussionen (jfr SvJT 1951 s. 458) ha berörda bestämmelser om antecknande i protokollet av nämndemans mening blivit kritiserade. Därvid

har anförts: När lekmannaomdömet genom nämnden fått ökat inflytande, hade väl meningen varit att hänsyn skulle tagas härtill även i hovrätt och högsta domstolen. Men överrätternas domare finge aldrig veta, hur lekmanndomarna reagerat, utom i de fall där sju nämndemän överröstat ordföranden. Om sex velat frikänna eller om alla nämndemännen varit ense med ordföranden, finge ingen veta. Den tilltalade borde få veta, hur nämnden dömt, liksom överrätterna och advokaten, vilken skall råda sin klient, om han skall klaga över domen eller ej.

Kommittén

Kommittén, som ansett sig böra behandla även denna fråga, finner det obestriddigt att den nuvarande ordningen icke är helt tillfredsställande. Såväl för parterna som för överrätterna skulle det i de fall då nämnden icke ensam bestämt utgången stundom kunna vara av värde att få kännedom huruvida nämnden varit enhällig och huru meningarna eljest fördelat sig. Även för nämndemännen torde det kunna kännas som en brist att icke få tillkännage en avvikande mening. Emellertid torde en redovisning i protokollet av samtliga nämndemäns mening också vara förenad med olägenheter och i viss mån strida mot den nuvarande omröstningsregeln. Denna innebär att nämnden — om minst sju äro ense — som kollektiv enhet har en röst, liksom den lagfarne ordföranden har en röst, samt att vid meningskiljaktighet dem emellan nämnden har utslagsröst. Så länge nämndens rösträtt sålunda är kollektiv, torde det vara en konsekvens att de enskilda nämndemännens meningar icke antecknas och tillkännagivas i andra fall än nu sker, d. v. s. i de fall då det är erforderligt för att fastslå vilka nämndemän som äro ansvariga för ett rättens avgörande, som de bestämt. Om nämndemännens antal minskas och omröstningsreglerna ändras, kommer frågan givetvis i annat läge.

Kommittén föreslår således i förevarande avseende icke någon ändring i gällande bestämmelser.

Reservationer

Beträffande punkt 3 (strafföreläggande)

av herr *Clements*, som anfört:

När institutet strafföreläggande infördes i svensk rätt, var det helt naturligt, att lagstiftaren framgick med en viss försiktighet. De gångna årens erfarenheter ha enligt min uppfattning givit vid handen, att institutet visat sig synnerligen ändamålsenligt ur flera synpunkter. Sålunda fungerar det mycket smidigt, och för såväl den enskilde som det allmänna torde det ställa sig billigare med strafföreläggande än med en domstolsprocess. En utvidgning av tillämplighetsområdet för strafföreläggande synes mig därför motiverad. Onekligen kommer en sådan utvidgning att medföra ett visst merarbete för åklagarmyndigheterna. Detta merarbete kommer emellertid mer än väl att uppvägas av den besparing, som uppkommer därigenom att målet ej behöver upptagas vid domstol. Ur det helas synpunkt måste det nämligen enligt mitt förmenande ställa sig dyrare och mindre rationellt, om både domaren och åklagaren noggrant skola behöva sätta sig in i ett brottmål än om endast åklagaren skall behöva göra det. Härtill kommer den vinst det utgör att ej behöva anordna huvudförhandling i målet.

Enligt vunnen erfarenhet ha åklagarna visat sig vara den nya arbetsuppgiften väl vuxna. Riksdagens revisorer ha även i sin till 1950 års riksdag avgivna berättelse gjort ett uttalande, att en utvidgning väl låte sig göra med den goda åklagarkår, som numera finnes. Ej heller kommitténs majoritet synes ha velat ifrågasätta åklagarnas kompetens. Med den utbildning, som nu kräves för erhållande av befattning som distriktsåklagare, torde därför ur kompetenssynpunkt hinder ej föreligga att utvidga institutets användningsområde.

Majoriteten har endast föreslagit den i och för sig ur praktisk synpunkt mycket viktiga ändringen, att strafföreläggande skall få användas jämväl beträffande dem, vilka ej fyllt 18 år. Till detta ändringsförslag ansluter jag mig.

Vid granskningen av de olika förslagen till ändringar i gällande bestämmelser har jag på de skäl majoriteten anfört — om än med en viss tvekan — kommit till den uppfattningen att strafföreläggande ej bör få användas i de fall, där frihetsstraff ingår i straffskalan eller om denna innehåller normerade böter. Med denna utgångspunkt anser jag, att strafföreläggande ej heller bör ske, om anledning förekommer att målsägande finnes.

Även om man delar den uppfattningen, att strafföreläggande endast bör komma till användning vid de rena ordningsförseelserna, synes denna ej

utgöra hinder för att utvidga tillämpningsområdet för strafföreläggande till att avse dagsböter över tjugu. Helt allmänt torde väl kunna sägas, att en förseelse som enligt lag förskyller endast böter i det alldeles övervägande antalet fall är att hänföra till ordningsförseelserna. Även för en ordningsförseelse kan det understundom vara motiverat att utdöma högre dagsböter än tjugu. Ett ofta förekommande exempel härpå är framförande av motorfordon utan körkort, vilken förseelse första gången förskyller endast böter. För denna förseelse utdöma många domstolar mera än tjugu dagsböter, vilket medför att de åklagare, som äro verksamma vid dessa domstolar, icke heller anse sig kunna använda strafföreläggande i dessa fall. Ett annat icke ovanligt exempel är, att det vid iteration synes lämpligt att tillämpa högre dagsböter än tjugu. Slutligen har man det fall, att en person gjort sig skyldig till flera brott, vilka var för sig kunna göras till föremål för strafföreläggande och vilka skola bedömas vid ett och samma tillfälle, men där på grund av reglerna om konkurrens strafföreläggande ej kan ske med mindre gärningarna skola anses förskylla högst tjugu dagsböter.

Vad nu anförts motiverar enligt min uppfattning en höjning av gränsen för strafföreläggande till fyrtio dagsböter för sådana brott, varå allenast böter kunna följa. Några olägenheter ur rättssäkerhetssynpunkt anser jag icke en sådan ändring medföra. Härför borgar den ökade kompetensen hos åklagarna samt den fortlöpande kontroll, som från överordnade myndigheters sida utövas beträffande denna del av åklagarnas verksamhet. Härtill kommer såsom icke minst viktigt den möjlighet den misstänkte alltid har att vägra godkänna ett strafföreläggande och därigenom få sin sak prövad av domstol.

Enligt 48 kap. 4 § RB skall godkänt strafföreläggande, som avser böter omedelbart i penningar till högre belopp än etthundra kronor, underställas rättens prövning. Överensstämmer föreläggandet med lag och är det förelagda straffet ej uppenbart för högt eller för lågt, skall rätten fastställa föreläggandet. Syftet med nämnda regel är sålunda att utöva kontroll över åklagarnas handhavande av strafföreläggandeinstitutet. I praktiken har det visat sig, att åklagarna i mycket ringa utsträckning använda sig av strafföreläggande i underställningsfallen. Regeln motverkar sålunda att strafföreläggande kommer till användning i full utsträckning och förorsakar i de fall, då underställning sker, ett merarbete för domstolarna. Samma skäl som ovan anförts för en höjning av gränsen för strafföreläggande avseende dagsböter tala enligt min mening för avskaffande av regeln om underställning. Någon fara för ojämn straffmätning tror jag icke skulle bliva följden av regelns borttagande. I det avseendet vill jag helt instämma med Sveriges advokatsamfund som ifrågasätter, om icke möjligheterna att åvägabrinda en någorlunda jämn straffmätning äro större inom åklagarsväsendet än ifråga om domstolarna.

Beträffande punkt 4 (behandlingen av mindre brottmål vid underrätt)

1) av herrar *Laurin* och *Lutteman*, som anført:

Enligt vår mening bör maximigränsen för endomarmålen och tremansnämndsmålen icke sättas så högt som vid 60 dagsböter. Dagsböter uppemot denna gräns kunna avse brott av så allvarlig karaktär att de icke böra behandlas i denna ordning. Vi anse det riktigare att gränsen sättes vid 40 dagsböter. Vi ha klart för oss att detta med hänsyn till förhandsprövningen skulle innebära att ensamdomare och häradsrätt med tremansnämnd sällan skulle komma att döma till högre dagsbotsstraff än 25 à 30 dagsböter men anse detta riktigt. Dagsbotsstraff därunder ådömas i praktiken för en mängd förseelser, bl. a. för de flesta vanliga trafikförseelser, och även en domförhetsregel enligt vårt förslag skulle således få stor praktisk betydelse. Det synes oss klokt att tillsviare icke gå längre.

I övrigt äro vi ense med majoriteten; vi ha således heller icke något att erinra mot att maximigränsen för böter omedelbart i penningar sättes vid 1 500 kronor.

2) av herr *Clémentz*, som anført:

I likhet med kommitténs majoritet anser jag en utvidgning av ensamdomarens kompetens vid rådhusrätt böra ske på sätt föreslagits med den viktiga skillnaden, att gränsen icke sättes vid sextio dagsböter utan bestämes så, att denne för brott med straffskalor, som omfatta såväl böter som frihetsstraff, får ådöma böter men ej frihetsstraff. Även om det kan anses olämpligt, att ensamdomare ådömer frihetsstraff, synes enligt mitt förmenande hinder icke föreligga att låta honom, därest det skulle ifrågakomma, utdöma det maximala bötesstraff, lagen för varje särskilt fall stadgar. Någon fara ur rättssäkerhetssynpunkt med en så utformad domförhetsregel skulle säkerligen icke uppkomma. Helt allmänt kan väl sägas, att domarens avgörande icke är svårare om det gäller ansvarstalan för ett brott, varå skall följa höga böter, än om på brottet endast skall följa låga böter. Härtill kommer, att ensamdomaren alltid med den föreslagna ändringen angående vikarie i rådhusrätt blir kvalificerad för sitt uppdrag. Om mot förmodan det rättsliga avgörandet i något enstaka undantagsfall icke skulle bliva tillfredsställande, finnes alltid möjlighet att i högre rätt få saken omprövad.

En sådan ändring i domförhetsreglerna för rådhusrätts del bör medföra en motsvarande ändring beträffande kompetensen för häradsrätt med tremansnämnd.

Enligt gällande lag äro häradsrätt med nyssnämnd sammansättning och ensamdomare i rådhusrätt behöriga avdöma sådana mål, som röra allenast ansvar för brott, å vilka icke kunna följa svårare straff än böter. Någon övre gräns för huru höga böter, som få utdömas, är icke stadgad, och i

praktiken har ej sällan förekommit, att i denna ordning utdömts bötesstraff över sextio dagsböter. Härav ha mig veterligen icke försports några olägenheter. Majoritetens förslag innebär sålunda beträffande dessa mål en ändring av förfarandet, som icke synes motiverad.

Sistnämnda förslag utgår ifrån att, sedan stämmningsansökan jämte förundersökningsprotokoll inkommit till rätten, denna skall verkställa en förhandsprövning för bedömning till vilken domstolsform målet skall hänskjutas. Vidare har man utgått ifrån att för rådhusrätt ensamdomaren och för häradsrätt den lagfarne domaren skall verkställa denna prövning. Härvid skall beaktas, att ett mål skall hänföras till bagatellmålsgruppen endast om det framstår som uppenbart, att den för domförheten avgörande bötesgränsen icke kommer att uppnås i domen. Lämpligheten av ett sådant system, att domstolen i förväg till synes tager viss ställning till det straff, som kan följa, kan ifrågasättas. Förundersökningsprotokollet kommer därvid att få en ökad betydelse för domstolarna, då jag icke tror, att dessa komma att verkställa sina förhandsprövningar enbart på stämmningsansökningarnas ofta kortfattade gärningsbeskrivningar. I stället borde reformsträvandena gå ut på att så mycket som möjligt minska dessa protokolls betydelse. För rådhusrätternas del förutsätter systemet ett förtroendefullt samarbete mellan befattningshavarna för att det skall fungera på avsett sätt. För häradsrätts vidkommande skulle tremansnämnden understundom kunna få den känslan, att den lagfarne domaren ville tvinga sin åsikt på den genom målets hänskjutande till denna domstolsform med dess begränsade kompetens.

Dessa olägenheter och andra — såsom merarbete för domstolarnas del — skulle enligt mitt förmenande kunna undvikas och organisatoriska vinster för såväl rådhusrätterna som åklagarna i de allra största städerna göras, om förhandsprövningen lades helt på åklagarna. På grund av sin ställning i processen ha åklagarna att mot den tilltalade intaga en hållning, som i varje fall icke bör vara mildare än domstolens. Det skulle därför icke föreligga någon anledning antaga att åklagarna till domstol med den lägsta kompetensen skulle hänskjuta sådant mål, i vilket frihetsstraff på allvar skulle kunna ifrågasättas. Om en felbedömning i något fall skulle ske, bör domstolen ha möjligheter att i samband med huvudförhandlingen hänskjuta målet till rätt domstolsform. Ett på detta sätt skisserat förfarande överensstämmer med det som förr tillämpades vid polisdomstolarna, dit åklagarna instämde målen direkt. Förfarandet gynnas givetvis av den av mig föreslagna domförhetsregeln, då det som majoriteten uttryckt det mycket ofta går en lätt skönjbar gräns mellan bötesfallen och de fall då urbota straff bör förekomma.

Beträffande punkt 5 (måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt)

av herr *Brodin*, som anförde:

Kommitténs majoritet har anförde att med den föreslagna ändringen man kan tänka sig en olämplig användning av skriftlig procedur i hovrätt endast om båda parterna oriktigt bedömt denna procedurfråga och hovrätten samtidigt klart underskattat betydelsen av en muntlig förhandling. Majoriteten säger sig våga räkna med att den nya processens värde numera så genomsytrat uppfattningen i hovrätterna att riskerna för en utbredd skriftlighet i de fall, då den icke lämpar sig, icke äro stora.

Det är en bestickande tanke att, om i ett tvistemål båda parterna och domstolen — således samtliga de som närmast ha intresse av proceduren — enats om att huvudförhandling icke skall hållas, dylik förhandling måste vara överflödig och att det följaktligen innebär ett onödigt slöseri att i dylikt fall genom lagbestämmelser framtinga den dyrbarare procedur som huvudförhandling onekligen i det alldeles övervägande antalet fall måste innebära.

Det finns emellertid skäl att närmare granska hållbarheten av de till synes starka garantierna mot missbruk.

Till en början må anmärkas att vadesvaranden som regel torde komma att utgå ifrån att hovrätten skall vara mindre benägen att efter enbart skriftlig procedur ändra dom av underrätt, inför vilken huvudförhandling hållits. Vadesvaranden kan fördenskull sägas principiellt ha ett eget intresse av att begära skriftlig procedur. Av samma skäl torde vadekäranden i allmänhet ha större intresse än vadesvaranden att påkalla huvudförhandling.

Vad angår de fall — säkerligen det övervägande antalet av samtliga till hovrätt fullföljda tvistemål — där parterna å ömse sidor biträdas av advokater (vartill jag i detta sammanhang räknar även hos advokater anställda jurister), så torde man vara berättigad antaga att de flesta advokater äro övertygade om den muntliga procedurens företräden framför den skriftliga. Man bör dock ej bortse från att åtskilliga advokater — naturligt nog särskilt bland de äldre — finna den muntliga proceduren så påfrestande att de gärna skulle utbyta den mot en skriftlig procedur, i den mån möjlighet härtill yppades. De knappa sex år som förflutit sedan RB trädde i kraft hava enligt mitt förmenande icke ens för advokaterna — den juristgrupp där man eljest måhända finner de flesta uppriktiga anhängarna till de nya processprinciperna — varit tillräckliga för att man skall våga med säkerhet räkna med yrkande på muntlig procedur i alla de fall där denna objektivt sett är påkallad. Härvidlag måste man emellertid, även om advokaten i det särskilda fallet själv är anhängare av den muntliga proceduren, taga i beräkning att han kan bliva utsatt för ett starkt tryck från sin huvudman. Denne kan begära en kostnadskalkyl beträffande de båda procedurformerna och helt enkelt påfordra den billigare. Advokaten har därvid —

om han icke kan övertala huvudmannen att ändra mening — endast att välja mellan att efterkomma huvudmannens önskan och att avsäga sig sitt uppdrag. Av skäl som nedan komma att angivas torde man icke kunna utesluta möjligheten av att advokaten utsättes för ett visst tryck även från hovrättens sida. Åtskilliga advokaters självständighet gentemot domstolarna är ännu icke så stor som den borde vara, och man kan vänta sig lyhördhet i många fall för hovrättens eller någon hovrättsledamots mer eller mindre tydligt uttryckta önskemål om skriftlig procedur.

Uppenbart är att i de fall — säkerligen mindre talrika — där part biträdes av mindre kvalificerad person eller ock själv utför sin talan, man icke har någon garanti för ett riktigt bedömande från parternas sida av frågan huruvida huvudförhandling är påkallad. Särskilt i de fall där part biträdes av mindre kvalificerad person kan man antaga att biträdet kommer att ivra för skriftlig procedur i alla de fall där sådan är lagligen möjlig.

Av vad ovan anförts framgår att principiellt sett den ena av parterna, vadesvaranden, kan beräknas begära skriftlig procedur i många fall då huvudförhandling objektivt sett är påkallad, att man icke alltid kan räkna med att i de fall där part biträdes av advokat, denne vid nu ifrågavarande val av procedur kan underlåta att låta sig på ett olyckligt sätt påverkas av påtryckningar eller önskemål från sin huvudmans och måhända även från hovrättens sida och att man, i de fall där part biträdes av sakkörare eller icke har något biträde alls, icke har någon som helst garanti för att icke begäran om skriftlig procedur framställes även där huvudförhandling är i hög grad sakligt påkallad.

Av de åberopade garantierna för riktigt val av procedur återstår hovrättens egen bedömning. Härvidlag märkes att det måste vara utomordentligt svårt för hovrätten att innan parterna fullständigt utvecklat sin talan avgöra, huruvida något av betydelse för den blivande hovrättsdomen kan framkomma vid huvudförhandling. Med den formulering majoritetens förslag erhållit, nämligen att hovrätten skall finna *uppenbart* att huvudförhandling ej erfordras, borde det följaktligen — därest den föreslagna lagtexten bokstavligen efterföljdes — endast i ett fåtal fall kunna komma ifråga att hovrätten beslöte att underlåta huvudförhandling.

Om hovrättens beslut i procedurfrågan kunde anstå till dess parterna skriftligen fullständigt utvecklat sin talan, skulle hovrätten hava väsentligt större möjlighet att bedöma huruvida huvudförhandling erfordras, men en sådan ordning är — även enligt kommitténs majoritet — förkastlig.

Frågan är om hovrätterna, därest majoritetens förslag skulle bliva lag, i det långa loppet komma att följa lagens bokstav och inskränka användningen av skriftlig procedur till de fall där det verkligen är uppenbart att huvudförhandling ej erfordras. Här om kan ingen med säkerhet veta något. Enligt mitt förmenande är det emellertid allvarlig risk för att en uppmjukning i praxis av den bokstavliga lagtillämpningen förr eller senare kommer

till stånd. Det saknas icke exempel på dylik uppmjukning i svensk rättspraxis. Äldre RB:s bestämmelser om begränsning av skriftlighet och av uppskov i underrättsproceduren blevo med tiden i praxis satta ur funktion. Särskilt då det gäller sådana bestämmelser som utgöra hinder för bekvämligheten hos alla de i proceduren agerande är risken för en uppmjukning av lagbestämmelserna i praxis stor.

Skulle hovrätterna finna det bekvämare med föredragning av en av sina egna tjänstemän än med partsföredragning torde det icke vara en alltför stor övertvinnelse att, i fall där båda parterna begärt att slippa huvudförhandling, finna "uppenbart" att sådan icke erfordras.

Det kan ingalunda uteslutas att en hovrättsavdelning eller en referent som har nämnda inställning förmår part, som icke begärt skriftlig procedur, att framställa begäran därom. Det finns många möjligheter att uttrycka önskemål av sådant slag; lättast sker det genom telefonsamtal med vederbörande partsombud.

Den muntliga proceduren i överrätterna är av så utomordentligt värde att ett mera allmänt frångående av densamma skulle betyda en beklaglig försämring av hela det svenska rättegångsväsendet. Jag är övertygad om att kommitténs övriga ledamöter äro helt ense med mig på denna punkt.

Jag för min del bedömer emellertid, till skillnad från kommitténs övriga ledamöter, de ovannämnda riskerna för en mera allmän eller i vart fall allt för stor återgång till skriftlighet som så allvarliga, att jag icke kan biträda förslaget.

Jag föreslår således icke annan ändring i 50 kap. 21 § RB än höjning av värdegränsen från 500 till 1 500 kronor.

Förslag
till
lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 1 kap. 5 och 11 §§, 6 kap. 1 §, 17 kap. 9 §, 19 kap. 1 och 7 §§, 20 kap. 15 §, 30 kap. 6 och 7 §§, 36 kap. 5 §, 48 kap. 1 §, 50 kap. 21 och 22 §§ samt 51 kap. 22 § rättegångsbalken¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

Nuvarande lydelse:

Föreslagen lydelse:

1 kap.

5 §.

I tingslag — — — — —
I nämnd skola sitta minst sju och högst nio. Rör mål *allena*st ansvar för brott, vara icke kan följa svårare straff än böter, och förekommer i målet ej anledning, att målsägande finnes, eller hålles syn å stället utom huvudförhandling, vare dock häradsrätten domför med tre i nämnden.

Häradshövdingen fördele — — — — —

11 §.

Rådhusrätt vare — — — — —
Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, så ock i tvistemål vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen, vare rådhusrätt dock domför med en lagfaren domare. Lag samma vare i fråga om huvudförhandling och syn å stället i brottmål, *om målet rör allena*st ansvar för brott, vara icke kan

5 §.

deras antal.
I nämnd skola sitta minst sju och högst nio.
Rör mål *ansvar för brott och ingå* böter i straffskalan, vare dock häradsrätten domför med tre i nämnden, om den tilltalade finnes böra ådömas lägre straff än sextio dagsböter eller böter omedelbart i penningar ettusenfemhundra kronor eller ock frikännas. Är rätten enligt vad nu sagts domför med tre i nämnden, äge rätten ock pröva enskilt anspråk i anledning av brottet till belopp av högst femhundra kronor.
Hålles syn å stället utom huvudförhandling, vare häradsrätten ock domför med tre i nämnden.
inom nämnden.

11 §.

nu sagts.
Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, så ock i tvistemål vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen, vare rådhusrätt dock domför med en lagfaren domare. Lag samma vare i fråga om huvudförhandling och syn å stället i brottmål, *om böter ingå i straffskalan för brottet och den tilltalade fin-*

¹ Senaste lydelse av 19 kap. 1 § se SFS 1948:453.

följa svårare straff än böter, och i målet ej förekommer anledning, att målsägande finnes.

nes böra ådömas lägre straff än sextio dagsböter eller böter omedelbart i penningar ettusenfemhundra kronor eller ock frikännas; och äge rätten därvid jämväl pröva enskilt anspråk i anledning av brottet till belopp av högst femhundra kronor.

6 kap.

1 §.

Protokoll skall —————
Över handläggning —————
Rör mål allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och har den tilltalade erkänt gärningen, må i sådant mål i stället för protokoll föras anteckningar enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av Konungen.

1 §.

mål särskilt.
heller protokoll.
Har i mål, som rör allenast ansvar för brott, den tilltalade erkänt gärningen och är målet av beskaffenhet att vid huvudförhandling häradsrätt är domför med tre i nämnden och rådhusrätt med en lagfaren domare, må i sådant mål i stället för protokoll föras anteckningar enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av Konungen.

17 kap.

9 §.

Innan dom —————
Då huvudförhandling —————
Vad nu —————
Avgöres eljest mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast *dagen förut* avsändas till parterna och anslås å en för allmänheten tillgänglig plats i kansliet.

9 §.

stadgar därom.
domens meddelande.
muntlig förberedelse.
Avgöres eljest mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast *samma dag* avsändas till parterna.

Avkunnande av —————

av fullföljdshänvisning.

19 kap.

1 §.

Laga domstol —————
Är, då —————
Åtal för brott må ock upptagas av

1 §.

sig, behörig.
uppehåller sig.
Åtal för brott må ock upptagas av

den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet, om denna med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

7 §.

Har allmänt — — — — —

rätten i den ort, där den misstänkte mera varaktigt uppehåller sig, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

7 §.

Har, sedan stämning delgivits den misstänkte, ändring inträtt i förhållande, som betingat domstolens behörighet, vare domstolen ändock behörig. förordnar annat.

20 kap.

15 §.

Höres målsäganden i anledning av åklagarens talan och har han icke biträtt åtalet eller eljest fört talan jämte åklagaren, äge han rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

15 §.

Höres målsäganden i anledning av åklagarens talan, äge han rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

30 kap.

6 §.

Rör mål allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och har den tilltalade erkänt gärningen, må domen utfärdas i förenklad form. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, må ock utfärdas i förenklad form. Närmare bestämmelser därom meddelas av Konungen.

6 §.

Har i mål, som rör allenast ansvar för brott, den tilltalade erkänt gärningen och är målet av beskaffenhet att vid huvudförhandling häradsrätt är domför med tre i nämnden och rådhusrätt med en lagfaren domare, må domen utfärdas i förenklad form. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, må ock utfärdas i förenklad form. Närmare bestämmelser därom meddelas av Konungen.

7 §.

Innan dom — — — — —

Då huvudförhandling — — — — —

Avgöres mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast dagen förut avsändas till parterna och

7 §.

stadgar därom.

domens meddelande.

Avgöres mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast samma dag avsändas till parterna.

anslås å en för allmänheten tillgänglig plats i kansliet.

Avkunnande av — — — — — av fullföljdshänvisning.

36 kap.

5 §.

Ämbets- eller tjänsteman — — — —
Ej heller må advokat, läkare, barnmorska eller deras biträden höras angående något, som på grund av denna deras ställning förtrotts dem eller de i samband därmed erfarit, med mindre det är i lag medgivet eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill.

Rättegångsombud, biträde — — — —
Utan hinder — — — — —
Om tystnadsplikt — — — — —

iakttaga tystnad.

Ej heller må advokat, läkare, *landläkare*, barnmorska eller deras biträden höras angående något, som på grund av denna deras ställning förtrotts dem eller de i samband därmed erfarit, med mindre det är i lag medgivet eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill.

må yppas.
två år.
särskilt stadgat.

48 kap.

1 §.

Skall allmänt — — — — —
Strafföreläggande må ej användas, om den *misstänkte är under aderton år och ej heller* om anledning förekommer, att målsägande finnes.

1 §.

alla brotten.
Strafföreläggande må ej användas, om anledning förekommer, att målsägande finnes.

50 kap.

21 §.

Hovrätten äge — — — — —
Rör målet allenast penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, och uppgår värdet av det, varom talan fullföljts, uppenbart icke till *femhundra* kronor, må målet avgöras utan huvudförhandling, om ej båda parterna begärt sådan förhandling. Vid beräkning av värdet må hänsyn icke tagas till rättegångskostnad eller till ränta, som upplupit efter talans väckande.

21 §.

är ogrundad.
Rör målet allenast penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, och uppgår värdet av det, varom talan fullföljts, uppenbart icke till *ettusen-femhundra* kronor, må målet avgöras utan huvudförhandling, om ej båda parterna begärt sådan förhandling. Vid beräkning av värdet må hänsyn icke tagas till rättegångskostnad eller till ränta, som upplupit efter talans väckande.

Mål, vari fråga är om allenast rättstillämpningen, må på båda parternas begäran avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten finner uppenbart, att sådan ej erfordras.

Mål, vari saken är sådan, att förlikning därom är tillåten, och annat mål, vari fråga är om allenast rättstillämpningen, må på båda parternas begäran avgöras utan huvudförhandling, om

hovrätten finner uppenbart, att sådan
ej erfordras.
ej erforderlig.

För prövning — — — — —

22 §.

22 §.

*Då hovrätten beslutat, att mål skall
avgöras utan huvudförhandling, skola,
om det erfordras, parterna erhålla till-
fälle att skriftligen utveckla sin talan.*

*Innan mål avgöres utan huvudför-
handling, skola parterna, om det ej är
uppenbart att det ej erfordras, hava
erhållit tillfälle att skriftligen utveckla
sin talan.*

Utan hinder — — — — —

äga rum.

51 kap.

22 §.

22 §.

*Då hovrätten beslutat, att mål skall
avgöras utan huvudförhandling, skola,
om det erfordras, parterna erhålla till-
fälle att skriftligen utveckla sin talan.*

*Innan mål avgöres utan huvudför-
handling, skola parterna, om det ej är
uppenbart att det ej erfordras, hava
erhållit tillfälle att skriftligen utveckla
sin talan.*

Utan hinder — — — — —

äga rum.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

Förslag

till

lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472)

Härigenom förordnas, att 6, 51, 52 och 73 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

Nuvarande lydelse:

6 §.

Med avseende å rättegången i militära mål gäller i tillämpliga delar, där ej i denna lag eller eljest är särskilt stadgat, vad om rättegång är i allmänhet föreskrivet; *disciplinstraff skall därvid anses lika med böter.*

51 §.

Avvisas ej — — — — —

Vid avgörandet skall häradsrätt städse vara domför med tre i nämnden samt rådhusrätt äga den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling.

52 §.

Åklagare som — — — — —

Vill åklagaren — — — — —

Vad i 1 kap. 11 § rättegångsbalken stadgas därom att rådhusrätt vid huvudförhandling i vissa brottmål är domför med en lagfaren domare äger ej tillämpning i mål som avses i denna paragraf.

73 §.

Åtal i militärt brottmål må ock upp- tagas av rätten i den ort där brottet förövades eller av *den rätt* där den misstänkte *skall svara i tvistemål i allmänhet*, om rätten med hänsyn till ut-

Föreslagen lydelse:

6 §.

Med avseende å rättegången i militära mål gäller i tillämpliga delar, där ej i denna lag eller eljest är särskilt stadgat, vad om rättegång är i allmänhet föreskrivet. *Disciplinstraff skall därvid anses lika med böter. Vad för vissa brottmål stadgas i 1 kap. 5 § rättegångsbalken om att häradsrätt är domför med tre i nämnden och i 1 kap. 11 § samma balk om att rådhusrätt är domför med en lagfaren domare skall dock icke gälla.*

51 §.

genom beslut.

Vid avgörandet skall häradsrätt städse vara domför med tre i nämnden.

52 §.

förverkandepåföljd prövats. som yrkas.

73 §.

Åtal i militärt brottmål må ock upp- tagas av rätten i den ort där brottet förövades eller av *rätten i den ort* där den misstänkte *mera varaktigt uppehåller sig*, om rätten med hänsyn till utred-

redningen samt kostnader och andra omständigheter finner synnerliga skäl föranleda därtill.

ningen samt kostnader och andra omständigheter finner synnerliga skäl föranleda därtill.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

**Förslag
till**

**kungörelse om ändrad lydelse av 5 och 18 §§ protokollskungörelsen
den 26 september 1947 (nr 775)**

Härigenom förordnas, att 5 och 18 §§ protokollskungörelsen den 26 september 1947¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

Nuvarande lydelse:

5 §.

I mål som allenast rör ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, må, om den tilltalade erkänt gärningen, underrätts dom antecknas i tabell, innehållande uppgift i de avseenden som angivas i härvid fogade formulär A.

Har i — — — — —

Vad i — — — — —

18 §.

Har mål, som anhängiggjorts genom ansökan, omedelbart företagits till avgörande, erfordras ej att dagboksblad upplägges. Föreskrivna uppgifter om tiden när målet inkommit samt, i förekommande fall, om fullföljd av talan skola då i stället lämnas i målförteckningens anmärkningskolumn. I denna skall ock anmärkas att dagboksblad ej upplagts.

Föreslagen lydelse:

5 §.

Har i mål, som rör allenast ansvar för brott, den tilltalade erkänt gärningen och är målet av beskaffenhet att vid huvudförhandling häradsrätt är domför med tre i nämnden och rådhusrätt med en lagfaren domare, må underrätts dom antecknas i tabell, innehållande uppgift i de avseenden som angivas i härvid fogade formulär A.

vid beslutet.

militära mål.

18 §.

Har mål, som anhängiggjorts genom ansökan, omedelbart företagits till avgörande eller kan mål eljest avgöras utan att yttrande inhämtas eller annan förberedande åtgärd vidtages, erfordras ej att dagboksblad upplägges. Föreskrivna uppgifter om tiden när målet inkommit samt, i förekommande fall, om fullföljd av talan skola då i stället lämnas i målförteckningens anmärkningskolumn. I denna skall ock anmärkas att dagboksblad ej upplagts.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1954.

¹ Senaste lydelse av 5 § se SFS 1948:700.

Förslag till

kungörelse om ändrad lydelse av 8 § kungörelsen den 31 oktober 1947
(nr 825) med vissa bestämmelser angående rådhusrätt och magistrat

Härigenom förordnas, att 8 § kungörelsen den 31 oktober 1947 med vissa bestämmelser angående rådhusrätt och magistrat skall erhålla följande ändrade lydelse.

Nuvarande lydelse:

8 §.

Såsom vikarie å befattning som borgmästare, lagfaren rådman eller assessor i rådhusrätt bestående av jämte borgmästaren minst två lagfarna ledamöter må den som saknar behörighet, som i 4 § sägs, icke förordnas under längre tid än sammanlagt fyrtiofem dagar årligen, där hovrätten icke för särskilt fall annat medgiver.

Föreslagen lydelse:

8 §.

Såsom vikarie å befattning som borgmästare, lagfaren rådman eller assessor i rådhusrätt bestående av jämte borgmästaren minst två lagfarna ledamöter må den som saknar behörighet, som i 4 § sägs, icke förordnas under längre tid än sammanlagt fyrtiofem dagar årligen. *Sådan vikarie må icke tjänstgöra såsom ordförande i rätten, då denna består av lagfaren domare med nämnd eller av tre lagfarna domare, eller såsom ensam domare i rätten vid huvudförhandling, som ej sker i omedelbart samband med förberedelsen, eller vid syn å stället. Från vad sålunda stadgats må hovrätten för särskilt fall medgiva undantag.*

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1954.

Förslag
till

lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 10 juli 1947 (nr 632) angående
ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl.

Härigenom förordnas, att 3 § lagen den 10 juli 1947 angående ersättning av
allmänna medel till vittnen m. fl. skall erhålla följande ändrade lydelse.

Nuvarande lydelse:

3 §.

Vad i denna lag är stadgat om vittne
skall även gälla sakkunnig som icke
nämnts av rätten samt målsägande som,
utan att vara part, höres i anledning
av åklagarens talan.

Föreslagen lydelse:

3 §.

Vad i denna lag är stadgat om vittne
skall även gälla sakkunnig som icke
nämnts av rätten samt målsägande som
höres i anledning av åklagarens talan.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

Förslag till

kungörelse om ändrad lydelse av 5 § kungörelsen den 10 juli 1947 (nr 642) med bestämmelser angående vissa kostnader vid domstol

Härigenom förordnas, att 5 § kungörelsen den 10 juli 1947 med bestämmelser angående vissa kostnader vid domstol skall erhålla följande ändrade lydelse.

Nuvarande lydelse:

5 §.

Vad i 2—4 §§ är stadgat om vittne skall även gälla sakkunnig som icke nämnts av rätten samt målsägande som, *utan att vara part*, höres i anledning av åklagarens talan.

Föreslagen lydelse:

5 §.

Vad i 2—4 §§ är stadgat om vittne skall även gälla sakkunnig som icke nämnts av rätten samt målsägande som höres i anledning av åklagarens talan.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1954.

Förslag

till

lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 808) om lagsökning
och betalningsföreläggande (lagsökningslag)

Härigenom förordnas, att 38 § lagen den 20 december 1946 om lagsökning och betalningsföreläggande (lagsökningslag) skall upphöra att gälla samt att 9 och 34 §§ samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

Nuvarande lydelse:

9 §.

Anteckning om föreläggande som rätten meddelat part i annat fall än enligt 4 § skall införas i den i 38 § omförmälda boken; underrättelse om föreläggandet skall samtidigt genom rättens försorg avsändas till parten.

34 §.

Talan mot — — — — —
Har i — — — — —
Angående klagan — — — — —
Ej må — — — — —

Anteckning om meddelande av utslag eller av beslut, mot vilket talan må omedelbart föras, skall införas i den i 38 § omförmälda boken.

Föreslagen lydelse:

9 §.

Underrättelse om föreläggande som rätten meddelat part i annat fall än enligt 4 § skall genast genom rättens försorg avsändas till parten.

34 §.

i hovrätten.
i hovrätten.
motsvarande tillämpning.
till rättegång.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

Förslag till

kungörelse om ändrad lydelse av §§ 12 och 16 förordningen den 7 december 1883 (nr 64) angående expeditionslösen

Härigenom förordnas, att §§ 12 och 16 förordningen den 7 december 1883 angående expeditionslösen¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

Nuvarande lydelse:

§ 12.

Ej vare —————
borgerlig vigsel —————

Ej heller vare någon skyldig att hos de i första, andra och tredje avdelningarna upptagna myndigheter utlösa protokoll eller slutligt beslut i sak, där kärke, klagande eller sökande antingen icke tillställt vederparten stämning eller kommunikationsresolution eller ock låtit sin talan förfalla, innan den förekommit till handläggning, om än anmälan hos myndigheten sker rörande sakens förfallande.

Den, som —————

§ 16.

Vid domstol skall expedition, som utfärdas för part, hållas tillgänglig:

i slutligen avgjort mål eller ärende inom sex dagar från den dag, då dom eller slutligt beslut i målet eller ärendet meddelades; dock att, om domen eller beslutet avkunnats å hovrättsting eller särskilt sammanträde å annan ort än den, där hovrätten har sitt säte,

Föreslagen lydelse:

§ 12.

protokoll över:
och huldhetsed.

Ej heller vare någon skyldig att *utlösa domstols slutliga beslut, som innefattar allenast beslut om ersättning av allmänna medel eller att hos de i första, andra och tredje avdelningarna upptagna myndigheter utlösa protokoll eller slutligt beslut i sak, där kärke, klagande eller sökande antingen icke tillställt vederparten stämning eller kommunikationsresolution eller ock låtit sin talan förfalla, innan den förekommit till handläggning, om än anmälan hos myndigheten sker rörande sakens förfallande.*

Tilltalad i mål om allmänt åtal vare ej skyldig utlösa dom eller slutligt beslut, varigenom av honom i hovrätt eller i högsta domstolen förd talan helt eller delvis bifallits i fråga om honom ådömt ansvar.

i spannmåls pantregistret.

§ 16.

Vid domstol skall expedition, som utfärdas för part, hållas tillgänglig:

i slutligen avgjort mål eller ärende inom sex dagar från den dag, då dom eller slutligt beslut i målet eller ärendet meddelades; dock att, om domen eller beslutet avkunnats å hovrättsting eller särskilt sammanträde å annan ort än den, där hovrätten har sitt säte,

¹ Senaste lydelse se beträffande § 12 SFS 1947:539 och beträffande § 16 SFS 1949:502.

nämnda tid skall räknas från tingets eller sammanträdets slut samt att, där underrättelse lämnats att dom eller beslut skall meddelas viss dag genom dess tillhandahållande å rättens kansli, domen eller beslutet skall vara att tillgå å den sålunda bestämda dagen;

i annat mål — — — — — efter helgdagen.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1954.

nämnda tid skall räknas från tingets eller sammanträdets slut;

Förslag till

lag om ändrad lydelse av 6 och 7 §§ lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden

Härigenom förordnas, att 6 och 7 §§ lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

Nuvarande lydelse:

Föreslagen lydelse:

6 §.

Underrätt vare vid handläggning av ärende domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare.

Vid annan handläggning än i 3 eller 4 § sägs skall dock i häradsrätt nämnd deltaga och rådhusrätt äga den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling i tvistemål, om ärendet angår

1. adoption, vårdnaden om barn eller samtycke till hävande av tjänste- eller arbetsavtal som barn ingått, medgivande till äktenskap enligt 2 kap. 4 § giftermålsbalken eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt 5 kap. 14 § eller 6 kap. 6 § nämnda balk eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall;

2. förmynderskap eller godmanskap enligt *lagen om förmynderskap*, dock ej fråga om inskrivning eller överflyttning av förmynderskap eller godmanskap eller föreläggande, som avses i 7 kap. 10 §, 8 kap. 11 § eller 9 kap. 3, 4 eller 10 §, eller *entledigande av god man*, då *uppdraget slutförts* eller, i fall som avses i 11 kap. 3 § eller 4 § 1—5, den för vilken gode mannen förordnats begär hans *entledigande*;

2. förmynderskap eller godmanskap enligt *föräldrabalken*, dock ej fråga om *förordnande eller entledigande av förmyndare eller god man i annat fall än då ärendet är tvistigt eller det eljest finnes lämpligt, att rätten har nämnda sammansättning*, och ej heller fråga om inskrivning eller överflyttning av förmynderskap eller godmanskap eller föreläggande, som avses i 14 kap. 10 §, 15 kap. 11 § eller 16 kap. 3, 4 eller 10 § *föräldrabalken*;

3. förvaltning enligt lagen om testamente eller lagen om boutredning och arvskifte;

3. förvaltning enligt lagen om testamente eller lagen om boutredning och arvskifte, dock ej fråga om *avträdande av egendom till förvaltning av boutredningsman eller förordnande av boutredningsman i annat fall än då ärendet är tvistigt eller det eljest finnes lämpligt, att rätten har nämnda sammansättning*;

4. nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond, tillstånd till vinstutdelning i bolag, skyldighet för bolag eller förening att träda i likvidation, förord-

¹ Senaste lydelse av 6 § se SFS 1950: 602.

ande eller entledigande av likvidator eller tillstånd till försäljning av egendom under likvidation eller till fusion;

5. förvaltning av stiftelse eller utseende av huvudmän i sparbank;

6. förordnande eller entledigande av god man eller annan för fullgörande av särskilt uppdrag i andra fall än ovan sagts;

6. förordnande eller entledigande av god man eller annan för fullgörande av särskilt uppdrag i andra fall än ovan sagts, *där ärendet är tvistigt eller det eljest finnes lämpligt, att rätten har nämnda sammansättning;*

7. bestämmande av arvode;

8. tillstånd till försäljning av samfälld egendom enligt lagen om samäganderätt, underställning av delägares beslut eller meddelande av särskilda föreskrifter angående god mans förvaltning enligt lagen om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter, föreskrifter jämlikt 24 § lagen om rätt till fiske angående nyttjande av samfällt fiske eller intagande i rättens protokoll av förening enligt lagen om ägofred; eller

9. dödande av förkommen handling.

Skall i häradsrätt nämnd deltaga, vare häradsrätten i ärende, som avses i andra stycket 2, 3, 6 eller 7, domför med tre i nämnden, dock ej då fråga är om tillstånd till viss förvaltningsåtgärd eller talan mot överförmyndares beslut.

7 §.

Ärenden angående äktenskapsförord, bouppteckning, arvsskatt, testamentsbevakning, åtgärder som avses i 9 kap. lagen om arv och 8 kap. lagen om testamente, avhandlingar om lösöreköp och kallelse å okända borgenärer skola, om ej i arbetsordning eller eljest annat bestämts, i underrätt handläggas av den som har att upptaga inskrivningsärenden.

7 §.

Ärenden angående äktenskapsförord, bouppteckning, arvsskatt, *kvarlåten-skapsskatt*, testamentsbevakning, åtgärder som avses i 9 kap. lagen om arv och 8 kap. lagen om testamente, avhandlingar om lösöreköp och kallelse å okända borgenärer skola, om ej i arbetsordning eller eljest annat bestämts, i underrätt handläggas av den som har att upptaga inskrivningsärenden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

Tabell utvisande antalet mål som under år 1952 vid rikets rådhusrätter handlagts såsom nämndmål, tredomarbrottmål och endomarbrottmål

	Nämnd- mål	Tre- domar- brott- mål	En- domar- brott- mål
Stockholm	2 269	6 938	6 977
Södertälje	33	147	81
Uppsala	115	334	233
Enköping	23	91	60
Nyköping	27	303	6
Eskilstuna	86	168	238
Linköping	109	421	110
Norrköping	198	465	648
Motala	33	115	85
Jönköping	112	326	214
Växjö	35	131	100
Kalmar	77	236	355
Oskarshamn	20	83	122
Västervik	11	88	125
Visby	41	206	226
Karlskrona	106	365	212
Kristianstad	54	175	58
Malmö	509	1 302	1 392
Lund	44	96	198
Landskrona	72	127	165
Hälsingborg	239	500	636
Ystad	50	144	70
Trelleborg	17	87	215
Halmstad	55	685	320
Varberg	21	96	122
Göteborg	857	2 046	3 579
Uddevalla	40	235	102
Vänersborg	22	97	227
Alingsås	21	76	86
Borås	80	203	279
Mariestad	11	106	6
Lidköping	26	58	93
Falköping	8	62	9
Karlstad	132	429	357
Kristinehamn	30	175	184
Örebro	156	412	377
Västerås	155	381	418
Sala	26	39	91
Köping	23	144	1
Falun	75	88	169
Gävle	128	607	128
Söderhamn	25	144	39
Härnösand	47	289	172
Sundsvall	79	517	572
Östersund	59	215	330
Umeå	29	229	240
Skellefteå	19	100	160
Luleå	71	386	227
Summa	6 475	20 667	20 814

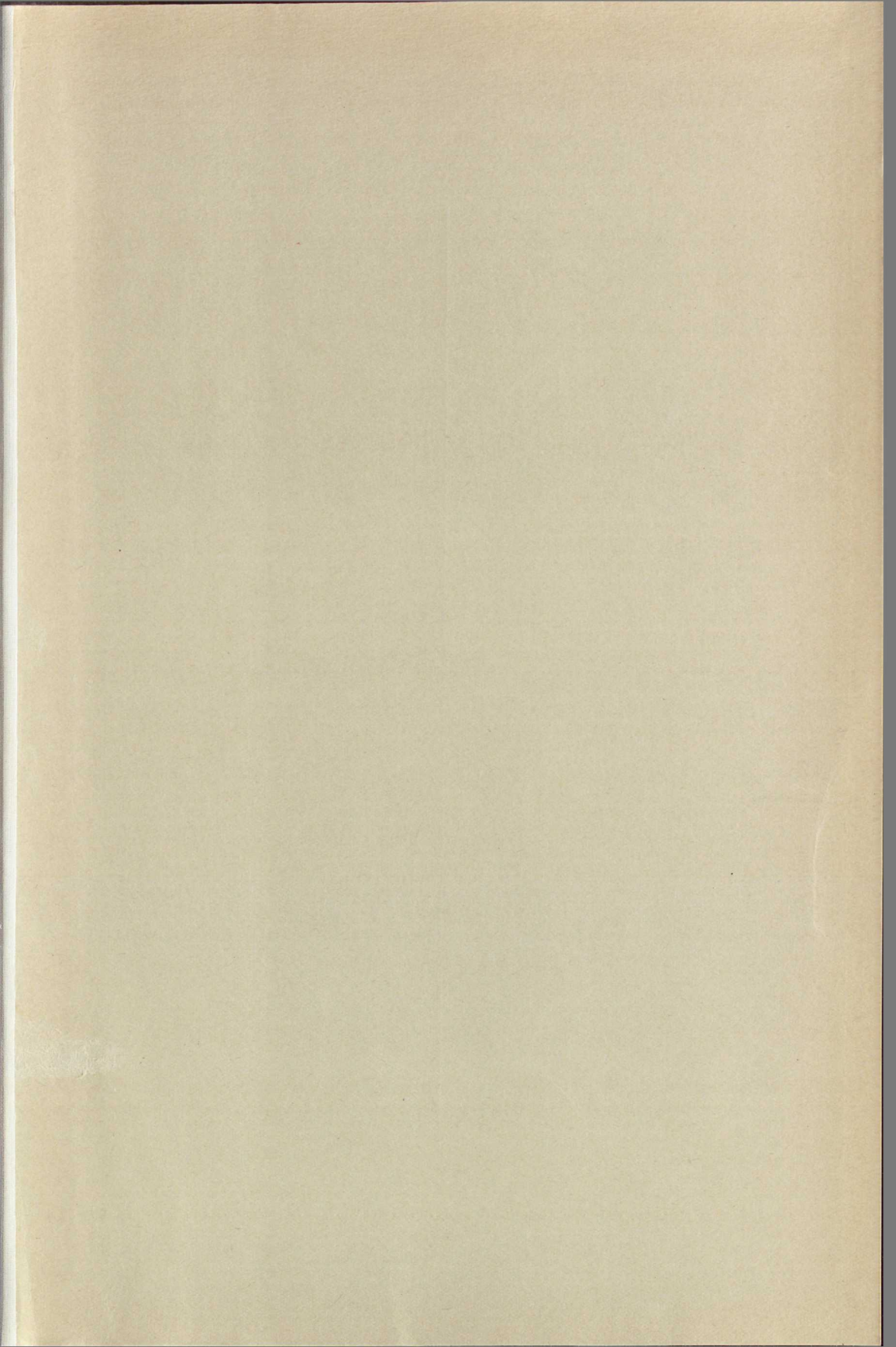
Tabell över tredomarbrottmålen fördelning år 1951 i vissa rådhusrätter

Brottet eller förseelsen Domstol	I domen har dömts till:					
	Penning- böter	Dagsböter		Normerade böter		Annans ansvars- påföljd
		Högst 40	Över 40	Högst 300	Över 300	
1. Mot vägtrafikstadgan, motorfordonsförordningen, lagen 7/6 1934 el. andra förf. ang. trafiken (även lokala)						
a) Stockholms rrtt	224	2 952	167	—	—	213
b) Rrttn i Norrköping	2	159	7	—	—	13
c) ” ” Hälsingborg	—	201	13	—	—	21
d) ” ” Halmstad	2	94	11	—	—	10
e) ” ” Västervik	—	27	6	—	—	3
2. Misshandel (14: 13 SL) eller våld- samt motstånd (10: 4 SL)						
a) Stockholms rrtt	—	711	114	—	—	23
b) Rrttn i Norrköping	—	20	7	—	—	1
c) ” ” Hälsingborg	—	46	10	—	—	1
d) ” ” Halmstad	—	4	2	—	—	—
e) ” ” Västervik	—	—	8	—	—	—
3. Förmögenhetsbrott (20—23 kap. SL)						
a) Stockholms rrtt	—	322	37	—	—	15
b) Rrttn i Norrköping	—	13	2	—	—	—
c) ” ” Hälsingborg	—	21	1	—	—	1
d) ” ” Halmstad	—	35	1	—	—	—
e) ” ” Västervik	—	—	1	—	—	—
4. Olovlig in- eller utförsel av varor eller penningar						
a) Stockholms rrtt	—	5	1	351	45	7
b) Rrttn i Norrköping	—	—	—	59	10	—
c) ” ” Hälsingborg	—	1	—	57	6	1
d) ” ” Halmstad	—	—	—	47	—	—
e) ” ” Västervik	—	—	—	18	—	—
5. Mot ransoneringsförfattning eller förf. ang. byggnadsregleringen						
a) Stockholms rrtt	—	28	2	—	—	—
b) Rrttn i Norrköping	—	28	—	—	—	—
c) ” ” Hälsingborg	—	8	—	—	—	2
d) ” ” Halmstad	—	9	—	—	—	—
e) ” ” Västervik	—	3	—	—	—	—
6. Andra brott eller förseelser						
a) Stockholms rrtt	1 042	806	121	28	33	255
b) Rrttn i Norrköping	2	25	1	2	2	6
c) ” ” Hälsingborg	1	24	11	10	14	13
d) ” ” Halmstad	3	20	3	5	3	30
e) ” ” Västervik	2	12	—	2	3	—
Summan av 1—6:						
a) Stockholms rrtt	1 266	4 824	442	379	78	513
b) Rrttn i Norrköping	4	245	17	61	12	20
c) ” ” Hälsingborg	1	301	35	67	20	39
d) ” ” Halmstad	5	162	17	52	3	40
e) ” ” Västervik	2	42	15	20	3	3
Summa	1 278	5 574	526	579	116	615

Anm. Varje dömd person har räknats för sig. Har någon i en dom dömts för flera brott som falla under olika grupper här ovan, har han upptagits i den grupp dit det sväraste brottet hör. Brott, för vilket den tilltalade frikänts eller förklarats straffri, har ej medtagits. Med "annan ansvarspåföljd" avses frihetsstraff, förvaring, internering, villkorlig dom, disciplinstraff för krigsmän, avsättning, suspension; till vederlag, förverkande o. dyl. har ej hänsyn tagits.

Tabell utvisande det antal mål som i hovrätterna avgjorts med, resp. utan huvudförhandling (hf) under vart och ett av åren 1/7 1949—30/6 1950, 1/7 1950—30/6 1951 och 1/7 1951—30/6 1952

	Tvistemål	Brottmål	Besvär o. ans.	Summa
<i>Svea:</i>				
Med hf 1949—50	442	669	13	1 124
1950—51	443	698	7	1 148
1951—52	441	790	12	1 243
Utan hf 1949—50	247	357	502	1 106
1950—51	291	354	536	1 181
1951—52	311	290	606	1 207
<i>Göta:</i>				
Med hf 1949—50	141	193	3	337
1950—51	166	170	2	338
1951—52	172	190	1	363
Utan hf 1949—50	57	91	206	354
1950—51	75	70	204	349
1951—52	63	77	190	338
<i>Skåne o. Blekinge:</i>				
Med hf 1949—50	140	221	4	365
1950—51	143	223	3	369
1951—52	172	240	3	415
Utan hf 1949—50	95	107	164	366
1950—51	81	92	168	341
1951—52	75	101	147	323
<i>Västra Sverige:</i>				
Med hf 1949—50	166	200	11	377
1950—51	165	227	2	394
1951—52	140	251	7	398
Utan hf 1949—50	73	148	142	363
1950—51	82	137	169	388
1951—52	65	130	196	391
<i>Nedre Norrland:</i>				
Med hf 1949—50	80	71	1	152
1950—51	89	85	4	178
1951—52	97	86	5	188
Utan hf 1949—50	41	38	99	178
1950—51	26	30	92	148
1951—52	23	34	84	141
<i>Övre Norrland:</i>				
Med hf 1949—50	78	72	3	153
1950—51	70	72	8	150
1951—52	73	121	2	196
Utan hf 1949—50	20	28	100	148
1950—51	26	35	111	172
1951—52	17	23	130	170
<i>Summa:</i>				
Med hf 1949—50	1 047	1 426	35	2 508
1950—51	1 076	1 475	26	2 577
1951—52	1 095	1 678	30	2 803
Utan hf 1949—50	533	769	1 213	2 515
1950—51	581	718	1 280	2 579
1951—52	554	655	1 361	2 570

Statens offentliga utredningar 1953

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Förslag till lagstiftning om insemination. [9]
Förslag till brottsbalk. [14]
Enhetligt frihetsstraff. [17]
Promemoria med förslag till vissa åtgärder för att nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökning i brottmål. [21]
Nåd i brottmål. Statistiska uppgifter för 1900-talets första hälft. [22]

Betänkande med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken m. m. [26]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Valkretsar vid fullmäktigeval i kommunerna. 1950 års folkomröstnings- och valsåtsutrednings betänkande. 4. [1]. 5. Det proportionella valsättet vid landstingsval. [25]
Lika lön för män och kvinnor i det statliga lönesystemet. [18]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Generella metoder och fysiska kontroller inom investeringspolitiken. [6]
Utredning om fastighetsbeskattningen. [8]
Konsumentprisindex. Betänkande angående omläggning av levnadskostnadsindex. [23]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fakta om olja. [12]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande med förslag till fiskeristadga m. m. [2]
Betänkande med förslag till åtgärder för stödjande av hästaveln m. m. [3]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.
Sågverksindustrien i södra Sverige. [19]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Landsbygdens elkraftförsörjning. [13]
Trafiknykterhet. [20]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Läkarutbildningen. [7]
Betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för den territoriella pastoratsindelningen och församlingsprästerliga organisationen m. m. [11]
Juridisk och samhällsvetenskaplig utbildning. 1. [15]
2. Bilagor. [16]
Folkhögskolans ställning och uppgifter. [24]

Försvarsväsen.

Förband och bygd. [10]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiska parlamentariska kommittén. 4. Nordisk passfrihet. [4] 5. Lättnader i fråga om tullbehandling m. m. av motorfordon i trafiken mellan de nordiska länderna. [5]